

Demokratik-Ekolojik Toplum Paradigması İçin

Temel KAVRAMLAR

**Cilt VI
S-Z**

**Abdullah ÖCALAN Sosyal Bilimler Akademisi
Yayınları-6**

Abdullah ÖCALAN
Sosyal Bilimler Akademisi
Yayınları-6

Basım Yeri: Azadi Matbaası
Basım Tarihi: Aralık 2010

Demokratik-Ekolojik Toplum Paradigması İçin

Temel KAVRAMLAR

**Cilt VI
S-Z**

S-S

Sabiler: Sabiler, kendilerine Mendenler (bilgili olanlar, arifler anlamında) adını vermişlerdir. Sabiler deyimi daha çok Arapların taktığı bir isim olmaktadır. Sabi, Mendence "vaftiz olmak", "suya daldırmak" anlamına gelen "sab" fiilinden türetilmiş ve bu yüzden Mendenlerin sık uyguladıkları bir ibadet türü olduğundan kendilerine Araplar tarafından "Sabiler" denilmiştir.

Sabilik, Harran ve yöresinde doğan gnostik bir din olup tarihçesi İ.Ö. 2000'lere kadar dayandırılmaktadır. Sabilığın bir din olarak hangi tarihsel dönemde belirginleştiği kesin olarak bilinmemekle birlikte çok eski bir inanç geleneğine kadar dayandığı, bazı tarihsel bulgulardan da anılmaktadır. Nitekim Harran'da yaşayan Sabilerin Ay Tapınağı Fatimiler zamanında yerle bir edilmiştir. Ki Ay merkezli dinsel inancın, yörenin ilk ve en eski inancı olduğu antropolojik

olarak da tespit edilmektedir. Her inanç kültürü gibi Sabilığın de zaman ve mekan içinde farklı inançlardan etkilenecek-beslenerek değişime uğramış olması kuvvetle muhtemeldir. Tarihsel araştırmalar Sabilerin İ.Ö. 300-200 yıllarında Harran ve Filistin yöresinde dini bir topluluk olarak belirginleştiklerini, üzerlerinde gelişen baskı ve katliamlar sonucu İ.Ö. 37 yıllarında önemli bir kısmının önce Kuzey Mezopotamya'ya, oradan da Güney Mezopotamya'ya göç etmek durumunda kaldıklarını göstermektedir. Sabilerin kutsal metinleri de böyle bir göç olayından bahsetmektedir. X. yüzyıl İslam araştırmacıları "Harran Sabileri" ile Güney Irak'ta yaşayan "Vasıt Sabileri" diye iki ayrı topluluktan bahsetmişlerdir.

Bazı araştırmacılar Sabilik dininin İ.Ö. 200 yıllarında başlayarak Filistin-Ürdün yöresinde yaşayan heterodoks Yahudi akımları içinde filiz-

lendiğini belirtirler. Bu araştırmacılar bundan yola çıkarak Sabilerin etnik kökenini Yahudilere dayandırmaktadırlar. Bu araştırmacılar, etnik ve dini bir topluluk olarak Sabilerin tarihçesini şöyle yorumlamaktadır:

"...bu din, İ.Ö. 200 yıllarından başlayarak, Filistin-Ürdün yöresinde yaşayan heterodoks Yahudi akımları içerisinde filizlenmiştir. Bu dönemde Kudüs'teki egemen Yahudi anlayışına karşı çıkan bir çok topluluk bulunmaktaydı. Bunlar arasında en önemlileri "Esseniler", "Vaftizciler" ve "Nasuralar" idi. Mandenler açısından bunların içinde en dikkat çekeni Nasuralar'dır. Zira kendi kutsal metinlerinde Mandenler, Nasuralar'ı Filistin'deki kendi ataları olarak kabul ederler ve Nasuralar'ın Yahudiler ile yaptıkları mücadeleyi dile getirirler. Ortodoks Yahudi anlayışına karşı çıkan akımların içinde Nasuralar en güçlüsüydü. Bu yüzden Yahudiler, o dönemde karşılarına çıkan her aykırı akımı Nasuralar'dan olmakla suçladılar. Nitekim, İsa ve yandaşları da Yahudilerce önceleri Nasura adıyla çağrılmıştı.

"Mandenler tarafından 'Işık Peygamberi' olarak adlandırılan ve büyük önder olarak kabul edilen Vaftizci Yahya, büyük olasılıkla Nasura topluluğu ile ilişki içindeydi. İsa'nın çağdaşı olan Yahya bir Yahudi'ydi, ancak sonradan resmi Yahudi görüşlerine karşı çıkarak kendi topluluğunu kurmuştu. İsa, Yahya tarafından vaftiz edilmişti. Yahya'nın aykırı inanç ve uygulamaları nedeniyle hu-

zursuz olan Yahudiler, bölgeye Roma adına egemen olan Herod Antipas'a Yahya'yı ihbar ettiler. Bunun üzerine Yahya tutuklandı ve çeşitli işkencelerden sonra başı kesilerek öldürüldü. Yahya'nın yandaşları baskı ve zulüm altına alındılar, birçoğu öldürüldü.

"Göç etmelerine neden olan katliama Mandenler kutsal kitaplarında ayrıntılı biçimde yer verirler. Katliamdan kurtulanlar kuzey Mezopotamya'ya kaçmışlardır. Mandenler'in kutsal metinleri göç edenlerin sayısını 60.000 olarak belirtir. Mandenler, bir süre sonra güney Mezopotamya'ya göç ettiler. VII. Yüz yılda Irak'ın Müslümanlar tarafından fethedilmesi ile Mandenler İslam egemenliği altına girdiler.

"Tüm bu tarihsel süreç boyunca Mandenler, çeşitli inanç ve kültürlerle ilişki içine girdiler ve farklı geleneklerden etkilendiler. Kendi özgün Yahudi kültürleri üzerine İran dinlerinden, Asur-Babil inançlarından ve Hristiyanlıktan aldıkları çeşitli öğeleri uyarladılar. Filistin'de uğradıkları katliam nedeniyle Yahudiliğe karşı bir polemik geliştirerek, zamanla Yahudilikten iyice uzaklaştılar."

Sabilerin etnik kökeninin Yahudilere dayanıp dayanmadığını kesin bilmiyoruz. Ama bu dinin Harran ve Filistin yöresinde doğan bir din olduğunu tarihsel araştırmalar doğrulamaktadır. Buna karşın günümüzde Manden dini, birçok din ve inanç kültüründen etkiler taşımaktadır. Yi-

ne Sabiler dil ve etnik kültür bakımından dinsel ibadetlerini Aramice-nin doğu lehçesi olarak da adlandırılan Mendence yapmaktadırlar.

Sabiler, Adem'den geldiklerini belirtirler. Tek tanrıya inandıkları gibi, gnostik düalizm karakterinde bir tanrı inancına da sahiptirler. "Işık Evreni" ile "Karanlık Evreni" biçiminde düalist bir tanrı inançları vardır. Düalist bir yaratılış mitolojileri de vardır. Ayrıca Vartizci Yahya'yı kendi dini inançlarının en kutsal kişisi ve "Işık Peygamberi" olarak adlandırdıkları için Batılı araştırmacılar tarafından da kendilerine "*Vaftici Yahya Hıristiyanları*" adı verilmiştir. Sabiler dinleri hakkında pek bir açıklama yapmazlar. Dinlerini özenle gizlemeyi esas almışlardır. Bundan dolayı Sabilik, gnostik bir din olarak kabul edilmektedir. Sabiler kapalı bir toplum olup kendileri dışında kimseyle de evlenmezler. Birçok yazılı dini metinleri olmakla birlikte, kutsal kitaplarının ismi "Ginza"dır. Belli başlı mabetleri Bağdat'daki Mende Tapınağıdır. Günlük yaşam dilleri Arapçadır. Dini ibadetlerini ise Mendence yapmaktadırlar.

Sabiler genellikle Dicle ve Fırat nehirlerinin aşağılarında, Irak'ın Güneyindeki eski Huzistan'ın Karun Nehri boylarında yaşamalarına rağmen, bugün büyük bir bölümü Bağdat ve Basra'da yaşamaktadır. Irak'ın dışında İsveç, Avustralya, ABD gibi ülkelerde de yaşayan Sabilerin bugün dünyadaki toplam nüfuslarının 30.000 kadar olduğu söylenmektedir.

Sadukiler: Eski bir Yahudi mezhebidir. Bu mezhep, M.Ö. 428 yılında Haham Saduk bin Ahitub tarafından kurulduğundan, ismini de buradan almıştır. Yahudi aristokrasisini ve yönetici sınıfını temsil eden Sadukiler, istilacı Roma valileriyle geliştirdikleri iyi ilişki ve kurdukları işbirliğiyle ünlüdürler. Yahudi geleneğinden farklı olarak Helenler döneminde Yunan kültürünü, istilacı Roma döneminde ise Roma yönetim usullerini özümsemişlerdir. Bunlar, bir diğer Yahudi mezhebi olan Ferisiliğe karşıdır. Ferisilerin din ve Tevrat yorumunu kabul etmezler. Sadece yazılı metinlere inanırlar. Onlara göre Tevrat'ta sözü geçmeyen melek, cin, öte dünyada ödül ve ceza, ölümlerin dirileceği ve ruhun ölümsüzlüğü gibi sözlü inançlara itikat getirilmemelidir. Sadukiler kadere de inanmazlar. Onlara göre mutluluğun ya da felaketin kaynağı insanın elindedir. Çünkü insan birçok şeyi kendi iradesine ve yönetimine göre belirleyebilmektedir. Yapılan iyilik ve kötülüğün karşılığının da bu dünyada verileceğine inanırlar. Yine mutluluğun kaynağını "dünya nimetlerinden yararlanma" olarak gördükleri için, dünya nimetlerinden yararlanma felsefesini geliştirmişlerdir. Sadukiler, Yahudilerin aristokratik ve katı bürokratik yönetici sınıfını temsil ettikleri için Roma'ya karşı yoksulların bir hareketi olarak doğup gelişen Hz. İsa hareketine de şiddetle muhalefet ve düşmanlık etmişlerdir. Bazı kaynaklarda, bu mezhebin M.S. 70 yılın-

da Süleyman mabedinin yıkılmasıyla ortadan kalktığı belirtilmektedir. Ancak Yahudi üst sınıfı olarak sosyolojik varlıklarını ve yaşam felsefelerini sürekli kıldıklarını söylemek gerçeğe daha yakın durmaktadır. Birçok açıdan olduğu gibi, özellikle de bugün, Yahudi geleneğinde etkin yaşam biçimi olan dünyanın nimetlerine hâkim olma ve yararlanma felsefesinde Sadukilerin de önemli bir katkıları- nın olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Safeviler: 1502-1736 yılları arasında İran'da hüküm süren, Şiiliği devlet dini haline getirerek ülkede birleşik ulusal bilincin doğmasında önemli rol oynayan hanedan. Şah İsmail Safevilerin ve hanedanlığın en bilinen kişisidir. İran'ın Batı sınırları Şah İsmail zamanında netleşmiştir. Osmanlı Paşası Yavuz Sultan Selimle 1514'te Çaldıranda yaptıkları savaşla Osmanlılar ile Safeviler arasındaki sınır oluşmuştur. Her iki güç arasındaki sınırın oluşması Kürdistan coğrafyasının ikiye parçalanmasıyla gerçekleşmiştir. 1639'da gerçekleşen Kasr-ı Şirin Antlaşması'yla da oluşan sınır her iki güç arasında resmiyete kavuşturulmuştur. Bu sınır 1930'da Küçük Ağrı ile Çaldıran Ovası'nı anla- şmayla değiştirilmesinin dışında herhangi bir değişikliğe uğramadan günümüze kadar gelmiştir.

Sağduyu: Doğru, akla uygun yar- gılar verme yeteneği, akliselim. Doğ- ru ile yanlış birbirinden ayırma ve doğru yargılama gücü.

Saint Paul: Anadolu'nun Kilikya (Tarsus) kentinde doğan Aziz Paul, Roma vatandaşı olan bir Yahudi aile- nin çocuğudur. Eğitim alması için aile- si tarafından Kudüs'e gönderilir. Ailesi gibi kendisi de başlangıçta Hı- ristiyan düşmanıdır. Hatta Hristi- yanlığa inananlara karşı Roma adına savaşmış, Havarileri takip etmiş, cezalandırılmaları için elinden gelen çabayı esirgememiştir. Ancak bir za- man sonra hidayete ermiş, en iyi Hı- ristiyanlardan biri olmuştur. İncil'in aktardıklarına göre Aziz Paul'un Ku- düs ile Tarsus arasındaki bir yolculuk esnasında, Şam yakınlarında hidaye- te erdiği ve o andan sonra da Hristi- yanlığın en etkili insanı haline geldi- ği yolundadır.

Saint Paul'un Hristiyanlık dini içindeki yeri ve ayırt edici özelliği; Hz. İsa'dan sonra adı en fazla bilinen, Hristiyanlığı en fazla yayan kişi ol- masıdır. Hz. İsa'nın çarmıha geril- mesinden sonra Hristiyanlık dininin ana esaslarını biçimlendiren ve ya- yılmasına ön ayak olan kişi Saint Paul'dur. Bu yüzden Hristiyanlık di- ninin en önemli şahsiyetlerinden biri olarak kabul edilmektedir. En önem- li özelliği, Hristiyanlığa yeni bir yo- rum getirerek onu bir kavim dini ol- maktan çıkarmasıdır. Bu tavrı nede- niyle Kudüs Hristiyanları ile çatış- mış ve sonuçta kendi tavrında başa- rılı olmuştur. Hristiyanlık dinini yaymak için yollara düşmüş, Ana- dolu, Kıbrıs, Yunanistan başta olmak üzere, İmparatorluğu'nun kalbi Ro- ma'ya kadar uzun ve zahmetli yolcu-

luklar gerçekleştirmiştir. Hristiyanlığa Anadolu kapısını açan ilk insanlardan biridir. İncil'de anlatılanlara göre üç önemli seyahat gerçekleştirmiş ve bu yolculukları M.S. 48-56 yıllarında Kudüs'ten başlayarak Suriye, Kıbrıs, Anadolu, Yunanistan ve Makedonya'ya kadar gerçekleştirmiştir. Saint Paul bu dolaşımaları sırasında kilise yapılanmasının temellerini atmış, Anadolu'da Hristiyanlığın yayılmasını ve büyümesini sağlamıştır. Hristiyanlık adına yürüttüğü bu misyonerlik faaliyeti Roma otoritesini derinden ürkütmüştür. Bu yüzden Kudüs'te Roma yetkilileri tarafından tutuklanmış ve yargılanmak üzere Roma'ya götürülmüştür. Esaret altında yaptığı bu son yolculuğunda da Hristiyanlığı yayma çalışmasından geri durmamıştır. Roma'da imparatorluk tarafından St. Peter'le birlikte çarmıha gerilerek öldürülmüştür.

Saint Paul'un düşünceleri Hristiyanlık Dini'ne ilişkin yazılan yazı ve yorumların hepsinden daha önemlidir. Adeta İncil'le beraber dinin temel doğrultusunu belirleyen, kural koyan kaynaklardan biridir. Saint Paul'un düşünceleri genelde İncil'le birlikte yayınlanırlar. İncil'de Resullerin İşleri başlığı altında yayınlanan bölümdeki değerlendirmelerin büyük çoğunluğu Saint Paul'un düşünce ve çalışmalarını içerir ve yasa değerinde ele alınırlar.

Sami: Sami tabiri, günümüzde Arap ve İbrani halklarını tanımlamak için kullanılmaktadır. Sami deyimi;

Hız. Nuh'un oğlu Sam'dan gelmektedir. Samiler, Eski Ahit'tin (Tevrat'ın) aktardıklarına bakacak olursak, Tufan sonrasında eşi ile birlikte kurtulan Hız. Nuh'un Ham ve Yafes ile birlikte üç oğlundan biri olan Sam'ın soyundan gelen kavimlerdir. Böylelikle İbraniler ve Araplar başta olmak üzere bu aileye içinde olan birçok dil ve kültürel topluluğun kökeni buraya dayandırılmıştır. Hikâye bu anlamda uzun uzadıya anlatılmaktadır. Gerçekte ise Sami, söz konusu mitolojik anlatımda geçtiği gibi bir soyu, şecereyi ya da ırkı tanımlamaktan çok, dil bilimsel açıdan ana bir dil gurubu olan Semitiklere verilen diğer bir isimdir. Sami ya da Semitik diye tabir edilen bu dil gurubu, Ortadoğu'da neolitik dönemden itibaren gelişen ve bugün Asya ile Afrika arasında yayılmış bulunan ana dil ailesinden biridir. Bu dil ailesi, Ortadoğu'da yaygın olan antik dillerin çoğunu kapsamaktadır. Bu aileye içinde sayılan Arapça, İbranice, Akadca, Aramice, Fenikece ve son olarak da Aramice'nin bir devamı olduğu kabul edilen Süryaniceyi örnek olarak gösterebiliriz. Buna karşın çok zaman "Sami ırkı" şeklinde bir tanımlamanın yapıldığı da görülmektedir. Şüphesiz böylesi bir tanımlamanın bilimsel değeri yoktur. Nasıl ki Hint-Avrupa dil gurubunda yer alan halklara aynı zamanda Aryenik halklar deniliyor ve Aryen deyimi hiçbir surette ırksal bir konuma işaret etmiyorsa, aynı şekilde Semitik dil ve kültür gurubunda yer alan halklara

"Samiler" denmesinin de ırksal geçerliliği yoktur. Dolayısıyla Aryen ismi gibi Sami ismi de bir dil ve kültür familyasını ifade etmektedir.

Samuel: İbranice Şmuel (İ.Ö. 11.yy. Filistin) İsrail oğullarının tarihinde önemli yeri olan dinsel kahraman. Tevrat'ta kâhin, rahip, hâkim, peygamber ve komutan gibi en üstün unvanlarla anılır. Samuel'in efsanevi kişiliği büyük ölçüde sonraki tarih yazarlarının ve geleneğin yorumlarıyla oluşmuştur. Samuel'in yaşamına ilişkin bilgiler Eski Ahit'in 1.Samuel kitabında yer alır. Ama onun adıyla anılan iki kitabın ne yazarı ne de başkisi Samuel'dir. 1. Samuel'in 25. bölümünde ölümü anlatılır. Dinsel bir Önderlik konumundadır. Birinci kitapta Golyat'ı öldüren Davud (1. Samuel) ikincide ise, Elhannandır (2.Samuel).

Hayal edilen 'vaat edilmiş topraklar' ütopyası M.Ö. 1000'ler civarında bugünkü İsrail-Filistin topraklarında Samuel, Davut ve Süleyman peygamberlerce yaşamsallaştırılıyor. Bu ütopyanın gerçekleşmesinin ideolojik önderliği rahip Samuel'lerce yapılır. İsrail-Yehuda Krallığının kuruluşunda Rahip Samuel'lerin krallaşan önderlere şiddetli muhalefet etmeleri, İbrani kavminde var olan devletçi gelenek ve sınıfsal ayrışmanın derinleştiğini işaret etmektedir.

Sanat: Bir etkinliğin gerçekleştirilmesi veya belli bir işin yapılmasıyla ilgili yöntem, bilgi ve kuralların

tümüdür. Bir işi belli bir estetik duyguyu yansıtacak bir biçimde gerçekleştirme tarzı. Doğada olmayan bir şeyi yaratma amacına yönelmiş ras-yonel faaliyet. Eserlerinin yaratılmasını mümkün kılan doğal yeteneğe dayalı ya da deneyim yoluyla kazanılmış beceri ya da ustalık. Birtakım fiziki araçları, arzu edilen sonuçlara ulaşmak üzere, sezgi ya da bilgi yoluyla öğrenilen estetik ilkelere göre, amaçlı ve sistematik bir biçimde kullanma yeteneği. Bir duygu, düşünce, tasarım ya da güzelliğin ifadesinde kullanılan yöntemlerle, bu yöntemlere bağlı olarak sergilenen üstün yaratıcılık. Temel işlevi, güzellik yaratmak olan öznel faaliyettir. Estetik özellikleriyle bir sanatçının elinden çıktığını belli eden nesneler, yani resim, heykel, oyun, film benzeri eserler bütünüdür.

Şüphesiz sanat toplumla ve toplumsal yaşamla birlikte vardır, toplumsuz bir sanat yoktur. Sanat; toplumun ruhsal durumunu, yaşayışını ve yaratımlarını maddi eserlerle somut dışa vurmaktır. Kendi başına bir sannattan bahsedilemez. Toplumun yenilenen zihniyet yapısı kadar ruhsal bütünlüğü de en iyi sanatsal yaratıcılık tarafından yansıtılır. Sanatı "*zihnin ve ruhun kanatlanması*" olarak değerlendiren Önder APO, "*Artık yürüyüş yerine uçulur. Uçmak, bir toplum, bir uygarlık için özgüce kavuşmak ve zafere yürümek demektir*" biçiminde değerlendirmektedir. Ancak hiyerarşik, devletçi, hele hele de kapitalist modernite ahlak kadar sa-

natı da bu toplumsal özünden uzaklaştırmış, çarpıtmıştır. Sanatı toplumsal gerçeklik ve yaşamdan kopartarak bireysel bir yaratıcılık, bir dışavurum olarak değerlendirmek istenmiştir. Sanatı salt sanat için yapmaya da bireysel tatmin aracı olarak değerlendiren yaklaşımlar hiç de az değildir. Oysa sanatın ahlak kadar toplumun yapılandırılmasında yeri vardır. Sanat hakkında çok kapsamlı değerlendirmelerde bulunan Önder APO'dan alacağımız kısa bir pasaj sanatın toplumun yapılandırılmasındaki rolünü göstermeye yetecektir.

"...Dolayısıyla toplumsal yaşamda sanatın yeri de en az ahlâk kadar yeniden tanımlanmayı gerektirir. Sanatsız toplum, çıplak ve ilkel vücut gibidir; daha da ötesi, ruhun ve fiziğin doğru zihniyet yapısından kopukluğunu ifade eder. Doğru zihniyet programın ekonomik, sosyal ve siyasal kurumlaşmasını belirlerken, ortaya konulan hedefler sanat ve onun hedefleriyle örtüşmedikçe sakat, çıplak ve çirkin kalmaya mahkûmdur. Sanatsız toplum düşünülemez. Sanat, sanıldığıının aksine seçkinlerden çok halkın mitoloji, din ve felsefeye verdiği yanıtın dili olarak anlaşılmalıdır. Üstün zihniyet ve iradeler tarafından doğurtulan düşünce ve ahlâkın halkın kavrayacağı ve uyum sağlayacağı kalıplara dökülmesini ifade eder. Bütünleyici bir program, sanat çerçevesini kurarak kendini tamamlar. Tüm kollarıyla sanat ancak metafizik olarak tanımlanabilir. Sanatla insan kendine has bir evren yarat-

maktadır. Toplum ancak ses, resim, mimari gibi temel alanlardaki yaratımlarla sürdürülmektedir. Müziksiz, edebiyatsız, mimarisiz toplum düşünülebilir mi? Tüm bu alanlardaki yaratımlar metafizik anlamındadır. Bu yaratımlar toplumun sürdürülmesinin vazgeçilmezleridir. Sanat tam bir metafizik kurgulama olarak insanın estetik olabilme ihtiyacını gidermektedir. İnsan nasıl iyi-kötü seçimiyle ahlak davranışına anlam biçiyorsa, güzel-çirkin yargısıyla da sanatsal davranışa anlam biçmektedir."

Sanayi Devrimi: Britanya'da 18. yüzyılın ikinci yarısından 19. yüzyılın ilk yarısına kadar olan dönemde gerçekleşen hızlı toplumsal, iktisadi, demografik ve teknolojik değişiklikleri anlatmak üzere kullanılan bir terimdir. Ekonomik bir devrim olmaktan çok ideolojik-politik devrim olarak düşünülmesi gereken Sanayi Devrimi'ni belirleyen özellikler konusunda birçok tartışma yapılmış ve çok değişik görüşler ileri sürülmüştür. Sadece ideolojik-politik değil daha çok da askeri yanı ağır basan sanayi devrimini doğru ele almadıkça ne bugünün dünyasını, ne de kapitalist moderniteyi anlayabiliriz. Onun için sanayi devrimine salt ekonomik yaklaşım günümüzün yorumlanması ve çözüm yollarının ortaya konulması açısından oldukça tehlikeli sonuçlara götürür. Toplumsal gerçeklerin saptırılmasında ekonomi-politik, hakikatleri ekonomizmle çarpıtarak özgülük arayışında tehlikeli roller üs-

lenmiştir. Bu anlamda sanayi devriminin anavatanı diye de bilinen İngiltere'de şekillenen ekonomi-politiğin bir sosyal bilim olarak kapitalizmin kan içiciliğini meşrulaştırmaya çalışması hiç de tesadüf olmasa gerek. Diğer yandan Marks ve Engels'in de bu meşrulaştırma çabasına alet olması, İngiliz ekonomi-politiğinin ne denli başarılı olduğunu ortaya koymaktadır. Ekonomik alandaki bu çarpıtmaya, sosyal alanın bütününe yönelik olarak yine sanayi devrimi sürecine denk gelen Fransız Pozitivizmi katılmıştır. Fakat genel bir çerçevede ele alırsak, bu devrim Britanya'nın ağırlıklı kırsal ve tarımcı bir toplumdur, giderek imalata ve endüstriye dayalı kentsel bir topluma dönüşmesini ifade etmektedir. Bu terimle daima, ilk sanayi ülkesi olan Britanya'ya (genellikle İngiltere'ye) atıf yapılmasına rağmen, "ikinci sanayi devrimi" deyişinin de bazen diğer ülkelerin, özellikle Almanya ve ABD'nin, 19. yy.ın sonları ile 20.yy'ın başlarında gerçekleştirdikleri sanayileşme süreci için kullanıldığına tanık olmaktadır.

Kısaca da olsa bu şekilde değerlendiridiğimiz sanayi devrimi için Önderlik şunları belirtmektedir.

'Avrupa modernitesinin üçüncü sacayağı sanayi devrimidir. Uygarlık tarihinde özgün bir konumu vardır. Tarım ve şehir devrimleri kadar etkiye yol açtığı kesindir. Şüphesiz sanayinin insanlık tarihi kadar eski bir tarihi vardır. Birçok devrimsel dönüşüm geçirmiştir. Fakat Avrupa'da,

özellikle İngiltere'de 18. Yüzyılın sonlarından itibaren yaşanan dönüşümler büyük devrimler karakterindedir. ... Sanayi halen eleştirisi doğru dürüst yapılmamış bir toplumsal olgudur. Sanayi devriminden önce tarım-köy-şehir kendi başına hiçbir zaman toplumu tehdit edecek boyutlara varmadılar. Tersine, maddi ve manevi kültür alanında toplumsal gelişmeye büyük değer kattılar. Toplumsal yaşamın başat inşa gücünü teşkil ettiler.

Sanayi sadece bilimin değil, en az onun kadar felsefenin konusu olmak zorundadır. ...İktisat bilimlerinin sanayiye sadece ekonomik bir alanmış gibi konu edinmeleri çok daha büyük bir yetersizliktir. Sanayinin bir kalkınma, daha verimli bir üretim unsuru olarak değerlendirilmesinin sonuçları, soykırım ve çevrenin sürdürülemezliği olarak açığa çıkmış bulunmaktadır.'

Tarihinde hiç bir engel tanımadan hızını artırarak devam eden Sanayi Devrimi'nin Britanya'daki en önemli özellikleri şöyledir; Birincisi, 18. yy'ın sonundan itibaren "demografik geçiş" denilen ve ölümlülük oranında azalma, evlilik yaşının gerilemesi, nüfusta belirgin bir artış ve kırdan kente göçün sürekli artmasıyla ayırt edilen bir değişim süreci yaşanmıştır. Yeni imalat sanayilerindeki işgücü ihtiyacı büyük oranda, hızla genişlemekte olan kentsel bölgelere gelen insanların sayısındaki tırmanışla karşılanmış ve yeni sanayi işçi sınıfının temelini bu kesim oluşturmuştur.

İkincisi, taşımacılıkta bir devrim yaşanmıştır. Ulaşım 18.yy.da kanalların yapılması ve gelişkin bir yol sistemiyle yürütülürken, 19.yy.ın ilk yarısından itibaren demiryolu sisteminin bulunması ve geliştirilmesi, malların kolayca ve hızla taşınmasında çok büyük iyi-leşmeler sağlanmıştır. Artık yiyecekler kırdan kentsel bölgelere daha kolay getirilebilecek, yeni ve geliş-mekte olan kent merkezlerinin giderek artan ihtiyaçları daha fazla karşılanabilecektir. Sanayi geliştikçe daha ileri boyutlara ulaşan taşımacılık ağı, hammaddelerin taşınması ve çıkarılması, bitmiş sanayi ürünle-rinin dağıtılması için de kritik bir rol oynamaya başlamıştır. Üçüncüsü, çiftçilik tekniklerini ilerleten bir tarım devrimi yaşanmış böylece hem tarımsal üretim çoğalmış hem de çiftçilikle uğraşanların refah düzeyi yükselmiştir. Bunu sonucunda kırdan ortaya çıkan, taşımacılıktaki olanakların iyileşmesiyle pekişen daha iyi giyinme ve ev aletlerine yönelik talebin artması, kentteki sanayiye ve dağıtım araçlarını olumlu yönde teşvik etmiştir. Çiftçiler daha varlıklı hale geldikçe, kent orta sınıflarının usullerini benimseye ve kendilerini onlarla özdeşleştirmeye başlamışlar; bu iki toplumsal kesim arasındaki evlilikler de aradaki sınırların katılığının giderek kaybolmasına hizmet etmiştir. Bu karşılıklı etkileşim sonunda çiftçiler sanayi işletmelerine sermaye sağlarken, oğulları da kente özgü meslek kollarında eğitim görmeye yönelmiş ve kent orta sınıfları

kırsal yaşam tarzını daha çok ideali-ze eder, kıra taşımının yollarını arar olmuştur. Dördüncüsü, kısmen sömürge pazarlarının ve ileri karakollarının genişlemesi ve gelişmesinin katkısıyla giderek çoğalan sermaye yatırımları(bilhassa tekstil, kömür madenciliği ve metal endüstrilerinin-deki), imalat sanayilerini daha çok güçlendirmiş ve bunda gerek iç pazarların, gerekse denizasıırı ihraç pazarlarının önemli etkisi olmuştur. Örneğin tekstil sanayisinde hammaddeler Amerika'dan gelirken, bitmiş mallar hem ülke içine, hem ülke dışına -özellikle Britanya'nın sömürge yönetiminin bir zamanlar çok gelişkin olan Hint tekstil sektörünü, Hint tekstil ürünlerinin ihraç edilmesini yasaklayarak fiilen yok edildiği Hindistan'a- satılmıştır. Beşincisi, özel olarak buhar gücündeki ilerlemelere bağlı olan teknolojik yenilikler ve gelişmeler trenlerin, gemilerin ve büyük fabrikaların işlemesi açısından can alıcı bir rol oynamıştır. (fakat son zamanlardaki araştırmaların, sanayi üretiminin büyük kısmının küçük çaplı fabrikalarda yapıldığına ve 19. yy'ın sonuna kadar genellikle maki-neleşmediğini göstermesi ilginç bir saptamadır.)

Pek çoğunun gerçekleşmesindeki hız nedeniyle devrimci nitelikte görülmesi gereken bu radikal değişikliklerin hepsi (bölgelere göre değişik oranlar ve biçimlerde ortaya çıkmak-la birlikte) birbiriyle ilişkilidir. Dola-yısıyla, bu ölçüde kapsamlı ve benzerine rastlanmamış bir değişimi an-

lama ve analiz etme arzuları, ilk sosyologlara işbölümü, kapitalizm ve bürokrasiyle ilintili bir sürü kuram geliştirecek olanak sağlamıştır. Nitekim Comte, Spencer, Marks, Engels ve daha sonraki dönemlerde Durkheim ile Weber, endüstriyalizmin getirdiği ve olağanüstü derecede kısa bir zaman dilimi içinde Britanya'nın hem altyapısını, hem de tüm yaşam tarzını yenileyen değişiklikleri esas alan ve bu süreçleri açıklamayı ön gören çalışmalar yapmışlardır.

Sargon: (İ.Ö.1850) Şarukin olarak da bilinir. Eski Akad döneminin hükümdarı. Sümer şehir devletlerini birleştirerek tarihte ilk imparatorluğu kuran ve imparator unvanını alarak yayılmacı mantığı ve sömürüyü geliştiren hükümdardır.

Sarı Irmak: Çin'in büyük ırmaklarından biridir. Çin toplumsallığının ve uygarlığının gelişmesinde tarihi bir yere sahiptir. Fırat-Dicle Mezopotamya ya da Nil Mısır için ne ise Sarı Irmak da Çin için aynı öneme sahiptir.

Sasani İmparatorluğu (M.S 226-651): Resmi dilleri: orta farsça (Pehlevi dili); Başkentleri: Ktesifon, devletin ilk yıllarında: Firuzabad (Ardaşir-Khwarrah); Yönetimi: krallık; Devlet başkanı: Şehinşah; Danışma kurulu/İstişare organı: Bakanlar Konseyi; İlk hükümdarı I. Ardeşir (226-241) ve son hükümdarı: III. Yazdigirt (632-651);

Dördüncü İran Hanedanlığı ve ikinci Pers İmparatorluğu'nun adıdır (224 - 651). Sasani İmparatorluğu, son Arşaklı hanedanı (Partlar) kralı IV. Artabanus'u yenmesinin ardından I. Ardeşir tarafından kurulmuş, son Sasani hükümdarı Şehinşah (Krallar kralı) III. Yazdigirt'in (632-651), erken Halifelik'le, yani ilk İslam Devleti ile girdiği 14 senelik mücadeleyi kaybetmesiyle sona ermiştir. İmparatorluğun sınırları bugünkü İran, Irak, Ermenistan, Afganistan, Türkiye'nin doğu bölgesi, Suriye'nin bir kısmı, Pakistan, Kafkaslar, Orta Asya ve Arabistan'ın tamamını kapsıyordu. II. Hüsrev'in hükümdarlığı (590-628) sırasında Mısır, Ürdün, Filistin ve Lübnan da kısa süreli olarak imparatorluğa dahil oldu. Sasaniler, imparatorluklarını 'İranşehr' 'İranlıların (Aryanların) memleketi' diye adlandırdırlardı. Sasani dönemi, Geç İlkçağ'ı kapsayarak İran Tarihi'nin en önemli ve etkili dönemlerinden biri olarak kabul edilir. Birçok yönüyle Sasani dönemi, Pers medeniyetinin en önemli başarılarına tanıklık etmiş ve İran'ın hilafet tarafından fethedilmesi ve İslamlaşmasından önceki son büyük İran İmparatorluğu olmuştur. İran, Roma medeniyetini Sasani döneminde farkedilir şekilde etkilemiştir. Kültürel etkisi imparatorluk sınırlarının çok ötesine, Batı Avrupa'ya, Afrika'ya, Çin'e ve Hindistan'a kadar ulaşmıştır. Ayrıca bu kültürel etki Avrupa ve Asya ortaçağ sanatının oluşmasında göze çarpan bir rol oynamıştır. Bu etki erken dönem

İslam dünyasına kadar taşındı. Hanedanın kendine has ve aristokratik kültürü, İran'ın fethini bir Pers Rönesansına dönüştürdü. Daha sonra İslami olarak adlandırılan kültürün, mimarının, yazımın ve diğer becerilerin çoğu Sasani İranlılarından daha geniş Müslüman dünyasına aktarılmıştır. Sasani devletin Med ve Pers yönetim mirası üzerine kurulu olduğu bilinmektedir. Bu dönemde Mezopotamya ve dışında Kürtlerin yaşadığı bölgelerde konfederal aşiret, özerk bölge, krallık biçiminde kendi yerel yönetimleri olmuştur. Bu krallıklar Sasani ve Bizanslılar kadar güçlü olmasalar da kendi topraklarına, savunma gücüne ve sınırlarına sahip olmuşlar.

Savaş: Savaş, insanlar arasında gerçekleşen her hangi bir şiddet eylemi ya da çatışma değildir. Savaş; ülkeler, devletler ya da bir ülke içerisindeki büyük gruplar arasında gerçekleşen topyekûn silahlı mücadeledir. Daha yalın bir ifadeyle savaş, hasımların silahlı şiddet yoluyla birbirlerine iradelerini zorla kabul ettirmeyi amaçladıkları bir faaliyettir. Clausewitz'e göre savaşın aracı şiddet, amacı ise düşmana iradeyi zorla kabul ettirmektir; bir başka ifadeyle karşı tarafın iradesini kırmaktır. Ancak savaş silahlı bir faaliyet olduğu gibi, karşı tarafı yıldırma, maddi ve manevi zarar vermek için gerçekleştirilen silahsız faaliyetler de genellikle savaş tanımına dâhil edilmektedir. Bu açıdan savaş salt silahlı bir şid-

det hareketi olarak tanımlarsak, hasımların sadece kızgın meydan muharebelerinde karşı karşıya geldikleri ve olanca güçleriyle birbirlerini yok etmeye gayret ettikleri ya da hasmını teslim olmaya zorladıkları bir mücadele olarak anlaşılır. Oysa bu, savaşın sadece silahla gerçekleştirilen boyutunu ifade eder. Gerçekte ise savaş, sadece askeri cepheden yürütülen silahlı bir mücadele değil, silahlı-silahsız dayandığı tüm unsurları ile birlikte ekonomik, siyasal, diplomatik, ideolojik, kültürel, psikolojik vb. alanları kapsamak suretiyle her cepheden yürütülen topyekûn bir mücadeledir.

Savaşa ilişkin en bilinen ve meşhur tanımlamayı Clausewitz yapar. Clausewitz; "Savaş, politikanın başka bir şey değildir" der. Bu tanıma göre "savaş" denen gerçeğin politikanın devamı olduğu ve dolayısıyla savaşa yön veren ve belirleyen de politika olduğudur. Savaş ile politika ilişkisi söz konusu olduğunda politikayı belirleyen savaş olduğunu belirten Önder APO Bir Halkı Savunmak adlı eserinde şunları belirtmektedir: *"Kızgın, silahlı bir mücadeleden olduğu bir ortamda politikanın adı askerlik-savaştır. Esas belirleyici olan, bu ortamlarda savaşçılıktır. Politika silahların sustuğu ortamda ordu bağlantılı çalışmanın uzantısı olarak karşımıza çıkar. Yani Clausewitz'in formülünün tersi geçerlidir. Savaşı belirleyen politika değil, politikayı belirleyen savaştır. (...) Savaş*

düşük yoğunluklu olduğunda ya da tümüyle durduğunda, onun devamı olarak politik faaliyet hız kazanır. Demek ki politika, savaşın silahlı olmayan bölümüdür. Eğitim, örgütlenme ve eylemliliğin silaha başvurmadan, ama arkasındaki zihniyete dayalı olarak yürütülen kısmı oluyor."

Savaşlar genellikle siyasal amaçlarına, yer ve kapsamlarına, kullanılan tekniğe ve yürütülüş biçimlerine göre farklı şekillerde adlandırılmışlardır. Örneğin düzenli savaş, gayri nizami savaş (gerilla savaşı), özel savaş, halk savaşı, psikolojik savaş, iç savaş, meydan savaşı, modern savaş, nükleer savaş, dünya savaşı, yine dini, ulusal ve sınıf savaşı gibi çok çeşitli biçimlerde isimlendirmeler yapılmaktadır. Savaşların gelişme biçimlerinden hareketle çok çeşitli isimlendirmeler yapılsa da, tarihte ve günümüzde gerçekleşen tüm savaşları, neden ve dayanakları bakımından sömürü ve emek gaspını esas alan ve saldırıyı ifade eden yönüyle savaş ve buna karşı emeğini ve özgürlüğünü korumak isteyen halkın, toplumun geliştirdiği meşru savunma savaşı olarak değerlendirebiliriz.

Kuşkusuz savaş gibi kanlı ve yıkıcı bir faaliyetin insan yaşamında yer edinmesi, tarihte devletli uygarlığın ortaya çıkmasıyla başlamıştır. Kendini zor ve şiddet üzerinden yayma, halkların ülkelerini işgal, değer ve birikimlerini talan etme yoluyla sömürme ve merkezileştirme devletli uygarlığın pratiğidir. Egemen devletlerin savaş yoluyla gerçekleştir-

dikleri işgal, talan ve sömürüye karşı halkların ve ezilen kesimlerin direniş savaşları da; işgale ve talana son vermek, özgürlüklerini korumak amaçlıdır. Tarihte ve günümüzde gelişen savaşları meşru ve meşru olmayan savaşlar şeklinde iki kategoride değerlendirmek mümkündür. Dışa yönelen, bir halkın, toplumun değerlerini ele geçirmeyi hedef alan savaş haksız ve meşru olmayan; buna karşı ülkesini, halkını, emeğini ve özgürlüğünü korumak isteyen toplumların içine girdikleri süreç ve savaş ise, haklı ve meşru bir savaştır ve meşru savunma kapsamında değerlendirilmesi gerekir.

Savaş gibi sonuçları son derece kanlı, trajik, acımasız ve yıkıcı olan bir faaliyeti bu gerçeklik ışığında incelediğimizde, meşru savunma dışında savaşın savunulabilir ve mazur gösterilebilir hiçbir yanı yoktur. Meşru savunma insanın vazgeçilemeyeceği en temel haklarının başında gelir. *"Meşru savunma hakkı her düzeyde ve her zaman yaşamsal değerlere karşı haksızca yönelim oldukça, içinde bulunulan koşullar ne olursa olsun yapılması gereken varlığı koruma ve özgürlüğünü sağlama hakkı ve kutsal eylemidir."*

Meşru savunma hakkı, her halükarda bir savaşı gerekli kılmayabilir. Meşru savunma gelişen saldırının ve yönelimin biçimine göre bir savunmayı gerekli kılar. Eğer saldırılar bir halkın ülkesini işgale, emek ve değerlerini gasp ve talana ve özgürlüklerini ellerinden almaya yönelmiş

ise, meşru savunma her araç ve yöntem kullanılarak özgürlüğü korumak, emek ve değerlerin talanını ve ülkenin işgalini engellemek amacıyla geliştirilmek durumundadır. Bu, işgale maruz kalan halkın sadece bir görevi değil, değiştirilemez, ertelenemez ve başkasına devredilemez en temel haklarından biridir de. Bunun dışında savaş savunulamaz.

"Uygar milletlerin savaşları daha az zalimane ve daha az yıkıcıdır" şeklindeki bir görüşün de iller-tutar bir yanı ve geçerliliği yoktur. Uygarlığın modernist aşamasında gelişen savaşlar, bu tarz bir görüşün geçersizliğini fazlasıyla ispatlamıştır. Sadece 1.ve 2. Dünya Savaşları'nın yıkımdaki bilançosuna bakılacak olursa, bunun tüm uygarlık tarihindeki savaşların yıkım bilançolarıyla eş değerde olduğu rahatlıkla görülebilir. Modern bilim ve teknolojinin verileriyle donanmış olan günümüz savaşları, özellikle kitlesel yıkımda çok daha zalimane ve yıkıcı olabilmek tehlikesini bağrında taşımaktadır. 1.ve 2. Dünya Savaşları'nın yıkım getiren sonuçları ardından kitlesel öldürmeler konusunda her ne kadar Cenevre Konvansiyonu gibi sözleşmeler ile önleyici tedbirler geliştirilmek istenmiş ve Birleşmiş Milletler tarafından bazı hukuki temellere ve kurallara dayandırılmışsa da, yaşanan gerçek, toplu sivil öldürmeler ve trajedilerin yaşanmaya devam ettiği-dir. Yine geçmişte yaşanan savaşlardan farklı olarak, günümüz ülke ya da kitleleri yok etmek yerine, onları

güçsüz bırakma ve teslim alma uygulanan temel politikalar haline gelmiştir. Ancak, dayatılan iradeyi kabul etmeyen halklar olduğunda da, kapitalist modernitenin yine devreye soktuğu savaşın yıkıcı yüzü olmaktadır. Bunun örnekleri fazlasıyla mevcuttur. ABD'nin Irak ve Afganistan'da yürüttüğü ve yüz binlerce insanın öldürüldüğü savaşlar buna örnek olarak gösterilebilir. Cenevre Konvansiyonu'nun da savaşları ve savaşlarda yaşanan insanlık suçlarını engelleyemediği kimse için sır olmamakla beraber, işgalci, sömürgeci ve saldırgan devletlerin bu Konvansiyonu pek kale almadıkları da açıktır. Kürdistan, Filistin, Sri Lanka, Afganistan, Irak vb. alanlarda sömürgecilerin ve emperyalistlerin saldırılarda-savaşlarda Konvansiyonu hiç hesaba katmadıkları uygulamalarından görülmektedir.

Kısacası savaş, devletli uygarlığın insanlığa yaşattığı yıkımların ve yok etmelerin, talan ve gaspların, işgallerin ve istilaların, tecavüz ve el koymaların, köleleştirmelerin, yoksulluğun, acının, trajedinin, doğanın tahribinin vs. adıdır ve insana karşıdır. Savaşın diğer yüzü olan barış ise, ancak silahların sustuğu zamanları ifade eder. Bu da ancak iki savaş arasında geçen zamandır. Hiyerarşik devletçi sistem altında kalıcı, adil, gerçek bir barıştan söz edilemez. Olsa olsa silahların geçici olarak sustuğu zamanlardan bahsedilebilir. Gerçek barış ancak, toplumların eşitçe birbirlerine benzedikleri, kimsenin

kimseyi egemenlik altına almadığı ve özgürlükten yoksun bırakmadığı, kimsenin kimsenin emeğine el koyup değerlerini talan etmediği, ülkesini işgal ve istila etmediği demokratik komünal toplumda gerçekleşebilir.

Sekülerizm (Dünyevilik): Seküler sözcüğü Latince olup, seaculum kelimesinden türetilmiştir. Seaculum sözcüğü ise zamanla ilgili bir kavram olup yüzyıl veya asrı ifade eder. Ancak felsefi anlamdaki sekülerliğin anlamı daha geniş ve farklıdır.

Sekülerlik, Protestanlığın Hıristiyanlık içinde geliştirdiği önemli bir hareket alanıdır. Hıristiyanlık doktrininde, daha doğrusu tüm din doktrinlerinde tanrı zamanın dışında vardır. Buna göre hayat ve idare dini bir merkezden, zamanın ötesinden gelir. Buna karşılık seküler anlayışa göre hiçbir şeyin zamanın dışında olmadığı, hayatın ve idarenin dini merkezden alınarak dünyevi merkeze verilmesi gerektiğini savunur. Bu din ile dünya işlerinin bir birinden ayrılması demektir. Yani din ve devletin ayrılmasını savunur. Bu şekilde ele alınan sekülerizm ile birlikte kapitalizm varlığını ulus-devlet ve milliyetçilik dini ile sürdürmek zorundadır. Özellikle günümüzde ABD öncüllüklü geliştirilen ılımlı İslam ya da Evangelizm vb. girişimler düşünüldüğünde, din ve devlet işlerinin bir birinden ayrılmasının kocaman bir yalan olduğunu görürüz. Onun için sekülerizmi güncelleştirirken dinin ulus-devlet ya da milliyetçilik tara-

findan en etkin kullanılması olarak yorumlamak gerekir. Türk-İslam ya da İslam-Türk tanımlamaları bunun en bariz örneğidir. Ve seküler ya da laik olduğunu söyleyen devletin kurulduğu temel argümanlar bunlar olmuştur.

Selçuklular: 11.yy'da Önasya'ya egemen olan ve Oğuzların Kınık boyundan gelen hanedan. Adını, ilk kurucuları olan Selçuk Bey'den almıştır. Önceleri Büyük Selçuklu devleti olarak adlandırılan devlet, dağılma sürecinde Anadolu Selçuklu Devleti olarak varlığını sürdürmüştür. Bu şekilde Selçuklular Anadolu, Mezopotamya, Suriye, Filistin ve İran'da güçlü devletler kurmuş ve Ortaçağda Ortadoğu tarihinde rol oynamışlardır. Kürdistan kavramı, ilk kez bu hanedanlık zamanında Sultan Sencer tarafından kullanılmış ve Kürdistan, Selçuklu devletine bağlı bir eyalet statüsünü kazanmıştır.

Semitik: Ağırlıklı olarak Arap, Yahudi kökenlileri karakterize eden Sami ırkı ile ilgili olandır. Ya da Sami topluluklarından olanlara Semitik denir. Ayrıca, İnsanlığın yerleşik yaşama geçişle beraber oluşan ilk insan kültür grubuna denir. Afrika Rifinden çıkıp, kuzeye doğru yayılan insansı primatlar Arabistan Yarımadası'nda, Afrika'nın Kuzey kesimine yerleşmiş ağırlıklı olarak çoban topluluklarıdır: Oluşan ilk dil öbeklerinden biri de Semitik dil öbeğidir. Onun için Hami-Sami kültür ya da

dil grubu olarak da adlandırılır. MÖ 9000-6000 yılları arasında neolitik toplumun da etkisiyle gelişme gösteren Semitik kültürde ataerkilliğin esas olduğunu görmekteyiz. Bu nedenle anaerkilliğe dayanan Ar-yenlerle ataerkilliğe dayanan semitikler arasındaki çatışmaları Sümer mitolojisinde izlemekteyiz.

Onun için Aryen ve Semitik kültür sentezine dayalı Sümer uygarlığında önceleri dengede bulunan tanrı-tanrıçalar yerine giderek güçlenen erkek hakimiyetini görmekteyiz. Örneğin Babil tanrısı Marduk, Sümer mitolojisinin Semitik kültürle yoğunlaşmış yorumuna dayalı olarak ortaya çıkmıştır.

Semitik kültürde kadının dışlanması en uç örneğini On Emir'in sadece erkeğe yönelik olmasında görmekteyiz. Sümer mitolojisinde Ana Tanrıça Ninhursag'ın Kurnaz Tanrı Enki'nin kaburga kemiğindeki hastalığını Ninti, (yaşam veren) adlı tanrıçayla iyileştirmesini anlatan mitos, Semitik karakterle yorumlanarak Adem-Havva yaratılış öyküsüne dönüştürülmüştür. Tevrat'ta yer alan Havva'nın Adem'in kaburga kemiğinden yaratıldığı inancı kadına vurulan önemli bir darbedir.

Sendika: Çalışanların iş, ücret, gelir gibi ekonomik ve sosyal haklarını işverenlere ve devlete karşı korumak ve geliştirmek amacıyla kurdukları örgüttür. Çalışanların, kapitalist sistemin ücretli emek piyasasında emeklerini bireysel pazarlama ye-

ne, toplu ve örgütlü pazarlayabilmek için kendi aralarında kurdukları bir birliktir. Çalışanlar açısından sendikal örgütlenmenin esas amacı, üyelerinin gelir ve çalışma koşullarını daha da iyileştirmek ve bunu toplu sözleşmeler ile hukuki kurallara ve güvencelere bağlamaktır.

Sendikalar daha çok sanayi devrimi sonrasında ortaya çıkmış, çalışanlarla işverenler arasındaki güç eşitsizliğini ortadan kaldırmak için oluşturulmuştur. İlk önceleri "vasıflı" diye tanımlanan üyelerden oluşan usta ya da meslek sendikaları biçiminde kurulurken, daha sonraları ise herhangi bir meslek niteliği bulunmayan veya "vasıfsız" diye tanımlanan işçilerin de içinde yer alabildiği genel sendikalara doğru bir gelişme yaşanmıştır. Kapitalist sistemde emek kategorisi niteliksel olarak bölümlendiği için, emeğin bu bölümlenmesinden kaynaklı olarak çalışanların kurduğu sendikalar farklı tipte tanımlanmış/tanımlanmaktadır. Örneğin usta sendikaları, sadece vasıflı işçilerin girebildiği sendikalar olurken, meslek sendikaları, endüstri ayırımı yapmadan sadece aynı mesleği yerine getiren işçileri kapsamakta, genel sendikalar ise meslek ve endüstri ayırımına dayanmayan sendikalar olmaktadır. Yine endüstri sendikaları, iş yeri sendikaları, kamu sendikaları gibi çok değişik tipte sendikalar mevcuttur.

Sendikal örgütlenmede federasyon ve konfederasyon tipi örgütlenmeler de mevcuttur. Bir iş kolunda

federasyon tarzında altında örgütlenmek sendikal örgütlenmede neredeyse temel örgütlenme modeli olmuştur. Farklı iş kollarındaki sendika federasyonlarının bir üst örgütlenme modeli olarak konfederasyon tarzında örgütlenmeleri, merkezileşmeleri de yaygın bir örgütlenme modelidir. Bu sendikalarda örgütlenen emekçilerin güçlerini daha etkili kullanmalarını ve pazarlık güçlerini arttırmaktadır. Günümüzde bir konfederasyona bağlı olmayan bir sendika federasyonu; bir federasyona bağlı olmayan bir sendika da neredeyse yok gibidir.

Kapitalist sistemde çalışanların sendikal örgütlenmesi ve mücadelesi aynı zamanda çok çeşitli tartışmalara ve sorulara da konu olmuştur. Bu soru ve tartışmaların başında yer alan konu, çalışanların sendikal örgütlenme ve mücadele biçimi ile kapitalist sisteme karşı ne kadar başarılı olabildiği ya da olabileceğidir. Hiç kuşkusuz çalışanların sendikal örgütlenmesi ve bu çatı altındaki mücadeleleri asla küçümsenemeyeceği gibi, yekten ret de edilemez. Emekçi sınıfların bu tip örgütlenme ve araçlar ile ekonomik ve sosyal haklar konusunda önemli kazanımlar elde ettiği söylenebilir. Ancak ne var ki çalışanların sendikal tipte örgütlenmesi ve mücadelesi, kapsadığı amaç ve hedefler bakımından yapısal bir takım zaafırları da bağrında taşımıştır. Sendikal örgütlenme ve mücadeleyi gereğinden fazla abartan bir eğilim olarak doğup gelişen sendikalizm, işveren ve dev-

letle sürekli bir işbirliği içinde olan sarı sendikacılık, işte bu yapısal gerçeğin birer ürünü olarak ortaya çıkmışlardır. Kaldı ki çok zaman sendikal örgütlenme ve mücadelenin anlamı, daha dolgun bir ücret ve maaş alma mücadelesine indirgenmiştir. Bu nedenle sendikal örgütlenme yapısı gereği, kapitalizmin ömrünü uzatan ve kapitalizmi daha fazla "meşru" kılan bir sonuç yaratmıştır. Çünkü emekçi sınıfların çalışma koşullarını iyileştirme ve ücretlerini arttırma gibi kimi hakları savunmayla mükellef bir yapı olarak doğup gelişen sendikal örgütlenme ve mücadele, son tahlilde işçi ile patron arasındaki ilişkiyi ortadan kaldırmaz, sadece işçilerin daha fazla pay alma kavgasını körükler. Oysa gerçek manada emeğin özgürlüğü ve kurtuluşu, en başta da kapitalist sistemin söz konusu ücretli emek piyasasına karşı köklü bir duruş ile mümkündür. Sadece ücretlerin arttırılması ve çalışma koşullarının daha da iyileştirilmesi gibi bir amaç ve hedefe kilitlenen bir örgütlenme ve mücadele, neticede kapitalist sistem gerçeği karşısında hem yapısal, hem kaçınılmaz olarak zaafırlıdır. "Sarı sendikacılık", sendikalizm ve "sendika ağalığı" gibi olgular da, aslında bu yapısal gerçeğin sadece en kaba ve en yozlaşmış biçimleri olarak ortaya çıkmışlardır.

Sentez: Tez ile antitezin mücadelesel bileşimi ve sonucu olan sentez, çözümleme karşıtı olarak, çözümleme yoluyla ayrılmış bulunan

öğelerin yeniden birleştirilmesidir. Hegel diyalektiğinde; olumlama ve yadsıma çatışmasının daha yüksek bir düzeyde yeniden olumlaması anlamında yadsımanın yadsımasını dile getirir. Çözümsele yöntem birbirinden asla ayrılmazlar. Çünkü birbirlerinin tamamlayıcısı olarak sıkıca birbirine bağımlıdırlar.

Kısacası, tez ile antitezin mücadelesel bileşimi sonucunda oluşan yeni durum. Düşüncenin ayrı öğelerini ya da ayrı düşünce ve ideolojileri mantıksal bir tarzda bir araya getirme işlemi. Söz konusu birleştirme faaliyetinin ürünü olan şey. Diyalektik akıl yürütmede ise düşüncenin tez ve antitez gibi iki adımını daha yüksek bir düzeyde birleştirip yeni bir fikir ortaya çıkarma sürecini, varlığın diyalektik hareketinin ilk iki adımının daha yüksek bir varlık düzeyinde yeni bir ürünün ortaya çıkışı için bir araya gelmesi olarak anlam bulur.

Serbest Piyasa: Liberal ekonomi-politikçilerin savundukları kapitalist modernitenin temel ekonomik politikası. Liberal ekonomik teoriye göre serbest piyasa; ücret ve fiyatın, emek ve değerin alıcı ve satıcının karşılıklı olarak anlaşmasıyla belirlendiği, arz ve talebe devletin ya da hükümetin müdahale etmediği, ücret ve fiyatların bu arz-talep temelinde oluştuğunu savunan yaklaşımdır. Liberal ekonomi-politikçilerin teorize ettikleri şekliyle bir piyasanın serbest piyasa olarak tanımlanabilmesi için asgari olarak şu iki koşulun yerine

getirilmesi gerekir. Birincisi; piyasanın bakımını ve güvenliğini sağlamak amacıyla yapacağı vergilendirme dışında hükmet ya da devletin ekonomi ve piyasa üzerinden elini tümenden çekmiş olması, ikincisi ise; alıcı ve satıcıların karşılıklı olarak birbirilerini zorlamaması ya da aldatmamasını gerektirir. Bunun anlamı; tüm alım-satım işlerinin gönüllü takas ve anlaşmalar üzerinden yapılması demektir.

Piyasanın arz-talep ortamında oluştuğu liberal ekonomistlerin büyük bir aldatmacasıdır. Tarih ihtiyaçlar temelinde oluşan böyle bir dengeye hiyerarşik devletçi sistem altında tanık olmamıştır. Hele de kapitalist emperyalist sistemin tekelci aşamasında. Şüphesiz bir arz ve talep var ve zaman zaman bunun üzerinde bir dengenin kurulmasından da bahsedilebilir. Ama bu denge arz-talep, üretim ve ihtiyaçlarla bağlantılı gelişen bir denge değildir. Bu denge oluşturulan bir dengedir. Tarihin geçmiş zamanlarında piyasa hakimiyetini sağlayan, bu dengeyi kuran tüccar kesimiydi, bugün ise bu çok daha etkili güçler tarafından yapılmaktadır ve daha da kapsamlıdır. Bırakalım piyasanın serbestliğini, dengesini oluşturmasını, tam bir hakimiyet altına alınmış durumdadır. Pazar üzerinde üretim tekellerinin tam bir hakimiyeti vardır. Tekel tanımının kendisi bile böyle bir hakimiyetin varlığının ifadesidir.

Tekel bir iş kolunda ya da birden fazla bağlantılı iş kolunda hakimiyet

ifade eder. Bir tekelin üretim alanında üretimin düzey ve miktarını belirleyen talebin durumu değildir, tekelin azami kâr yaklaşımıdır. Üretim hacminin ne olacağı, piyasaya ne kadar emtianın arz edileceği tekelin yaklaşımıyla bağlantılıdır. Yani tekel sahibinin iki dudağı arasında piyasanın dengeleri oluşmaktadır. Üretimin hacmini istediği zaman yükselten, istediği zaman düşüren, arzın iplerini denetiminde tutan ve bu temelde de piyasaya istediği kadar emtia süren, bu yaklaşımıyla da talep üzerinde hakimiyet kuran, daha doğrusu talebi de oluşturan yine kendisidir. Yani piyasa denilen şey, tekelci kapitalist tarafından yaratılan bir şeydir. Kapitalist emperyalist sistem altında üretimin ihtiyaçlar temelinde ve kontrollü yürütüldüğü söylenemez. Kapitalist üretimi tetikleyen şey, azami kârdır. Bunun için aşırı üretim kadar metaların fiyatları üzerinde de denetimi sağlamak ister. Piyasada metaların fiyatlarının düşmemesi için ürünlerin önemli bir kısmı ek bir masraf yapılarak imha edilir. Ekonominin iki temel alanı olan üretim ile tüketim alanları üzerinde tam bir denetimin kurulduğu böylesi bir sistemde hangi piyasa ekonomisinden bahsedilebilir? Bir yandan temel ihtiyaçlara toplumun çok büyük bir talebi olsun ve bu ihtiyaçları gideremediği için her yıl birkaç milyon insan açlıktan ölsün, ama diğer taraftan da metaların fiyatlarının düşmemesi adına ürünler imha edilsin. Serbest piyasa ekonomisinin hikayesi budur.

Liberal ekonomistler piyasa ekonomisinin müdahaleciliği, devlet müdahaleciliğini reddettiğini, müdahalecilikle uyummadığını, müdahaleciliğin olduğu yerde de liberal ekonomiden bahsedilemeyeceğini iddia ederler. Aslında bu da liberal ekonomistlerin, kapitalist modernitenin büyük bir yalanıdır. Ekonomide herhangi bir sorun olmadığı zaman tekeller müdahaleciliği reddederler, bu doğru, ama ekonomide sorunlar baş gösterdiğinde, sistem tıkanma tehlikesiyle karşılaştığında ve yürüyemez hale geldiğinde, o zamana kadar müdahaleciliğe karşı olan liberal ekonomistler, tekeller hemen devleti ekonomiye müdahale etmeye çağırırlar. Yaşanan sorunu kendi sorunları ve uyguladıkları ekonomi politikalarının bir sonucu olarak görmek yerine, genel ve devletin bir sorunu olarak yansıtırlar. Devleti de kurtarmaya çağırırlar. Hem genel, hem de tek ulus-devletlerde bunun örnekleri çoktur. En son 2008'de yaşanan ve dünya geneline yayılan, iflaslara neden olan mali kriz bunun en açık örneklerinden biridir. Devlet müdahalesiyle bu kriz atlatılmaya çalışılmıştır. ABD'nin 800 milyar dolar ek bir bütçe oluşturduğu, büyük tekelere ve büyük bankalara 25-30 milyar dolarlık desteklerle iflastan kurtardığı basına yansıyan müdahalelerdi. Hatta General Motor'a 25 milyar dolar kurtarma desteği verilmiş olmasına rağmen, bu tekel, bu miktarın iflastan kurtarmaya yetmeyeceğini,

daha fazla para gerektiğini söylemiş, istemiştir. Benzer bir yaklaşım ve miktar İngiltere tarafından müdahale amaçlı kullanılmış, Japonya 500 milyar dolar, Almanya 500 milyar euro müdahale amaçlı kullanmış, Avrupa'nın diğer devletleri de ha keza, az ya da çok benzer müdahalelerde bulunmuşlardır. Ayrıca Avrupa devletleri başta olmak üzere bazı devletler bankalardaki tasarrufları devlet güvencesine alma temelinde müdahalede bulunmuşlardır. Kapitalist modernitenin kriz üreten yapısını başka türlü sürdürmesi mümkün değildir. Devlet müdahalesi olmazsa sistem bir gün bile kendisini ayakta tutamaz.

Piyananın arz-talep ortamında dengesini oluşturduğu iddiası büyük tekellerin küçük işletmeleri yutma isteklerinin formülasyonundan başka bir şey değildir. Topluma yansıyan yüzüye aldatmadır. Tam anlamıyla bir toplum karşıtlığıdır da.

Gerçekte serbest piyasa denilen şey, liberalizmin en değme aldatma ve kandırmaca teorilerinden biridir. Bu kuramın ortaya çıkışı, daha çok 18. yüzyıl Avrupa'sında gelişen laissez-faire (bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler) felsefesiyle yakından bağlantılıdır. Aynı yüzyılın Fransa'sında liberaller ile merkantilistler arasında cereyan eden çelişki ve çatışma da bu gerçeklik temelinde anlam bulmuştur. Örneğin merkantilistler devletin ya da hükümetin ekonomi üzerindeki güçlü denetimini ve yüksek gümrük vergilerini savunurlarken, liberaller, yani serbest piyasa

sacılar ise bunun tam tersini savunmuşlardır. Zamanla kapitalist ekonomi-politik literatürde iki tür ekonomik model ya da sistem türetilmiştir. Bu ekonomik sistemlerden biri, "planlı ekonomi" olarak tanımlanırken, diğeri de "serbest piyasa ekonomisi" olarak adlandırılmıştır. Ekonomi-politik literatürde bu iki ekonomik sistem şöyle tarif edilmektedir: Planlı ekonomi; *"üretim, dağıtım ve ürün fiyat kararlarının hükümetçe verildiği, hükümetin kontrolü altında yürütüldüğü bir ekonomidir"*, serbest piyasa ekonomisi ise, *"ekonomik aktiviteleri ve muameleleri etkileyecek kararların büyük çoğunluğunun hükümet yerine bireylerin verdiği bir ekonomik sistemdir"* denilmektedir.

Burada söz konusu edilen kapitalist piyasa koşulları olduğunda bunu iki ekonomik sisteme indirgemenin ya da aralarına çok temel ayırım çizgilerini koymanın anlamlı olup olmadığı bir yana, şu çok açık ki, liberallerin çokça teorize ettikleri anlamda bir "serbest piyasa"nın asla olmadığıdır. Çünkü böyle bir piyananın olabilmemesinin en temel şartı, kapitalizm denen anamalcı sistemin olmasıdır. Bir kere böyle bir serbest piyasa kuramı, liberal kapitalistlerin ve tüccar zihniyetinin doğası ile temelden çelişen ve ona aykırı düşen bir gerçeği ifade etmektedir. Gerçekte liberal kapitalistlerin serbest piyasa dan anladıkları ve "serbest piyasa" uğruna savunduklar şey, sınırsız kâr ve tekelleşme uğruna kendine istediği serbestlikten öte hiçbir şey değil-

dir. Fernand Braudel'in kapitalizmi, "piyasa karşısı olan bir sistem" olarak tanımlaması, aslında liberal kapitalistlerin serbest piyasasına da yeterince açıklık getirmektedir. Bu açıdan liberal kapitalistlerin ateşli bir şekilde savundukları bu "serbest piyasa"da, açıktan ya da gizliden işlemekte olan siyasi ve ekonomik bir zor sistemi, dayatma, zorlama ve sahtekârlık olmaksızın alıcı ile satıcı veya üretici ile tüketici arasında fiyatların gönüllüce anlaşma üzerinden belirlendiği, takasın yapıldığı bir piyasa gerçekte hiçbir zaman olmamıştır. Önder APO'nun da belirttiği gibi daha doğuşundan itibaren iktidar ile bağlantılı hep tekel olan, üstten dayatmayla gelişen ve bu yönüyle de "ekonominin can düşmanı" bir sistem olan kapitalizm gibi piyasa ekonomisine, bu piyasada tek bir bütünü ifade eden siyasi ve ekonomik tekele rağmen, her gerçek ekonomi dinamizminin ve aktörün serbest gelişme gösterebileceğini söylemek, toplumu aldatmak amacıyla söylenmiş büyük yalanlardan biridir.

Serf: Feodal dönemde, toprağı elinde bulunduran feodal için çalışan, toprak kölesi olarak da tanımlanan, toprağın el değiştirmesiyle sahibi değişen köylü. S erf, biçimde köleye nazaran farklı olsa da, özünde köleden çok farklı değildir. Bu yüzden serf için toprak kölesi deyi mi kullanılır. Yani derebeylik düzeninde toprakla birlikte alınıp satılan köle anlamını taşır.

Sermaye/Sermaye Birikimi:

Sermaye, hangi görünüm biçimini almış olarsa olsun, ister para sıfatıyla, ister diğer kâr getiren maddi servetler biçimiyle cisimleşmiş olsun, tarihsel olarak üretken insan emeğinin yarattığı maddi değer birikiminden başka bir şey değildir.

"Sermayenin öncelikle parasal bir yekûndan ibaret olmadığı düşüncesi, bir toplumun zenginliğinin büyümesinin o toplumun üretim güçlerinin büyümesinden geçtiğini vurgulayan erken dönem siyasal iktisadın keşfiydi. Sermayenin bileşimi, araç ve aletler, makineler, tesisler ve insan elinden çıkmış üretken işe katkıda bulunan ya da onu çoğaltan - doğrudan tüketim için kullanılmayan diğer malzemeler ya da donanımlardan oluşmaktadır. Dolaşan sermaye ile bağlı sermayeyi birbirinden ayırmak da Adam Smith'den beri bir gelenek haline gelmiştir. Dolaşan sermaye metaların, esas olarak hammadde lerin ve harcanacak emeğin satın alınması ve daha sonra bunların üzerine bir kar eklenip satılması için kullanılırken, bağlı sermaye, örneğin makineler ve aletler, yeniden dolaşıma girmeden kar getirmektedir."

Marks'a göre sermaye, ne kendi başına üretim araçlarıdır, ne de kendi başına parasal bir yığındır. Sermaye, karşılığı ödenmemiş emeğin artı değerinden çıkmıştır. Bu yüzden sermaye, ücretli emeğin sömürülmesi yolu ile artı-değer sağlayan bir değerdir. Bir sermaye ve sermaye birikim sistemi olarak kapitalizmi ta-

nımlamada Marks, artı-değer kavramına merkezi bir yer verir. Yine Marks sermayeyi, değişen ve değişmeyen sermaye olmak üzere iki şekilde tanımlar. Ona göre, sermayenin bu bölünmesi, artı-değerin nereden geldiğinin içyüzünü gösterir. Bunu da şöyle açıklar: Kapitalist, meta üretiminde sermayenin bir bölümünü bina yapımına, makinelere, hammadde ve enerjiye yatırır. Bu araçlarda maddeleşmiş bulunan sermaye, her üretim devresinde üretilen ürüne belirli oranda bir değer katar. Sermayenin bu biçimiyle ürüne kattığı değer oranı, her üretim devresinde aynıdır, değişmez bir oranla sabittir. Bu durumda sermaye değişmeyen sermaye adını alır. Kapitalist, sermayenin geri kalan bölümünü ise satın alınan emek-gücüne yatırır. İş sürecinde emek gücü ona yatırılmış olan değer üzerinde bir değer üretir. Buna artı-değer denilir. Metada cisimleşen ve emek gücü adını alan sermayenin bu bölümünü de değişen sermaye olarak adlandırır. Marks, değer yaratının değişen sermaye olduğunu söyler. Değişen sermayenin değer üretimindeki payı yıpranmaları kadardır ve bu da amortismanlar olarak adlandırılır. Bunun üretilen değerdeki yeri oldukça sınırlıdır. Değişen sermaye ne kadar büyük olursa, gerçekleşen artı-değer, yani sömürü de o kadar büyük olur. Kapitalist sömürünün de bu temelde gerçekleştiğini ifade eder. niteliği ile açıklar.

"Artı-değerin sermaye olarak kullanılmasına ve yeniden dönüştü-

rülmesine, sermaye birikimi denir" (Marks). Marks'a göre sermaye birikimi, kapitalist sisteme özgü olan dinamiği sağlamakta ve artı-değer yaratılması yoluyla işçilerin sömürülmesine dayanmaktadır. En nihayetinde sermaye birikimi, sermayenin bir kaçınılmazıdır. Bu, sermayenin içsel yasası ve dinamiğidir. Aksi takdirde kendisini tüketir ve yok olur. Bu yüzden sermaye sürekli büyümek durumundadır. Bu büyüme, sermayenin yatırım alanlarını artıran bir hacimle genişletmesi demektir. Sermayenin yatırım hacmi genişledikçe, artı-değer oranı da bir o kadar fazlalaşır, orantılı olarak da sermaye birikimi kendini katlar. Ona göre kapitalizmde bu birikim sürecinin sağlanması, daha çok da iş gücünün çok büyük kısmının işçileştirilmesi ve sefaletle sürüklenmesi ile sonuçlanan bir mantığı bulunmaktadır. Bunu da Marks, bir değerlendirmesinde şöyle açıklamaktadır: *"Toplumsal servet, işleyen sermaye, bu sermayenin büyüme ölçüsü ile hızı ve dolayısıyla, proletaryanın mutlak kitlesi ve emeğin üretkenliği ne kadar büyük olursa, yedek sanayi ordusu da o kadar büyük olur. ... Ama bu yedek ordunun faal orduya oranı ne kadar büyükse, sefaleti, çalışma sırasında katlandığı ıstırapla ters orantılı olan toplam artı-nüfusun kitlesi de o kadar büyük olur. En sonu, işçi sınıfının düşkünler tabakası ile yedek sanayi ordusu ne kadar yoğun olursa, resmi yoksulluk da o kadar yaygın olur. Bu, kapitalist birikimin mutlak genel yasasıdır."*

Sermaye ve sermaye birikimi, şüphesiz sadece kapitalist döneme münhasır ortaya çıkan unsurlar değildir. Ancak kapitalist dönemle birlikte bir sistem özelliğini kazandığı da tartışmasızdır.

"Sermaye birikimi tarihin her döneminde az veya çok vardır. Sümerlerden beri özellikle ticaretin gelişmesiyle servet ve sermaye birikimini sıkça görmekteyiz. Ekonomik zenginler türemiştir. Yahudiler bu konuda tarihi bir üne sahiptir. Buna rağmen hakim sistem haline gelememişlerdir. Hem üst devlet topluluğu, hem alt komünal topluluklar birikimi tehlikeli sayıp kuşkuyla bakmışlardır. Büyük kötülüklerde ebelik yapabileceğini hep göz önüne getirmişlerdir. Bunda en önemli etken de toplumsal ahlaki yırtmasından duyduğu korkudur. Savaşçı-iktidar gücü bile ne kadar toplum üzerinde hükümlanlık sürdürse de, toplum ahlakını yırtmayı göze alamaz. Hiyerarşinin kurumlaşması olarak dayandığı toplumsal olguyu koruyarak var olması esastır. Fiziksel olarak yok etse bile, bunu ahlakiyla birlikte yapar. Bir toplumu temel ahlaki geleneginden soyutlamak, onu çıplak, savunmasız, her tehlikeye açık bırakmaktır. Kapitalist sermayenin sistem haline gelmesi ahlaki, dolayısıyla toplumu çözmeyle yakından bağlantılıdır. İradesi dışında bu böyledir. Toplumsallığı çözmeden kapitalden sistem oluşamaz. Sistem olmaya gittiğinde çok yıkıcı olur."

Şu çok açık ki, kapitalist sistemde sermaye ve sermaye birikimi, birçok

yoldan sağlanmaktadır. Sadece işçilerden sağlanan artı-değer üzerinden değil, bir bütün olarak toplumsal birikimlerin, değerlerin akla-hayale sığmaz yöntemlerle ele geçirilmesiyle, çapulculukla sağlanmaktadır. Kapitalin finans sermaye aşaması, kapitalist sermaye birikiminin mantığını ve iç yüzünü en çıplak haliyle gözler önüne sermektedir. Kapitalistlerin sermaye birikimini şu yol ve yöntemlerle sağladıkları anlaşılmaktadır.

1-Bilinçli ekonomik krizlerin yaratılması ve bu krizlerden büyük vurgunların yapılması,

2-Arz ve talep dengesiyle oynanılması, böylelikle piyasanın ve fiyatların dilendiğince belirlenmesi ve bundan büyük karların sağlanması,

3-İşsizler ordusunun sürekli büyütülmesi ve yedeklenmesi yoluyla ucuz iş gücü üzerinden kazanılması,

4-Sermayenin sürekli karlı alan ve bölgelere kaydırılması, böylelikle iş gücü, hammadde ve artıklara giden maliyetlerin düşürülmesi yoluyla kazanılması,

5-Savaş ve çatışmaların yaratılması yoluyla ihtiyaçların oluşturulması ve bu ihtiyaçları gidermek amacıyla da üretim çarklarının çalıştırılması,

6-İhtiyaçların ve dolayısıyla da tüketimin moda, reklam vb. aracılığıyla körüklenmesi temelinde tüketim arttırılarak,

7-Borsa, senet, tahvil, kredi ve faiz oyunları ile paradan paranın kazanılmasıdır ki, bu özellik, finans kapital çağın hem en temel özelliği,

hem de en gerçek özelliğidir. Eskiden sermayenin ayırt edici niteliği ve hareketi, şu formül ile açıklanırdı: Para-Meta-Para. Günümüzde bu formül geçerliliğini korumakla birlikte, daha etkili gerçekleşen: Para+Para formülüdür.

Sezgi: Hakikati doğrudan anlama yeteneği. 19. yy öncesi felsefede, sezgi, bilme etkinliğinin özel bir biçimi olarak görülüyordu. Örneğin Descartes'e göre, sezgi, tümdengelim yöntemiyle bir arada, tam hakikatin evrensel ölçütü olarak hizmet eder. Sezgi, Spinoza'nın felsefesinde de büyük bir yer tutar. Spinoza, sezgiyi şeylerin özünü kavrayan en verimli ve önemli bilgi olarak görür. Çağdaş burjuva felsefe ve psikolojide, sezgi, mantıkla ve yaşam pratiğiyle bağdaşmaz bir biçimde gizemsel bilme yeteneği olarak görülür. Diyalektik maddecilik, sezgiyi dolaysız bilgi olarak, dolaylı bilgiyle diyalektik bağlantısı içinde, canlı gözleyiş olarak görür ve sezgiyi akıl üstü, gizemsel bilme yeteneği olarak ele almaya kalkan herhangi bir girişimi reddeder. Sezgi hakikati bilmenin olağan yollarından biridir. Hakikati "birdenbire" kavramanın arkasında, aslında, daha önceden edinilen deneyim ve bilgi yatar.

Özellikle evrenin kaba materyalist-pozitivist yorumundan kurtuldukça atom parçacıklarının da ötesinde, dalga-parçacık evreninde olup bitenlerin başta 'canlılık' özelliği olmak üzere, varlıkların her çeşidini

oluşturduğunu görmekteyiz. Bu durum kuantum sezgiselliği ile birlikte genel olarak sezginin önemini ortaya koymaktadır. Burada önemli olan kaba cansız madde anlayışından kurtulmuş olmadır.

Simetri: Fransızca bir kelime olup, 1) İki veya daha çok şey arasında konum, biçim ve belirli bir eksene göre ölçü uygunluğu, bakışım; 2) (Matematik) Eksen olarak alınan bir doğrudan, benzer noktaları karşılıklı olarak aynı uzaklıkta bulunan iki benzer parçanın birbirine göre olan durumudur.

Simge: En genel anlamda belli bir topluluğun yerleşik "anlamlandırma" düzeni içinde toplumsal, kültürel ve dilsel olarak kendisine bir anlam yüklediği İm. Yerleşik felsefe dilinde, kendisiyle doğal ve doğrudan ilişkisi olmayan başka bir düşüncüyü, nesneyi ya da kavramı göstermek yoluyla belli bir anlam taşıyan; görünmez bir gerçekliği zihinde canlandıran, kendisinden başka bir şeyi yansıtarak ya da temsil ederek görünebilir kılan her türden biçime, nesneye, işaret ya da göstergeye verilen ortak ad. Ayrıca felsefede simgelerle işleyen, simgesel anlatım biçimi üstüne kurulmuş felsefe akımına en genel anlamıyla simgecilik denir.

Çoğunlukla yapıldığı üzere, aralarında göz ardı edilemeyecek denli önemli bir ayırım olan simge ile göstergesi birbirleriyle karıştırmamak, birbirleri yerlerine kullanılabilir diye

görmemek gerekir. Diğer yandan simgecilik de en genel anlamda simgelerle anlamaya önem verme eğilimi; simgeler kullanılarak anlatmayı yeğleme durumudur.

Görünmez sonsuz gerçeğin ancak simgelerle dile getirilebileceğini öne süren felsefi akım olarak simgecilikle beraber, sanat felsefesinde de anlatım biçimi olarak simgelerle göstermeyi, simgeler kullanarak dile getirmeyi benimseyen sanat akımı da vardır. Simgeci sanat akımı kendisini ilkin Fransız edebiyatında göstermiştir.

Simya (Alşimi): Kimyanın bir bilim olması ile birlikte sürekli küçümşenen simya, yaygın olarak, maddeden altın elde etmek için yapılan çalışmalarla ilgilidir diye bilinir. Buna göre de simyacı vaktini altın elde etmek için geçiren kişidir. Kısaca bu şekilde bilinen simya, çikış olarak daha altın bilinmeden çok öncelere dayanmaktadır. Onun için de simyanın maddi olarak altın elde etmekten çok daha farklı amaçları vardır.

Dilbilimsel olarak Simya kelimesi Türkçede de kullanılan Kimya sözcüğü ile aynı kökten gelmektedir. Aslen Arapça olan bu sözcükler, "Kara Ülke" anlamına gelen Khem sözcüğünden türetilmiştir. Bu "Kara Ülke" ise Mısır'dır. O zaman simyanın kökeni Mısır'a dayanıyor da denilebilir.

Kökenini bu şekilde ele aldığımız simya aslında bir dönüşüm sanatıdır. Kirlenmiş ya da hasta veya bozuk

olanı çeşitli yöntemlerle arındırmayı ve mükemmel olana dönüştürmeyi esas alır.

Bu işlemi sadece belli kimseler uygulayabilmektedir. Yani simyacılık özgün kişilerin işi olmaktadır. Geniş kitlelere yayılması istenmemektedir. Hermetik felsefenin bir uygulaması olarak da kabul edilen simya, Tanrı'nın birliği ve ruhun ölümsüzlüğüne yer vermektedir. Onun için simyacı bir şeyleri icat eden değil, sırları çözendir. İşte bunun için de simyacılar kendilerini birer filozof olarak görmektedir.

Bu özellikleriyle simya, bir sanat ya da bir teknik olarak da ele alınabilir. Simyacılar göre madde hastadır ve iyileştiğinde altın ortaya çıkar.

Bunun için simya "Felsefe taşını" aramaktadır. Bu taş maddeyi altına çevirebilmekte ve bundan elde edilen iksir (Elixir) ile insan ölümsüzlüğe kavuşabilmektedir.

Simyada ulaşılan bu son noktaya giden yol Ars Magna (Büyük/ulu Sanat) olarak adlandırılmaktadır.

Tarih boyunca simya mistik ve pratik simya olarak iki yönde gelişmiştir. Pratik simya, kimya biliminin doğuşunda büyük rol oynarken, mistik simya, ezoterik felsefenin bir başka çehresi olarak günümüze kadar gelmektedir.

Sina Çölü: Afrika'yı Asya'ya bağlayan üçgen biçimindeki yarımaddır. Yüzölçümü 61 bin kilometrekaredir. Batısında Süveyş Körfezi ve Süveyş Kanalı, doğusunda Akabe Körfezi ve

Necef Çölü yer alır. Kuzeyde Ak-deniz, güneyde Kızıl Deniz ile çevrilidir. Sina ismi, ay tanrısı olan Sin'in adından gelir. Sina Dağı, Hz. Musa'nın on emri aldığı yerdir.

Sınıflı Toplum: Sosyal, siyasal ve iktisadi ilişkiler bakımından farklı bir konum, statü ve çıkar ilişkisini ifade eden sınıf ya da sınıfsal bölünmeye dayalı oluşan toplum demektir. Böyle bir toplum adlandırmasının esas karakteristiğini ya da ana rengini belirleyen olgu, sınıftır. Bu toplumun rengini doğal ve organik ilişkiler değil, sınıf esasına dayalı ilişkiler belirlemektedir.

Sınıf, genel olarak tanımlandığı gibi; *"Bir toplumda aynı görevi yapan, statüleri aynı olan, çıkarları tam bir aynılık sergileyen ve aynı durumda bulunun insan öbeklerinden her birini ifade eder. Buna göre aralarında belli bir kültür ve iktisadi çıkar ortaklığı ve bu ortaklığın yarattığı özel ilişkiler bulunan insanların tümü bir sınıf meydana getirir."* Daha somut ve maddi bir temele dayandırması bakımından Marks, sınıfı, üretim araçları üzerinde kurulan özel mülkiyet ilişkisine dayandırarak tanımlar. Ona göre, bir toplumda sınıfsal varlığı koşullayan şey, üretim araçları üzerindeki özel mülkiyettir. Örneğin, verili bir tarihsel-toplumsal durumda üretim araçlarının önemli bir bölümünü ya da tümünü özel tasarrufunda bulunduran her hangi bir kesim, aynı zamanda o toplumun egemen sınıfı durumundadır. Bu

yüzden toplumda gelişen ister alt, ister üst bir konumu teşkil etmiş olsun tüm sınıfsal statü, konum ve farklılıkları belirleyen, toplumun ekonomik ilişkileridir. Marks'ta toplumsal sınıf, doğrudan ekonomik bir birime karşılık geldiğinden, dolayısıyla bir toplumda her hangi bir sınıf kendi konumunu ya da statüsünü; üretim araçları üzerindeki mülkiyet biçimine, toplumsal iş bölümündeki yerine, toplumsal gelirden aldığı paya ve son olarak da maddi zenginliklerden yararlanma düzeyine göre belirlemektedir. Bu ölçütler temelinde sınıf; ortak bir bilinç, soysal davranış, siyasal eğilim, kültürel ve ruhi şekillenmeyi ihtiva eden belirli bir insan kümesini ya da gurubunu ifade etmektedir.

Kuşkusuz sınıf ve sınıflı toplumun izah edilmesinde, maddi gelişmeleri ifade etmesi bakımından ekonomik yapı ve ilişkiler önemli bir ölçüt sayılmakla birlikte, ancak insan toplumunda sınıf gibi karşıt toplumsal bir olgunun doğuşuna ve gerçek anlamına açıklık getirmesi bakımından tek başına tatmin edici olmamaktadır. Sınıflı toplum, özü itibarıyla insani gerçeklikte gelişen zihinsel bir sapmanın ürünüdür. Bu toplum, zorunlu maddi gelişmelerin doğal bir sonucu ve ürünü değildir. Önder APO'nun belirttiği gibi, sınıflı toplum uygarlığını ve onun her tür gerçekleştirme biçimini bir toplumsal hastalık olarak incelemek, bu temelde yaklaşmak büyük bir önem taşımaktadır. İnsan zihninin sapmalara açık olma elverişliliği ile maddi

gelişmelerin kesiştiği tarihsel bir kavşakta bu toplum kendi doğuşunu gerçekleştirmiştir.

Sınıflı toplum emek üretkenliği-nin kendi ihtiyacından fazlasını üretmeye başlamasından sonra gelişmiştir. Sınıflı toplum gelişmesini devletin ortaya çıkmasıyla birlikte başlatan yaklaşımlar vardır, ancak hiyerarşinin oluşmasından sonra devletin biçim kazandığını söylemek daha doğrudur. Devlet hiyerarşik yapılanmada en üst örgütsel modeldir. Devletin "rahmi" durumunda olan zignatların tarihi devletin başlangıcı olarak kabul edilse bile, yine de hiyerarşik yapılanmaya göre oldukça yeni sayılır. Rahip+yaşlı bilge+askeri komutan (şef) üçlüsünün hiyerarşiyi, dolayısıyla sınıflaşmayı da başlattıkları söylenebilir. Rahibin tanrı-kral olarak devleti yetkin bir örgütlülüğe ulaştırması bundan sonra gelir, ancak buna rağmen devlet sınıflı toplumun gelişimini hızlandırmıştır. Bu gelişmelerle birlikte şekillenen toplum biçimlenmesine ilişkin yapılan kölecî, feodal ve kapitalist türü adlandırma ve tanımlamalar da, bu toplum biçiminin sadece birer dönemsel karakteristiğini ifade etmekte, dolayısıyla tarihsel zamanın birer halkaları olmanın ötesinde, bir yeniden doğuşu asla ifade etmemektedirler.

Sistem: Parçaları, ögeleri arasında karşılıklı ilişki, etkileşim, bağlantı ve bağımlılık bulunan tutarlı bir bütün içinde birlikli hale getirilmiş nesneler toplamı olarak sistem, belli

bir görüş, öğretî ya da ideoloji meydana getirecek şekilde birbirlerine bağlanmış ilkeler toplamını ve belli bir sonuca ulaşmak için kullanılan yöntemi tanımlar.

Site Devleti: Bir kente (siteye) dayalı oluşan devlettir. İnsan toplumunda "devlet" denen sistemin de ilk ortaya çıkış şekli, arketip (ilk örnek) biçimidir. Tarihte gelişen ilk örneği, M.Ö. 3500-3000'lerde Sümerlerin kurduğu Uruk sitesidir. Daha sonra Sümerlerde Ur ve Nippur gibi kentlerin çoğalmasıyla site devleti yaygınlık kazanmıştır. Özellikle Ur çağı, sitelerin çoğaldığı bir dönemdir. Site devletin daha gelişmiş bir örneği, M.Ö. 500'lerde kurulan Atina ve Sparta devletleridir.

Site devletin oluşumu genelde iki ana koşula dayandırılmaktadır. Bu koşullardan biri, insan toplumunun ilk defa kent yaşamına geçmesi ile kent toplumunun artan 'organizasyon ve savunma' ihtiyacıyken, diğeri ise; üretim tekniğinin gelişmesi ile artan üretim ve artık-ürün fazlalığı sonucu söz konusu sitenin 'kendine yeterlilik' koşuludur. Bu iki koşula ilişkin çok genel olarak şunlar belirtilebilir. Birincisi; devlet kentleşme ile birlikte ortaya çıkan bir sistem olsa da, kent toplumu devletin zorunlu ve kaçınılmaz bir ön koşulu değildir. Kent toplumu devlet dışında bir organizasyon ve savunma modelini fevkalade geliştirebilirdi. İkincisi; varsayıldığı gibi söz konusu sitenin dayandığı 'kendine yeterlilik' koşulu-

nun aksine, site devletinin artan ihtiyaçlardan ötürü dışa doğru sürekli yayılma özelliğinde olduğu tarihsel olarak da gözlemlenmektedir. Tarihte site devletinin ilk örneğinin Sümerlerde kurulması ve daha sonra ise buradan dünyaya yayılması bu gerçeği fazlasıyla ispatlamaktadır.

Sivil İnisiyatif: Resmi olmayan örgütlü sivil toplumun, toplumsal olay ve sorunlar karşısında harekete geçip tutum göstermesi, söz ve karar gücü olması, tavır ve tepkisini ortaya koymasıdır. Siyasal, kültürel, ekonomik ve toplumsal yaşamda sivil toplum veya demokratik-ekolojik toplumdaki kaynağını alan tüm edimsel yaklaşımlar sivil inisiyatif olarak tanımlanabilir. Kısaca, toplumsal sorunların ele alınması ya da çözümünde örgütlü bir yapıyı ifade eden sivil toplum kuruluşlarının bir eylem planı oluşturmaya veya süreç başlatmasına denilir.

Siyaset: En genel anlamda toplumun kendi kendini organize etmesi ya da kendi kendini yönetmesi sanatı olarak tanımlanabilir. Siyasetin temel bağlamı toplumsal varlıktır. Siyaset, ne tek-tek bireylerin kendi keyfi istem ve iradeleri doğrultusunda toplumu yönlendirmek ve başkalarını idare etmek amacıyla geliştirdikleri mücadele ve işbirliği arayışının, ne de devlet denen kurumlaşmanın bir ürünüdür. Siyaset toplumsal varlık olmanın kaçınılmaz özelliklerinden birisidir. İnsan toplumu çok

sesli, çoklu düşünen bir beyin gücü, hayalleri ve istemleri çok çeşitli olan bir varlıktır. Ama öte yandan hayatın tüm alanlarında müşterek ihtiyaçları bulunan, bu müşterek ihtiyaçlarının teminini ancak ortak işbirliği, mücadele ve dayanışma temelinde sağlayabilen ve daha da önemlisi, ortak sosyal dokunun kopmaz bağları ve akıl gücü ile ancak insan olduğunun ayırt ediciliğini ve gücünü kanıtlayabilen bir varlıktır da. İnsanın gücü tek başına onun düşünen ve akıl sahibi bir varlık olmasında değil, bu özelliğini ortaklaştıran ve örgütlü kılan siyasi aklında aranmalıdır. Siyaset, insani boyutta bitebilen bu çoklu beyin gücünü, hayal ve istemlerini müşterek olan amaçlar temelinde ortaklaştırma, ortak söz, karar ve eylem birliğine dönüştürme ihtiyacının bir ürünüdür.

Bu yüzden denilebilir ki, sosyal varlık olmanın gereği, aynı zamanda siyasal varlık olmanın da bir gereğidir. Şu da görülmelidir ki, toplumsal varlık olmanın gerekliliklerine dayandırmak siyasetin tek meşru kaynağı olsa bile, ancak toplumsal tarih boyunca gelişen "siyaset" ya da siyasal yapılar, "toplumsal gereklilik odaklıdır" denilemez. İnsani gerçeklikte yaşanan sapmanın belki de baş sorumlusu bu toplum odaklı olmayan siyaset gerçeğidir. En temelde siyasetin, toplumun kendini özgür iradesi ile yürütmesi ve organize etmesinin toplumsal bir faaliyeti olmaktan çıkarılıp, azınlık bir kesimin son tahlilde bir tür toplumu ele geçirme

faaliyeti ve mekanizması olan iktidar perspektifine odaklandırılması, toplumsal bünyede ortaya çıkan can alıcı sorunların da en gerçek nedenidir. Bu açıdan siyaseti tanımlamaya çalışırken, ilk elden yapılması gereken şey, siyaseti toplum ve toplum odaklı olmayan temel ayırım çizgilerine yerleştirmektir. Siyaseti bu temel ayırım çizgilerine yerleştirebilmemizin temel ölçütü, en nihayetinde toplumsal varlığı nasıl tanımladığımızı da bağlıdır. Önder APO toplumu; *"ahlaki-politik bir varlık"* olarak tanımlamaktadır. Öyle ise temel bir ayırım çizgimiz olarak toplumsal amaçlar yerine iktidar odaklı gelişen siyaseti, *"ahlaksız"* olarak tanımlamamız yerindedir. Gerçekten de toplumunda *"ahlaksız siyaset"* gelişmeksizin hiçbir uygulama yalanı *"meşru"* kılamazdı. Toplumu, *"iktidarın sürüsü"* ve *"yığını"* gören bir siyaset bağlamı da geliştiremezdi. Toplumda farklı çıkar guruplarının türemesi ve çıkar ağlarının örülmesi, kuşkusuz yalanın ve dolayısıyla *"ahlaksız siyaset"*in hem nedeni, hem de sonucudur.

Tarihte toplum olmanın politik ve ahlaki gereğinden kopmayı ve sapmayı ifade eden devletli uygarlığın ortaya çıkışı ve gelişimi, toplumda gelişen iktidar odaklı ahlaksız siyasetin belirleyeni olduğu gibi, aslında uygarlık tarihinin toplum bağlamı karşısındaki gerçek tanımı da, toplumun bin bir şekilde siyasetsizleştirilmesidir de. Bu uygulamanın dolaysız bir sonucudur ki, günümüzde

siyasetin toplum nazarındaki anlamı; ya kasvetli, gizli-kapaklı yürütülen ve bu yüzden anlaşılmaz ve her aklın ermez olduğu *"profesyonel"* bir iş, ya da her tür cambazlığın oynandığı, komplo ve hilebazlıkların düzenlendiği, oyun ve yalanın üretildiği bir saha olarak yer edinmiştir. Örneğin günümüz dünyasında yapılan bir dizi kamuoyu araştırmasında toplumda en güvenilir ve itibar edilmez kişilerin siyasetçiler olduğunun işaret edilmesi; siyaseti ahlaksızlaştırmanın, toplum dışı çıkar ilişkisine indirgemenin ve ayağa düşürmenin düzeyini göstermektedir. Gerçekten de bugünkü insan açısından hem siyaset ve hem de siyaset yapan kişi ilkesizlik, tutarsızlık, kuralsızlık ve sahtekârlık ile özdeşleşmiş durumdadır. Toplumda siyasetin bu tarz algılanışının ve siyasetçiye biçilen bu imajın nedenleri önemle incelenmeye ve üzerinde düşünölmeye değerdir. Çünkü toplumsal amaçlardan kopup ahlaksızlaşması nedeniyledir ki siyaset, iktidarın alıklaşmış toplumunu yaratmak için her tür yalanın uzmanı niteliğini kazanmış ve bu yüzden de toplumu içten içe çürüten ve yıkıma uğratan tehlikeli bir araca dönüşmüştür. Oysa siyaset, toplumun bir tür kendini örgütlenme ve yürütme iradesi, sorunlarını aşma gücü, ortak aklı, kıvrak zekâsı, sanatı, ahlaki sorumluluğu ve bu anlama gelen her ne hikmeti ve kudreti var ise hepsinin toplamı anlamına gelmektedir. Eğer toplum politik-ahlaki bir duruş ise, bir topluma yapılabilecek en büyük kö-

tülük onu siyasetsizleştirmek, dolaşısıyla ahlaksızlaştırmaktır. Toplumun yıkıma uğratıldığı yer de tam burasıdır. Bu yüzden günümüz dünyasında topluma karşı politik-ahlaki sorumluluk taşıyan her bireyin belki de yapması gereken en ivedi işlerin başında gelen, iktidarcı-devletçi odakların siyasete kaybettirdiği gerçek anlamını ve itibarını yeniden kazandırmak olacaktır.

Siyaset Arapça bir kelime olup, "seyislik" (at terbiyecisi) anlamındadır. Politikayla eş anlamlıdır. Politika ise Yunan kökenlidir. Daha çok kent (polis) yaşamı ve kent çokluğunun yönetimi ile ilişkilendirilmiştir. Burada dikkat çekici olan, Ortadoğu kökenli siyaset deyiminin seyislikten gelmiş olmasıdır. At terbiyeciliği ile toplumun yönetilmesi ilişkilendirilmiştir. Ortadoğu kültürünün insanları sürüye, onları yöneten kralları da çobana benzetme anlayışı etkili ve güçlüdür. Aslında bu anlayış ve kültürel yaklaşım sadece Ortadoğu kültürel yapısını değil, hiyerarşik devletçi zihniyeti en iyi tanımlayan değerlendirmedir.

Tarım ve hayvancılıkla uğraşan bir bölgenin halkı olarak siyaseti böyle algılaması bir yere kadar anlaşılır bir durumdur. Ancak halkın ne kadar siyasete yabancı olduğunu ya da yabancılaştırıldığını göstermesi bakımından da önemli bir göstergedir. Siyaset, halkın gözünde bir sır ve ulaşılmaz bir güçtür. Ya tanrı buyruğu, ya da kendilerinin erişemeyeceği bir kudret olarak algılanmıştır. Top-

lum ancak kendisine yol gösteren ve dürtükleyen biri olursa yürüme gücünü gösterebilir. Birey eli tutulmadan yürüyecek durumda olmayan çocuk gibidir. Tanrı-kral ve şeflerin bu kadar kutsanmasının nedeni budur. İster ilah olsun ister askeri şef, önemli olan iyi ya da kötü bir otoritenin buyruğu altına sorgulamadan girmek ve boyun eğmektir. Doğru söz söylemek önemli değildir. Önemli olan bu sözün iktidar erkiyle donanmış biri tarafından söylenmiş olmasıdır. Bu durumda en yalancı söylem bile bir kanun gibi kabul edilir. Dolayısıyla siyaset kaynağını halktan değil, halkın dışındaki buyruktan alır. Hal-ka düşen ise bu buyruğa sorun çıkarmadan itaat etmek ve izlemektir.

Oysa siyaset toplumsal bir kavramdır. Toplum sorunlarına çözüm arayan yönetim olgusuna dayandığına göre, insanlık tarihi kadar da eskidir. Günümüzde siyaset denilince devlet, devletin yönetim biçimleri, parlamento ve hükümetlerin uygulama tarzları aklı gelmektedir. Siyaseti sadece devletle tanımlamak, devletin dar sınırları içinde ele almak, çok yetersiz ve yanlış bir yaklaşımdır. Aristo bile siyaseti insanla tanımlar: "İnsan politik bir hayvandır" der. Bununla kastetmek istediği; siyasetin, düşünerek hareket eden insanın kendine özgü bir ilişki ve yaşam tarzını ifade ettiği, kendisini toplumsal olarak örgütleyip yöneterek diğer varlıklardan farkını ortaya koyduğudur.

Devlet var olmadan önce de toplum ve sorunları var olmuştur. İhti-

yaçtan doğan gönüllü, doğal ve saygınlığa dayanan yönetim ilişkileri de var olmuştur. Bu günümüz siyaset yönetiminden çok farklıdır. Devletin insanlık tarihinde yer alması görece kısa bir dönemi kapsar. İnsanın bir tür olarak gelişmesi ve toplumsallaşması çok uzun bir tarihi geçmişe dayanmaktadır. Sümer uygarlığından bugüne kadar gelişen devletçi uygarlık tarihi beş-altı bin yılı geçmemektedir. Sümer öncesi dönemde de insanlığın çok uzun bir tarihsel dönem boyunca güvenlik ve toplumsal yaşam sorunlarıyla uğraştığı bilinmektedir. Bu sorunların üstesinden gelmek için uğraş ve mücadele verilmiştir. Can güvenliği, barınma, üretim ve kültürel ihtiyaçlar değişmeden günümüze kadar gelen temel ve insanoğlunun her zaman çözmeye çalıştığı sorunları olmuştur. Bu ihtiyaç ve sorunların olduğu her yerde siyaset de vardır.

Bu yüzden siyaseti sadece kent toplumuna, kent toplumunda gelişen sınıfsal bölünmeye ve bu bölünmenin bir yönetim aygıtı olan devlete bağlamamak gerekiyor. Siyaseti sadece kent, sınıf ve devlet olgusu ile tanımlayacak olursak, bu olgular var olmadan önceki topluma ne ad vereceğiz? Kaldı ki siyaseti olmayan toplumu yoktur. Söz konusu nitelikleri hiç barındırmayan bir "toplum" tasarlanırsa bile, tasarlanan bu şeye ne toplum denilebilir ve ne de böyle bir toplum şekli mümkündür.

Kent toplumuna geçiş, sınıf ve devletin ortaya çıkması ile birlikte

toplumu yönetme ve idare etme işleri de, toplumun aleyhine dönüşmüştür. Önder APO'nun deyiimi ile "*bir karışık-devrim*" yaşanmıştır. Siyasetin başlangıç noktasını ya da miladını kentleşmiş uygarlık ile başlatırsak, bu siyasal ve siyasal olmayan şeklindeki tarihi ve toplumu bölümlememiz gerekir ki, bu da toplumun politik-ahlaki yapısına terstir. Hatta bu, siyaseti sınıf ve devlet olgusuna indirgemiş olur ki, son tahlilde bu, sınıfsız ve devletsiz bir siyasal toplum tanımlanmasının mümkün olamayacağı anlamına da gelir. Oysaki arkeolojik ve antropolojik araştırmaların sınıf ve devlet öncesi toplumlara ait bulgu ve kanıtları, bunun geçersiz bir varsayım olduğunu göstermektedir. Tam aksine tanrı kral devletinden, parlamenter siyasal sistemin geliştiği devlet şekli dönemine kadar, bu arada gelip geçen tüm siyasal yönetim ve rejimlerin tarihsel siyasal hükmü, siyasetin toplumsal bir faaliyet olmadığı, sadece toplumun elit ve azınlık bir kesiminin işi olduğunu göstermeye ve kanıtlamaya çalışmak olmuştur. İktidarcı-devletçi egemenlerin bu hükmü altında toplum mütemadiyen depolitizasyona uğratılmıştır. Parlamenter sistemin bir övünç kaynağı olan genel oy ve seçim uygulaması da, toplumun depolitizasyona uğratılmasında "asma yaprağı" işlevi görmekten öte hiçbir rolü yoktur.

Kapitalist modernitenin topluma dayattığı politikasızlık-siyasetsizliktir. Politikadan yalıtılmış olan toplum ise; Önder APO'nun deyiimiyle

"kadavraya haline gelmiş toplum" demektir. Bunu ortadan kaldıracı olacak en temel yaklaşım, ahlaki ve politik topluma ulaşabilmektir veya özünde var olan ancak hiyerarşik, sınıfsal, devletçi yapı tarafından zayıflatılan toplumun ahlaki ve politik yapısına işlerlik kazandırmak, etkili hale getirmektir. Önder APO'nun Özgürlük Sosyolojisi adlı eserinde ahlaki-politik topluma ilişkin yaptığı kapsamlı değerlendirme ve çözümlemelerden aşağıya alacağımız kısa pasajlar siyasetin-politikanın toplum yaşamındaki yerinin ne olduğunu da en açık biçimiyle göstermektedir.

"Aslında bu durum bir gerçeği ifade eder. Ulus-devleti tanımlarken, toplumun gözeneklerine kadar dayatılmış savaş hali olarak belirlemiştik. Bunalım dönemlerinde, krizlerde bu gerçek kanıtlanır. En büyük kriz potansiyelini resmi hukuk toplumları taşır. Neden de ahlaki ilkedен yok-sunludur. Eğer çevre felaket boyutlarında kriz yaşıyorsa, bunun nedeni ahlaki boyutun yok-sunluğuna karşı, çevre hukukunun da henüz geliştirilmemiş olmasıdır. Kaldı ki, çevre hukukla da korunacak bir konu değildir, çünkü sonsuzdur. Hukuki etkinlik ise son derece sınırlayıcıdır. Dolayısıyla ekolojik sorunun temelinde ahlaki toplum ilkesinden düşüş yatar. Ahlaki toplum ilkesine hak ettiği yeri veremeyen bir toplumun ne iç bünyesinde, ne çevresinde sürdürülebilirliği kalmıştır."

"Aynı hususlar politik toplum ilkesi için de geçerlidir. Politika yerine

ulus-devletin devasa bürokratik iradesi konulduğunda, toplumların demokratik işlerliği kalmaz. En ince gözeneklerine kadar topluma sızmış ulus-devlet idareciliği bu durumuyla toplumun felçli halini ifade eder. Tüm gerçekleştirmelerini, ortak işlerini bürokrasiye terk etmiş bir toplum, gerçekten hem zihin hem irade olarak ağır bir felçlilik hali geçirir. Bunu fark eden Avrupa'nın tüm gücüyle demokratik politik ilkeye sarılışı sebepsiz değildir. Az çok gelişmesini de, sınırlı da olsa, bürokrasinin yanı sıra toplumsal politikaya da saha bırakmış olmasındandır."

"Modernitenin ulus-devletine göre, politik toplum kendi varlığına, birliğine ve bütünlüğüne karşı bir tehdittir. Halbuki toplumun varoluş hali olarak politik unsuru daraltmanın da ötesinde, fiilen kullanılamaz hale getiren ulus-devlet idareciliği, bürokratizmi sadece toplum üzerinde Demokles'in kılıcı olarak durmuyor, saat saat toplumu doğruyor. Çağımızın en temel politik felsefe sorunu bu olduğu gibi, faşizm olarak da pratikte yaşamın önündeki en büyük engeldir."

"Politik ilkesi olmayan, işletilmeyen veya ortadan kaldırılan bir toplum bir kadavradır; en iyi hali ise sömürge toplumu olarak ifade edilebilir. Bu nedenle demokratik toplumun politik ilkeye kazandırdığı işlerlik hayati öneme sahiptir. Sistem olarak üstünlüğünün en temel kanıtıdır."

"Politik toplumu sınıfsal toplumlarla karşılaştığımızda en doğru

tanımlama, kendisinin sınıflaştırma-ya karşı sürekli direnmesidir. Kendini en az sınıfsallaştıran toplum en iyi toplumdur. Politik mücadelenin başarısı kendini sınıflaştırmaya uğratmayarak belirlenebilir. Başarılı bir politik mücadele ancak kendi toplumu sınıflaştırmayarak, dolayısıyla kendini iktidar ve devlet aygıtlarının tek taraflı zoru altına sokmayarak kanıtlanabilir. Gırtlığına kadar iktidar ve devlet zorunun yaşandığı toplumlarda başarılı bir politik mücadeleden bahsetmek ciddi bir yanılgıdır. Kendini iktidar ve devlet zorunun (İç veya dış, milli veya gayri milli olması bu anlamda pek önemli değildir) altına ya hiç sokmamış veya sert mücadeleyle belirlenen bir uzlaşma sonucu karşılıklı rızaya dayanan bir iktidar ve devlet tanınması politik toplum için idealdir."

Siyonizm: 'Vaat edilmiş' topraklar üzerinde bir Yahudi devleti kurma amacı taşıyan milliyetçi Yahudi akımı. Yaklaşık iki bin yıl kadar önce bölgeden çıkartılan Yahudilerin tekrar bu topraklara dönmeleri için, XVI ve XVII. yy.'da bir dizi "Mesih", hareketleri ortaya çıktı. Fakat Yahudilerin Filistin'e dönmesi konusu daha çok XIX. yy. başlarında Hristiyan çevrelerce gündeme getirildi. Batının laik kültürüne ayak uyduramayan Doğu Avrupalı Yahudiler, Çarlık yönetiminin Yahudi karşıtı "pogrom" hareketleri üzerine, Filistin'e yerleştirmeyi özendirmek için Havevei Sion'u (Sionu Sevenler) kurdular. Bu

hareket eski Kudüs tepelerinde, Sion'da somutlaşan Filistin topraklarına bağlılığın uzantısıydı.

Avrupa'da anti-semitizm hareketinin yaygınlaşması ve Theodor Herzl'in savunduğu yurt edinme düşüncesi, Siyonizm'e siyasal bir nitelik kazandırdı. 1897 yılında Herzl ve Weizmann'ın öncülüğünde İsviçre'nin Basel şehrinde toplanan Siyonist Kongre Siyonizm'in Yahudi halkının Filistin topraklarında bir yurt yaratmayı amaçladığını içeren Basel Programını onayladı. Bu dönemden sonra Filistin'e Yahudi göçü hızlandı. İngiltere Siyonizm'i bölgede güçlenen Arap ulusçuluğunu dengeleyecek bir araç olarak görüyordu. I. Dünya Savaşının başlamasıyla Siyonizm'in siyasal yönü yeniden ön plana çıktı. İngiltere'de yaşayan Rus Yahudilerinden Weizmann ve Sokolow Filistin'de Yahudi devletinin kurulmasını öngören Balfour Bildirisinin yayınlanmasında önemli rol oynadılar. Milletler Cemiyetinin Filistin'i İngiliz Manda yönetimine bırakan belgesinde de (Temmuz 1922) bu bildiriye gönderme yapılarak konuya yer verildi. Dünya Siyonist Örgütü'nün yönlendiriciliği ile bölgeye Yahudi göçü hızlanmış ve Filistin'deki Yahudi nüfusu 1933'te 238 bine yükselmiştir. Filistin'in giderek Yahudi devletine dönüşümü, Arapları Siyonizm'e ve onun destekçisi İngiliz politikasına karşı ayaklandırdı. 1929'da ve 1936-1939 arasında Arap ayaklanmaları, İngilizleri soruna bir çözüm bulmaya yöneltmiştir. Alman-

ya'da Nazilerin iktidara gelmesi ile göç hareketi hızlanırken, birçok ülkedeki Yahudiler de Siyonizm'e daha sıcak bakmaya başladılar. Araplarla Yahudiler arasındaki gerginliğin giderek artması sonucunda, İngiltere sorunu 1947 yılında BM'ye götürdü. Burada Filistin topraklarının bölünmesine karar verilmesinden sonra beliren kargaşa ortamında 14 Mayıs 1948'de Tel-Aviv'de toplanan Yahudi Ulusal Konseyi İsrail Devleti'nin kurulduğunu ilan ederken Siyonizm bölgedeki siyasal amacına ulaşmış oluyordu.

Siyonizm, Yahudilerin içinde yaşadıkları toplumlarla bütünleşmelerine şiddetle karşı çıktı. Siyonizm kelime olarak kaynağını Ugarit metinlerinde yer alan Zafon dağından alır. Burada sonradan fırtına tanrısı Baal'e ve tek tanrılı dinlerde de Allah kelimesi şekline dönüşen, tanrı 'El' otururdu. Yahudiler için çok kutsal bir tapınma yeri haline gelen Zafon ismi zamanla Sion olarak kullanılmaya başlandı. Sion, Davud peygamberin kendine başkent yaptığı Kudüs'te Yebuzit Kalesinin kurulduğu tepenin ismidir. Siyonizm, Yahudi olanlarla Yahudi olmayanlar arasında kapatılması mümkün olmayan bir mesafeden söz eder. Bu kapatılması mümkün olmayan farklılığın temelinde kalıtsal olarak diğer halklardan üstün oldukları, yani 'seçilmiş halk' düşüncesi vardır.

Skolâstik: Felsefe tarihinde özellikle Ortaçağ'da Hristiyanlığın yerle-

şik inançlarıyla geleneksel felsefe sorunları arasında ilişki kuran çeşitli sistem ve eğilimlere verilen ad. Latince schola (okul) sözcüğünden türetilmiş, dinsel açıdan kabul gören felsefi görüşleri nitelemek için kullanılmıştır. Hristiyanlık düşüncesinde Patristik ve Skolâstik diye adlandırılan ve birbirini tamamlayan iki evre yaşanmıştır. Kiliseye bağlılığın ifadesi olan Patristik felsefe, ortaçağ skolâstiğinin hazırlık aşaması anlamına da gelir. Skolâstik, bütün ortaçağ kaplar. Skolâstiğin ayırt edici niteliği dogmatik oluşudur. Belli bir konuyu incelemek demek o konuda Aristoteles'in ne yazdığını okumak demektir. Aquino'lu Thomas'ın, Aristoteles'in bir konu üzerine ne yazdığını okumak demektir. Burada hiçbir kişisel görüş, tartışma ya da kuşkuyla yer yoktur. En küçük kişisel bir çıkışa cesaret eden kişi, ölüm ya da aforozla cezalandırılır. IX. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla kadar süren Skolâstik felsefe döneminde, önemli düşünürler yetişmiştir. Bunların başında skolâstiğin kurucusu Scottus Eriugena (833-880) gelir. Anselmos (1303-1109) Petros Abaelardus Thomas (1224-1274) Donsscotus (1270-1308) vb. Tanrısal düzen içinde insanı küçümseyerek baskı altına alan skolâstik dönem, diyalektik gereği karşısına dönüştürerek, çöküşünü de kendisi hazırlamıştır. Aşırı gerçekçiliğe bir tepki olarak ortaya çıkan adıcılık, bu çöküşün ilk belirtisidir. Tümeller gerçek sayılmayınca tümelere dayanan Hristiyanlık da teme-

linden sarsılmış oluyordu. Bundan başka kendilerini güçsüz ve küçük gören insanlar, gizemciliğe (Mitisizm) yönelirken içlerine kapanmışlardır. Bu da onları kiliseden uzaklaştırmıştır. Rönesans'ın tohumları skolastik dönemde atılmıştır.

Slavlar: Avrupa'nın en kalabalık ve dilsel halk topluluğudur. Daha çok Avrupa'nın doğu ve güneydoğusunda, ayrıca Asya'nın Büyük Okyanus'a kadar uzanan kuzey kesiminde yaşarlar. Hint-Avrupa dil ailesine giren Slav dillerini konuşurlar. Slavlar Ruslar, Ukraynalılar, Beyaz Ruslar, Lehler, Çekler, Slovaklar, Vendler, Sırp, Hırvatlar, Slovenler ve Makedonlardır.

Sofizm (Bilgicilik): Eski Yunan'da İ.Ö 5. yüzyılın ikinci yarısından İ.Ö 4. yüzyılın başlarına değin para karşılığı felsefe öğreten gezgin felsefecilerin (sofistler) oluşturdukları akımdır.

Sofist deyimi, bilgeliği yeğleyen öğreti, bilgi öğretmeni, siyasette yararlı olma yöntemi, söz söyleme sanatı anlamlarında kullanılmıştır. İ.Ö 5. yüzyıl, antik çağ Yunan felsefesinde bilgicilik akımının egemen olduğu çağdır. İlk düşünür sayılan Thales'den beri ortaya atılan sayısız varsayımlar, sonunda insan zekasını şahlandırmış ve bütün olup bitenleri yeniden gözden geçirerek kıyasıya eleştirmeye yönelmiştir. Doğa bilimlerinin denetiminden yoksun insan düşüncesi, varlığın temeli konu-

sunda daldığı hayal âleminde bilgicilik akımı yoluyla kurtulmaya çalışıyordu. Bunun için de ilk adım olarak insan kendisini inceliyordu. Protagoras'a göre, "insan her şeyin ölçüsüdür". Bilgi, teorik bir merak değil, pratik bir yarar olarak ele alınmalıydı. Protagoras "tanrılara gelince, ben onların ne var olduklarını ne de yok olduklarını bilirim" diyordu. Bilgici Hippias, giydiği elbiseyi kendisi diktiği için "bağımsızlığa kavuşmakla" övünüyor. İnsan her türlü yapma bağlardan kurtulmalı ve insansal yasanın (nomos) yerine doğal yasa (physis) konulmalıydı. Bilgiciler, maddeci düşünceleri ileri sürmekle beraber, dünyayı tanıma bilgisine ulaşmayı yadsımışlardır. Bu nedenle sofistler, bir taraftan bilgicilik akımını yozlaştırırken, felsefeyi de sadece güzel söz söyleme sanatına dönüştürmüşlerdir.

Bu nedenle sofistlerce belli bir doğruya ulaşmak için değil de, tartışmış olmak için tartışma tavrı esas alınmış; aldatmayı, ikna etmeyi, sözün etkisiyle inandırmayı hedefleyen akıl yürütme tarzı geliştirilmiş; madde çıkar sağlamak amacıyla kandırma faaliyeti yürütülmüştür. İşte bu nedenle de, doğruyu söylemeyi, doğruları ifade etmeyi değil de, yalnızca üstün çıkmayı, kazanmayı amaçlayan tartışma türüne, görünüşte doğru olmakla birlikte, gerçekte ise ince bir yanlış içeren aldatma ya da en azından yanıltma amaçlı akıl yürütme türüne sofistlik denmektedir. Diğer yandan incelikli ama yanıltıcı argü-

man ya da akıl yürütmeye de sofizm ya da sofizma adı verilmektedir. En önemli Sofistler arasında, Protagoras, Gorgias, Prodikos, Hippias, Antiphon, Thrasyamakhos ve Kallikles'in adı verilebilir. Sofistler, felsefi bir okul oluşturmaktan çok, belli bir mesleğin üyesi olan, toplumsal koşulların değişmesinin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan pratik işlerde yol göstericiliğe duyulan açlıktan, kendileri için bir meslek ve yaşam biçimi üretmiş olup, para karşılığı ders veren gezgin öğretmenlerdi. Bu gezgin öğretmenler, dilbilgisi, ikna sanatı, retorik, mahkemede kendini savunma sanatı, mantık, ahlâki davranış, edebiyat eleştirisi, matematik ve dilsel analiz gibi bir çok sanat konusunda kendilerini yetiştirmişlerdir.

Sokrates (İÖ. 470-399): Felsefi düşünceyi insana ve insan eylemine yönelten eski Yunanlı filozof. Yunanca'da "kendini bil!" ilkesini dile getirişyle de bilinen ve felsefesinin temelini ahlaki koyan filozoftur. Yazılı hiçbir yapıt bırakmamış, öğrencilerinin metinlerindeki kişiliğiyle tanınmış ve kendisinden sonraki felsefeyi derinden etkilemiştir. Perikles döneminde yetişen Sokrates, soylu olmadığı gibi varlıklı da değildir. Öyle ki, ömrünün sonlarına doğru eşi ve üç çocuğuyla birlikte geçim sıkıntısı bile çekmiştir.

Sokrates gençliğinde Samas'ta (Sisam) ve Peloponneses savaşının çeşitli çarpışmalarında dövüşerek dayanaklığı ve cesaretiyle de ün kazan-

mıştır. Kısa bir süre Atina'daki danışma meclisine üye olduysa da genellikle güncel siyasetle ilgilenmemiştir. Ama zaman zaman anayasa dışı bazı kararlara karşı direndiği bilinmektedir. Örneğin, 'Otuz tiran döneminde Sokrates, yeri geldiğinde Tiranların buyruğuna açıkça karşı çıkmıştır. Öğrencisi Platon yazdığı eserlerinde Hocası Sokrates'in ölümü göze alacak ahlaki özelliklerine sık sık vurgu yapmıştır.

İ.Ö.403'de bir darbeye iktidarı yeniden ele geçiren demokratlar, Tiranlar arasında birçok öğrencisi bulunduğu için Sokrates'i suçlayarak mahkeme önüne çıkardılar. Sokrates'e yöneltilen suçlar, dinsizlik, gençleri saptırmak ve devletin tanrılarını yok sayarak yeni tanrılar uydurmak biçimindeydi. Sokrates bu suçlamaları reddetmesine rağmen iki yüz yirmiye karşı iki yüz seksen oyla suçlu bulundu. Buna rağmen mahkeme ile alay etmeye devam etmesi Atina mahkemesinin üyelerini iyice öfkeliendirdi ve daha büyük bir çoğunlukla ölüme mahkûm edildi. Bunu izleyen son konuşmasında yalnızca beraat oyu verenlere yönelik bir konuşma yaptı. En ünlü deyişlerinden olan "incelenmemiş bir yaşam insan için yaşamaya değmez" sözü de bu konuşmasında geçiyordu. Atina yasalarına göre yirmi dört saat içinde baldıran zehri içerek ölmesi gerekirken her yıl Delos'a gönderilen kutsal gemi dönmeden kimse idam edilmeyeceği için infaz bir ay gecikti. Kendisini kaçırma önerisini "meş-

ru bir mahkemenin kararına yanlış da olsa uymak gerektiği" gerekçesiyle reddetti. Sokrates'in son günü ve baldızan zehrini içişinin öyküsü Platon'un Phaidon'unda alıntı yaparak aktaralım.

"Sokrates böylesi bir gidişatın ortalığı tozu dumana kattığı bir dönemin ürünü olarak ortaya çıkar. Ağırlaşan toplumsal sorunlar izah ve çözüm ararken, bunun yöntem ve içeriğinin nasıl olması gerektiği temel sorun olmaktaydı. Sofistler kargaşayı körüklemekten öteye bir rol oynamıyorlardı. Düzeni laşkalaştırıyor, sarşıyor, ama alternatifini ortaya koyma sorumluluğundan kaçınıyorlardı. Sorumsuz bir gençlik kuşağına yol açılıyordu. Bu gençlik kendini hiçbir değer ve inançla yükümlü saymayacaktı. Tehlikenin büyüklüğü buradan ileri geliyordu. Sokrates (MÖ 470-399) bu durum karşısında çok köklü bir ahlâki öğretinin temelini atmakla tarihi bir rol oynar. Sokrates'in esasen cevaplandırmak istediği soru; her şeyin, özellikle her işin bir erdemi (mükemmeliyet ölçüleri, yasası, geleneği) olduğudur. Biraz daha açıldığında, bir konu, bir iş hakkında konuşmak için ilk yapılması gereken şey, o işin, o konunun esaslarını bilmektir. Bu konudaki parola meşhur 'Kendini bil' ilkesidir. Konu ve iş hakkında yeterli, hatta mükemmeliyet derecesinde bilgisi olmayanlar konuşmamalı, o işe soyunmamalıdır. Bilgisizlik, cehalet tüm kargaşanın, yanlışlıkların, dolayısıyla kötülüğün anasıdır. İyiliğin yolunu açmak

isteyen, onun bilgisini de kazanmalıdır. Bu bilginin de genel ölçüleri vardır. Herkesin kendine göre ölçüleri olamaz. Her mesleğin, kurumun kendi ölçüleri ve yasaları vardır ve bunlar tüm meslek ve kurumların eş düzeydeki kolları için de geçerlidir. Askerlik, siyaset, çiftçilik, zanaatlar, dindarlık gibi tüm toplumsal kurumların bilgiye dayanan tam ölçüleri vardır. Bu ölçülerle hareket edildiğinde, o kurum, o meslek rolünü hakkıyla oynayacaktır. Bunun için en çok gerekli olan; işin, mesleğin konusu olan her çabanın bilgiye dayanması gerektiğidir. Bilgisi olmayanın yaptığı iş, eninde sonunda çıkmaz bir yola sapacaktır. Bir anlamda "Sağlam pratik, sağlam teoriye dayanır" ilkesinin temelini seslendirmektedir. Dikkat edilirse, bu tavrı Buda, Konfüçyüs ve Zerdüş'tün de peşinde koştuğu bir tutumdur.

Sokrates'in özgül bir konunun içeriğine dair kapsamlı bir görüşü veya kitabı yoktur. O daha çok yöntemle, "Nasıl yaşamalı?" sorusuyla uğraşmaktadır. Yöntem olmayınca, biriktirilecek bütün bilgiler eşeğin sırtına vurulacak kitaplar gibidir; belki de ondan daha tehlikelidir. Çünkü insanın elinde yanlış bir yöntemle kullanılacak bir bilgi, eşeğin sessizliği yanında bin kat daha tehlikeli ve yanlış bir duruma yol açabilir. Sokrates, bu çok temel sorunda, haklı olarak, çok radikal bir tavrın sahibi olarak karşımıza çıkıyor. Zaten derdi çok bilgi edinmek değil, bilgiyi niçin ve nasıl elde ettiğidir. O nedeni ve

nasılı olmayan bilginin değeri olduğuna hiç inanmaz. Aynı zamanda niçin bilgi sorusuna cevap doğru verilince, o bilgi ve ona dayalı işte doğru da ortaya çıkar. Sokrates'te doğru düşünmek, iyi yapmaya götürür. İyi yapılan iş de güzel olan iştir. "Doğru düşün, iyi (mükemmel) yap, güzel ol" ilkesi Sokrates ahlâkının özüdür. Zerdüş'te bu ilke "doğru düşünme, doğru söz, doğru eylem" biçiminde formülleştirilmiştir. Aslında birbirine benzeyen bu öğretilerin ortak yanı, bozulan sistemi reformdan geçirmektir. İlk kurucuların yaptıkları bunun gereğini hakim kılmaktır.

Tabii bunalım toplumundan çıkarı olanlar, bu ilkeli ve katı tutumu hoşnutlukla karşılamayacaklardır. Her dönemde görüldüğü gibi, bunalımın rantından geçinenler kanundan, adaletten kopuk tiranlar ve diktatörler durumundadır. En büyük silahları, demagoji (sözle aldatmaca sanatı) ve zorbalıktır. Sokrates'in gençliğin ahlâkını köklü bir reformdan, doğru ilkelere dayalı bir dönüşümden geçirmesi, yargılanmasının esasıdır. Ama gerekçesi "Atina'nın yüce birlik ve bütünlük ilkelerini ve koruyucu tanrılarını inkâr ediyor" adı altında düzenlendiğinde, Sokrates'in verdiği cevap ve aldığı tutum eşsiz ve unutulmazdır. Öğrencileri kaçmayı teklif ettiklerinde, bunu erdemsizlik sayar ve reddeder. Büyük bir rahatlık içinde baldıran zehri dolu kadehi başına dikerek şerefle şehit olmanın ölümsüzleri arasındaki birincilik yerini alır." (AİHM)

Somut-Soyut (ikilemi):

Somut: Gerçekliği algılanabilen, anlaşılabilen, soyut karşısı, somut olan şeydir.

Soyut: Nesnelerin, olayların, fenomenlerin kendilerinden ayrı olarak düşünülen veya değerlendirilen nitelikleri için kullanılan sıfat. Örneğin vatanseverlik, yurtseverlik, vatanını, yurdunu seven insanlardan hareketle oluşturulmuş, soyut bir niteliktir. Somut olguların kavramlaştırılmasını ifade eder. Günlük konuşma dilinde gerçeklikten kopuk, ayakları havada olmak anlamında da kullanılmaktadır.

Soyutlama: Bir nesnenin herhangi bir yanını öbürlerinden ayırarak tek başına ele alan ansal işlem. Soyutlama, bir bilgi yöntemi olarak, insan zihninde yapılır. Ne var ki idealist soyutlama anlayışı ile diyalektik soyutlama anlayışı birbiriyle tümüyle karşıttır. İdealist soyutlama, soyutlama sonucu olan kavram ve düşünceleri mutlaklaştırır ve bunları nesnel gerçekliğin yerine koyar. Soyutlama, gerçekte, yeniden somuta varmak ve somut bütünü parçalarında da birbiri ile olan ilişkileri içinde tümüyle kavramak için kullanılan bir yöntem, bir araçtır. Soyutçuluk, bu amacı amaçlaştırır ve somuta varmak amacını unutarak soyutta kalır. Felsefenin bütün yanlış sonuçları, bu aracı amaçlaştırmaktan doğmuştur. Gerçekte soyutlama, bilme sürecinde zorunlu bir yöntemdir. İdealizme düşmeksizinin gerçekleştirilen soyutlama, bilsimsel soyutlamadır. Kavramlar, soyutlamalarla elde edilirler. Ama nes-

nel gerçeklerle denenir ve doğrulanırlar. Soyut kavram ve düşüncelerin hakikiliklerinin ölçütü insansal pratiktir. Soyutlamada aşırılığa varmaya ya da soyutlamaları kötüye kullanmaya soyutçuluk denir.

Son Buzul Çağı: Bilimsel tespitlere göre Gezegenimiz, son olarak, yaklaşık elli milyon yıl önce soğuk bir döneme girmiş ve şu anda hâlâ onun içindeyiz. Bu soğuk çağda, yüz bin yıl arayla görülen ve yaklaşık on bin yıl süren kısa dönemlerin dışında dünya sürekli soğuk olmuştur. Bu dönemde hava sıcaklıkları düşmekte, kutuplardan başlayarak orta enlemlere değin uzanan buz tabakaları dünyayı kaplamaktadır. Yeni koşullara uyum sağlayamayan türler yok olmuş, yeni türler ortaya çıkmıştır.

Milankoviç faktörleri diye adlandırılan Dünya'nın eliptik yörüngesindeki kaymaların son olarak 750 000 yıl içinde yaşanan 8 buzul çağı belirlenmeleri çağdaş bilim tarafından kabul görmektedir. Bu çağların en sonuncusu Son buzul çağı diye adlandırılır. Son buzul çağının en katı soğuğu M.Ö. 40-35 arası binyıllara tekabül ettiği bilimce kabul görmektedir. 35 bin yıl önceleri "Würm buzul dönemi" de denilen Son buzul çağının etkisiyle dünyamızın kuzey yarı küresinde kalınlığı 2-3 km'ye ulaşan devasa bir buzul örtüsü vardır ve bu nedenle tüm Kuzey Avrupa ülkeleri ve Kuzey Amerika bu buzul örtüsü altında bulunmaktadır. Bunun sonucu ise, deniz seviyesi yaklaşık 130 m

daha düşüktür ve bu nedenle de Basra Körfezi, Bering Boğazı, Ege Denizi gibi sığ denizlerdeki sular çekilmiş ve bu bölgeler kara haline geçmişlerdir. Asya ile Kuzey Amerika'nın Bering sırtı ile köprü gibi bağlanmış olması, Asya'da yaşayan insan türünün yaklaşık 20 bin yıl önceleri Kuzey Amerika'ya göç etmesine olanak sağlamış ve o zamana kadar hiçbir insansı yaratığın bulunmadığı bu kıtada insan türü de yaşamaya başlamıştır.

Önderlik Son Buzul Çağı ve sonrasında gelişen toplumsallığa vurgu yapmıştır: *"Son Buzul Çağı'nın yaklaşık yirmi bin yıl önce sona erdiğini belirlemek, toplumsal tarihin gelişiminde önemli bir kilometre taşıdır. ...Doğu Afrika çıkışlı ve evrimine yaklaşık yedi milyon yıl biçilen insan türünün serüveninde Doğu Afrika'yı boydan boya geçen Kızıldeniz'den, Doğu Akdeniz'in dağ eteklerinden Toroslara kadar varan Rif (iki ana-kara kütleinin oluşturduğu yarık) doğal bir yayılma hattı çizmektedir. Bu yoldan tespit edilebildiği kadarıyla en az bir milyon yıllık süreden beri Asya ve Avrupa'ya hep insan akışının olduğu tespit edilebilmektedir. Toros-Zagros kavis bu yolculukta hep temel istasyon rolü oynamaktadır. Jeolojinin önemini böylece daha iyi anlıyoruz. En az bu dağ etekleri kadar dönemine göre hayli verimli olan komşu çöller de benzer bir rol oynamaktadır. Son Buzul Çağı'nın sona ermesi, bu istasyonlarda kalıcılığı mümkün kılan koşullara erişilmekle insan türünün tarihinde patlamaya*

yol açmaktadır. Bugün bu coğrafyaya Ortadoğu diyoruz. Bölge jeolojik, biyolojik ve toplumsal önemini bu yakın tarihsel gerçeklikten almaktadır. Ortadoğu artık herhangi bir coğrafya parçası değil, sahnesinde evrensel tarihin oynanacağı mekânı teşkil etmektedir".

Sosyal Bilim: Toplumu ve insan ilişkilerini inceleyen araştırma disiplinlerinin tümü için kullanılan genel bir adlandırmadır. Toplumu ya da toplumun bir bölümünü bilimsel incelemek olan disiplinlerin her birisine sosyal bilim denilmektedir. Sosyal bilimler, 19. yüzyıldan itibaren gelişmeye başlamışlardır. Daha çok da doğa bilimlerinin gelişmesi ve etkilemesiyle ortaya çıkmışlardır. Bir araştırma alanının sosyal bilim şeklinde adlandırılması da, genellikle, bu alanın önemli açılardan bir doğa bilimiyle karşılaştırabileceği düşüncesini barındırmaktadır. Bugün sosyal bilimler arasında sayılan 5 temel disiplin olmakla birlikte, bu disiplinlere bağlı bir dizi alt disiplin daha bulunmaktadır. Tarih, sosyoloji, siyaset, iktisat ve antropoloji sosyal bilimin temel disiplinleri olarak tanımlanırken, örneğin sosyoloji bağlantılı olarak sosyal psikoloji, pedagoji, yine antropoloji bağlantılı olarak da sosyal antropoloji, kültürel antropoloji gibi tanımlamalar yapılmaktadır. Sosyal bilimler, bir bütün olarak bilgi yapısı ve disiplinsel bölünmesiyle Batı merkezli geliştikleri ve yine doğa bilimleri metodolojisinin

(yöntembilimin) ağır etkisinde kaldıkları için şiddetli eleştiri ve tartışmalara konu olmuşlardır. Örneğin siyaset ve iktisadın ne kadar bir bilim olup olamayacağı tartışma götürmekle birlikte, Batı zihniyetinin ve yöntembiliminin somut bir etkilemesi nedeniyledir ki, sosyal coğrafya, toplumsal ekoloji, teoloji vb. gibi toplum zihniyetini doğrudan etkileyen alanlar sosyal bilimlerin dışına itilmişlerdir.

Sosyal Demokrasi: 19 ve 20. yüzyılda birer muhalif akım olarak doğup gelişen sosyalist hareket ve ulusal kurtuluşçuluk ile birlikte sistemin üçüncü büyük mezheplerinden biridir.

Sosyal demokrasi, Batı Avrupa'da 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kurulan Sosyalist Enternasyonal bünyesinde örgütlenen ve daha sonra ihtilalcı sosyalizme sırtını dönüp evrimci ve reformist bir çizgiyi benimseyen Sosyal Demokrat Partilerin siyasal programı ve ideolojisidir. Sosyalist hareketin sosyal değerleri ile kapitalizmin liberal değerlerini bir yerde buluşturan, aynı potada eritip uzlaştıran Avrupa'ya özgü siyasal bir akım olan sosyal demokrasi, kapitalizmin yarattığı eşitsizlik ve adaletsizlikleri "sosyal devlet" ve "refah devleti" gibi söylem ve reformlar yoluyla "yumuşatılabilir" ve "kabul edilebilir" bir düzeye getirmeyi amaçlayan ideolojidir.

Sosyal Demokrasi Hareketi ortaya çıktığı ilk dönemde 1. Enternas-

yonel bünyesinde örgütlenen Marksist ve sosyalist hareketin tümünü kapsıyordu. Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin programı, aynı zamanda 1. Enternasyonal'in de programıydı. Marks ve Engels gibi sosyalist hareketin önder simaları, Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin kurucu üyeleriydi. Marksizm'in ve sosyalist hareketin ihtilalcı bir yorumcusu olan Lenin de Sosyal Demokrat Hareketin içinde yer alıyordu. Sosyal Demokrat Hareket içinde evrimci ve reformist eğilim baskın hale gelince, özellikle de 2. Enternasyonalle birlikte sosyal demokrasi ile devrimci sosyalistler arasında yollar tümüyle ayrışır. Dünya sosyalist hareketi bu dönemden itibaren bir yandan Rus devrimcilerinin (Bolşevik) başını çektiği devrimci sosyalistler ile Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin başını çektiği reformist sosyal demokrasiciler arasında iki temel akıma bölünür. Bu temel bölünme ardından sosyal demokrasi, ihtilalcı sosyalizm karşısında duran siyasal bir ideoloji özelliğini kazanır.

Kapitalist sistemin önemli bir mezhebi haline dönüşen sosyal demokrasi, kapitalist sistemi içten yumuşatıcı bir rol oynamış, sistemin ömrünü uzatabilmesi için çok önemli malzemeler sunarak daha rahat nefes almasının olanağını sağlamıştır. Özü bakımından sosyal demokrasi; *"19. yüzyılın ikinci yarısından beri emekçi sınıfların yürüttüğü sosyal ve siyasal mücadeleler ile egemen sınıfların verdikleri ödünler sonunda*

varılan uzlaşmanın ürünüdür. Bu süreçte klasik liberal demokrasinin temellerini oluşturan değerler sistemi (kapitalizm, siyasal demokrasi, çoğulculuk vb) korunmuş, ama sosyal adalet, sosyal devlet, sosyal haklar gibi yeni değerlerle beslenmiştir." Sosyal demokrasi, "sosyal devlet" anlayışı ile devlete bir takım sosyal ödevler yüklemiş, kapitalist sistemin yarattığı sınıfsal uçurum ve gerginliklerini bu anlayış temelinde yumuşatarak uzlaştırmış, böylelikle kapitalizmi ve Batı tipi demokrasiyi bir şekilde aşmayı amaçlayan devrimci akımlara karşı bir set oluşturmuştur.

Batı Avrupa'da sosyal demokrasi eliyle geliştirilen ve sosyalizm yerine ikame edilen "sosyal devlet", "refah devleti" anlayışı, aslında sosyal demokrasinin geliştirdiği bir mitostur. Bu mitos, Avrupa kapitalizminin liberal değerler sisteminin korunması adına sosyal demokrasinin uydurduğu safsatası ve saptırması olarak değerlendirilebilir. Sosyal demokrasinin "sosyal devlet" projesi bir mitostur, çünkü doğası gereği sosyal olgu ile en fazla tezatlık içinde olan bir yapı varsa, o da devlettir. Buna karşın bu proje ve programı geliştirmenin anlamı, özelde devletin genelde ise kapitalist değerler sisteminin sosyal olgunun içine yerleştirilmesi, sosyalleştirilmesidir. Bu proje esasen de 20. yüzyıl boyunca ihtilalcı sosyalizmin önü alınmak suretiyle emekçi sınıflara verilen "sus payı" karşılığında hayat bulmuştur. Nitekim 1960 ile 1980'ler arası dönemde Avrupa

çapında iktidara gelen Sosyal Demokrat Partilerin uyguladığı "refah devleti" projesi, 1980'lerin sonlarına doğru yerini sağcı, neo-liberal hükümet ve politik uygulamalara bırakmıştır. Daha başından itibaren sosyal demokrasinin savunduğu siyasal programın (genel oy, siyasal çoğulculuk, sanayileşmecilik, otoriter devletin sınırlandırılması, bireyin ekonomik ve sosyal hakların genişletilmesi vb.) öteden beri liberalizm tarafından savunulan bir program olduğu rahatlıkla belirtilebilir. Bu açıdan Batı Avrupa'ya özgü liberal siyasal sistemin bir beslenmesi olarak doğup gelişen sosyal demokrasi, Batı tarzı demokrasinin ve siyasal sistemin tipik bir varyantı olmakla birlikte, önemli bir nefes borusu olmuş, bir emniyet supabı işlevini görmüştür.

Sosyal Devlet: Devletin özüne ilişkin değil, daha çok biçimine ilişkin olan bir tanımlamadır. Devleti sosyal olgu ile tanımlamanın ya da izah etmenin sosyolojik-bilimsel değeri yoktur denilebilir. Aslında "sosyal devlet" denen şey, devletin özsel niteliklerini gizlemeye yarayan aldatıcı ve perdeleyici anlamı bir hayli yüksek olan bir kavramlaştırmadır. Sosyal devlet kavramı, daha çok Batı Avrupa ülkelerinde devletin bir takım ekonomik, sosyal ve siyasal uygulamalarına atfen türetilmiştir. 19. ve 20. yüzyılda Batı Avrupa kapitalizminin toplumsal alanda yarattığı derin sınıfsal uçurum, geliştirdiği acımasız talan ve sömürü nedeniyle

gelişen yaygın toplumsal mücadele ve baskı sonucu ortaya çıkan kapitalizmin tümünden yitirilmesi tehlikesine karşın, 2. Dünya savaşı sonrasında devletin bir yandan kapitalizmin temel yapı taşlarını koruyan, bir yandan da sistemin kaba ve uçlaşan yönlerini nispeten törpüleyen ekonomik, sosyal ve siyasal alandaki bir takım hukuksal düzenlemeleri, her ne hikmet ise "sosyal devlet" olarak adlandırılmıştır. İşin esası bakımından uygulama düzeyi ne olursa olsun, Batı-Avrupa ülkelerinde devlet eliyle toplumun geneline tanınmış olan haklar ve yapılan bazı iyileştirmeler bir sosyal gereklilikten öte, kapitalist sistemi koruma adına önleyici bir konsept olarak devreye konulmasına ve en önemlisi de devlet ile sosyal gerçeklik arasında çok bariz görülen zıtlığa rağmen, "sosyal devlet" diye toplumun sosyal gerçekliğinde geçerliliği en az mümkün olan bir kavramın türetilmesine de vesile yapılmıştır.

Bu duruma karşın sosyal devlete ilişkin yapılan kimi değerlendirmelere bakıldığında aşağı-yukarı özeti şöyle olan bir tanım sunulmaktadır: "Klasik liberal demokrasinin ekonomik ve siyasal temellerini değiştirmeden sosyal güvenliğin sağlanması, işsizliğin önlenmesi, emeğiyle yaşayanların korunması ve yaşam düzeylerinin yükseltilmesi yoluyla sosyal eşitsizlikleri giderme işlevini yüklenen devlet" denilmektedir. Bu tanımın tüm teferuatı bir yana, "sosyal eşitsizlikleri giderme işlevini yüklenen devlet" cümlesi bile bu tanımın

neme nem bir tanım olduğunu, bunun devlet gerçeği ile ne kadar bağdaşır olduğunu tek başına ele vermektedir. Daha da vahim olanı sosyal adalet, sosyal eşitlik, sosyal güvenlik, sosyal refah vb. gibi toplumsal olguda olumluluk ifa eden ne kadar nitelik varsa hepsini bünyesinde barından ve tüm bu olumlu sosyal nitelikleri birer ödev ve yükümlülük haline getiren bir devlet biçimi olarak tarif edilmesidir. Sosyal devleti tüm bu olumlu toplumsal niteliklerle tarif etmenin olsa-olsa siyasi-propaganda değeri olabilir, fakat sosyolojik manada özsel hiçbir geçerliliği yoktur. Tüm toplumsal değerlerin birikmiş hali ve iktidar tekeli olarak devlet, esasen de sosyal olgunun parçalanması ve eşitsizleştirilmesi üzerine kendini var eden bir oluşumdur. Devlet, toplumda gelişen sosyalengesizliğin, farklı çıkar ve eşitsizliklerin bir ürünüdür. Bu açıdan devlet hangi biçim ve tür altında tanımlanırsa tanımlansın, devletin varlık doğasının tarihsel-toplumsal ispatı, sosyal eşitsizlikleri giderme aracı asla olmadığıdır. Önder APO'nun devletin asli niteliğine ilişkin yaptığı şu tanımlama, bizim "sosyal devlet" denen tanımlamaya ne tür bir perspektiften bakmamız gerektiğine de ışık tutmaktadır.

"Devlet iktidarı, hiyerarşik ve evcilleştirilmiş kadın zeminleri üzerinde kulluğun köleleşimi üzerinde daha kalıcı ve somut bir iktidar biçimlenmesidir. Toplumdaki çok yaygınlaşmış iktidar ilişkilerini düzenlemeyi,

belli bir sorumluluğa kavuşturmayı ve daha etkili ve ekonomik kullanmayı ifade eder. İktidar devleti içerir, fakat devletten çok daha fazlasını içerir. Devletler tarihte kendilerini en çok kavramlaştıran, tarihi kendileriyle başlatan tekel kurumlardır. Son tahlilde toplumun artan ekonomik gücünü demokratik siyasetin konusundan çıkartıp üzerinde iktidar gücü olarak tekel kurmayı, böylelikle artık-ürün ve değerler üzerine el koymayı ifade eder. Devletle ilgili diğer her şey; mitoloji, felsefe, din, bilim, savaş ve siyasetler bu asli amaçla bağlantılıdır. Komünist devlet olursa dahi sonuç değişmez. Devletle iktidar toplumda resmiyet kazanır. Meşruiyetini geliştirir. Topluma anlamlı gelebilecek eylemler, savaşlar, söylemler devlet adına hareket edenlerin en çok ilgilendikleri konulardır. Devlet hukuki olarak bir kurallar bütünüdür. Geleneğin güçle takviye edilen kurallı hali diğer bir devlet tanımlaması olarak kullanılabilir. Bu anlamda en gelişkin soyut ilişkiler toplamı da denilebilir. Din despotluk, krallık, imparatorluk, cumhuriyet, mutlakîyet, ulusal, sınıfsal, etnik, hukuk, laik, demokratik, sosyal devlet gibi adlandırmalar biçimsel anlamda farklılık içerseler de, özde hepsi iktidar düzenlemesidir, ilişki somutluluğudur." (Demokratik Uygarlık Manifestosu)

Devletin bu asli niteliği görülmeden yapılacak olan her biçimsel devlet tanımlamasının aldatıcı olma riski her zaman yüksektir. Sosyal devlet

tanımının da böylesi aldatıcı bir yönü vardır. Sosyal devlet tanımına ilişkin itirazımızın özü şudur: Nasıl ki devlet ile demokrasi iki ayrı gerçekliği ifade ediyorlarsa ve devletin toplumun demokratik gerçekliği karşısında konumu ne ise, aynı şey sosyal olgu için de geçerlidir. Devleti her halükarda toplumun üretimi ve birikimleri üzerinde kurulan bir iktidar tekel olarak tasarladığımızda, bir devletin pozitif hukuk normları yoluyla toplumun sosyal alanına müdahalesi ya da toplumun sosyal ilişkilerini pozitif anlamda düzenlemesi demek, o devletin sosyal olduğu demek anlamına gelmemektedir. Gerçekte ise devlet katında her zaman olup-biten şudur: Toplumdan en fazlasını aşırma, ama topluma en azını geri verme altın kuralı her zaman işler haldedir. Başka türlü devletin toplumun birikimleri üzerinde kurulan bir tekel olarak kendini var etmesi mümkün değildir. Bu yüzden devleti hangi biçim ile tanımlarsak tanımlayalım onun var oluş gereği bu kurala dayanır. Çokça söylendiği gibi, 19. yüzyılın liberal felsefesine dayanan ve sadece güvenlik konsepti üzerine kurulan "jandarma devlet"i yerine, 20. yüzyılın "çağdaş" normlarına dayanan, toplumun "sosyal refah" ve "gelişkinlik" düzeyini esas alan ve bu anlamda 19. yüzyıl devleti karşısında "örnek" bir devlet modeli olduğu öne sürülen "sosyal devlet" dahi bu kural üzerinde kendisini ikame ettirir. Tüm bu bakımlardan denilebilir ki devlet, toplumun sosyal gerçek-

liği ile en az bağdaşır olan bir yapıdır. Devlet sosyal olgu ile asla örtüşmez, ancak topluma karşı duyarlı hale getirilebilir. Bunun dışında devlete gereğinden fazla niteliklerin atfedilmesi, birer perdeleme ve aldatma aracı olmaktan öte bir değer ifade etmemektedir. Kaldı ki bırakalım devletin toplumun sosyal niteliklerini geliştirmesi, aksine toplumun sosyal gelişmesi önünde duran en gerçek engeldir. Sonuç itibarıyla bu konuda Önder APO'nun da dikkat çektiği gibi, *"...sosyal devlet vs. kavramların birer safsata ve aldatma aracı olduğu denenmiş ülke pratiklerinden yeterince açığa çıkmıştır."*

Sosyalizm: Fransızca bir kelime olup toplumsal anlamındadır. Toplumsallık insanın oluşum ilkesidir. Bu anlamda sosyalizm insanın var oluş şeklidir. Buna doğal toplum ya da politik ve ahlaki toplum da denir. İnsanın insan tarafından sömürülmesine karşı çıkan, insanlar arasında birlik ve eşitliği savunan, üretim araçlarının topluluk ya da grup mülkiyetini esas alan toplumsal sistemdir. Yine var olan toplumsal düzeni adaletsiz olduğu gerekçesiyle mahkûm eden, ahlâki değerlere uygun düşen yeni bir düzenin savunuculuğunu yapan, bu idealin gerçekleştirilebilir bir ideal olduğuna inanan, söz konusu ideale ulaşma yolunda kurumları ve insanı yeni baştan şekillendirecek bir eylem programı öneren ve bir devrim ya da ihtilalcının bu eylem programını hayata ge-

çireceğine inanan siyasi düşünce ve ideolojidir. Marksizm'de, gerçek komünizmin inşasından önceki dönemde, fakat kapitalizmin yıkılmasından sonra ortaya çıkan politik-ekonomik sistem olarak sosyalizm, devletin üretim araçlarını ya planlama yoluyla ya da doğrudan bir biçimde kontrol ettiği ve hatta bu araçlara hukuken sahip olabildiği; neyi üretmenin en faydalı olduğuna bakmaksızın, salt toplum tarafından ihtiyaç duyulan şeyleri üretmeyi amaçlayan sosyo-ekonomik sistemi ifade eder.

Sosyalizmin, Marx ve Engels tarafından geliştirilen, tarihsel materyalizme dayanan ve pozitivist felsefeden yoğun bir biçimde etkilenmiş olan türüne, üretim araçlarının burjuvazinin elinde olduğu sınıflı kapitalist devletin yıkılarak, sınıfsız bir düzen kurmayı amaçlayan sosyalizme bugün esas olarak reel sosyalizm adı verilmektedir.

Kapitalizmin gelişimine ilişkin bilimsel bir incelemeye ve işçi sınıfının öncü rolüne ilişkin gerçekçi bir değerlendirmeye dayandığı iddia edilen söz konusu sosyalizme; ekonomik alanda, 'herkesin yeteneğine ve emeğine göre hakkını alabilmesi' ilkesi uyarınca üretim araçlarının ortaklaşa mülkiyetini, siyasi olarak kapitalist devletin şiddet yoluyla yıkmak, yerine sosyalist devletin kurulmasını, sınıfsız bir toplum modelini ya da daha çok işçi sınıfının diktatörlüğüne dayanan bir devlet anlayışını, kültürel olarak da, eğitim-sağlık ve

kültürün devlet tarafından planlanmasını, ırk ayrımına karşı çıkmayı, sosyalist topluma karşı olan tüm toplumsal-kültürel kurumlarla savaşmayı öngören sosyalizm anlayışına aynı zamanda Marksizm de denmektedir.

Sosyalizmi ideoloji, yaşam, bilinç, iradi mücadele temelinde ele alan Önder APO, reel sosyalizmi, iktidar, devlet, mülkiyet, hiyerarşi gibi konuların yanında tarihe yaklaşım, pozitivistizmin aşırı etkisi altında kalma, ulus-devlet yaklaşımı ve endüstriyalizmi olumlama gibi yanlarıyla eleştirirken, kadın ve çevreye yaklaşımdaki duyarsızlığını mahkum ediyor. Bu yanlarıyla esas olarak bilimsel sosyalizme demokratik bir içerik katarak demokratik sosyalizm kavramını daha da derinleştirip güncelleştiriyor.

Sosyoloji: Sosyoloji kavramı, Yunanca "bilgi", "bilim" anlamına gelen "logy" deyimini ile Latince'de genel anlamda insanı işaret eden üye, arkadaş ya da dost anlamındaki "socius" kelimesinden gelen "socio" deyiminin birleştirilmesiyle oluşturulmuş olup toplumbilimi anlamındadır.

Toplumsal hayatın bilimsel incelenmesini tarif etme anlamında sosyoloji deyimini ilk defa kullanan kişi, Fransız sosyolog August Comte'dur. Toplumun sosyolojik incelenmesi ilk defa Comte ile başlamasa bile, sosyal olayları inceleyen bir bilgi yapısı olarak bu disiplini ilk defa 19. yüzyılda dillendiren O olmuştur. Ancak toplumsal olayları ilk defa sosyolojik

bir bağlam ile ele alan kişi Comte'dan çok önce yaşamış olan İbn-İ Haldun'dur (1332-1406). *"Prof. Dr. W. Barthold'a göre İbni Haldun tarih felsefesinin en mümtaz simalarından birisi olduğu kadar, sosyolojinin ilk büyük kurucusudur. Sosyal kanunları, tarihî hadiselerden çıkaran İbni Haldun, dünya tarihinde, büyük devlet ve medeniyetlerin kuruluşunda, göçebe unsura yer verdiği, bunların medeni halk içerisinde yaşayıp milliyetlerini kaybettikleri hakkındaki fikirleri bugün bile geçerlidir. Ayrıca, sosyal psikoloji, sosyal ekonomi, tarih felsefesi, etnografya, sosyal coğrafya, sosyal felsefe, kentleşme, sosyal antropoloji gibi sosyal bilim dallarına ait sosyal teorileri, ciddî manada ancak 19. asırda kavranabilmiş ve birçok Avrupalı bilim adamının çalışmalarına temel dayanak vazifesi görmüştür."*

Nitekim 19. yüzyılın başlangıç yıllarına tekabül eden döneme kadar Avrupa'da "sosyoloji" diye bir bilgi yapısı tanınmadığı gibi, öyle bir bilimsel dal da ortaya çıkmış değildi. Bilimsel düşüncenin ivme kazandığı bu yüzyılda, siyasal ve sosyal olaylar da patlamalı bir seyir izlemekte, her bakımdan modern bir topluma doğru yol alındığının iddia ve argümanları boy vermektedir. Modern toplumun görece "yeniliğinin" toz-dumanları arasında eski sosyal doku ve gelenekler adına ne varsa her şey bu yüzyılda bir-bir yıkılmakta, geleneksel sosyal doku artık giderek bir dağılmayı yaşamaktadır. Modernleşme

çabaları, geleneksel toplumun sıkı bağlarını içten içe çözmekte, her bakımdan parçalı ve sosyal dokusunun olabildiğince gevşek olduğu bir topluma doğru yol alınmaktadır. İşte Avrupa merkezli bir bilgi yapısı olan sosyoloji, Avrupa'da gelişen bu sosyal sonuçlar temelinde ortaya çıkmıştır. Gerçekten de bu dönem toplum bilimcileri, sadece sosyal dokuyu nelerin bir arada tuttuğunu öğrenmeyi değil, aynı zamanda yaşanan bu toplumsal dağılmaya karşı bir çare geliştirmeyi de umut etmişlerdir. Bu yüzden kimi araştırmacılara göre 19. yüzyıl Avrupa'sında yaşanan sosyal gelişmeler neticesinde ortaya çıkan bu disiplin, hem bu dönemin modernlik iddialarına, hem de bilgi yapılarına karşı akademik bir tepki olarak gündeme gelmiştir.

Sosyoloji; çok genel yönleriyle tanımlanacak olursa, toplumsal doğanın ne olduğunun ve ne tür özellikler ihtiva ettiğinin bilimsel incelenmesidir. Genelde insan topluluklarının tabiatını ve sosyal davranış özelliğini inceleyen, tanımlamaya ve açıklamaya çalışan bir bilim dalı olarak kabul edilmektedir. İnsan topluluklarının zaman ve mekân içindeki oluşumu, değişimleri, gelişen sosyal kurumlaşmalar, örf ve adetler, insan gruplarının ilişki ve etkileşimleri, sosyal tutum ve davranışları ve buna benzer nitelikte olan tüm sosyal özellik ve yapılaşmalar sosyolojinin ilgi alanını oluşturur. Kısacası toplumun oluşum, işleyiş ve gelişim yasalarını inceleyen bir bilimdir. *"Sosyolojinin*

araştırma sahasını insan toplulukları ve sosyal davranış olmak üzere iki ana guruba ayırmak mümkündür. İnsan toplulukları kavramı, özellikle insanlar, insan grupları, bunların ilişkilerinin anlamını veya tabiatını içermektedir. Zaman-zaman insan olmayan varlıkları da incelemekte olan antropoloji ve psikolojiden farklı olarak sosyoloji sadece insanı ve insan hayatıyla ilgili olan sosyal olayları incelemektedir. Bir sosyal çerçevede olmasının haricinde fert, sosyolojinin konusu değildir, gruplar sosyolojinin odak noktasıdır. Sosyal davranış kavramı ise, insanların yaptıkları şeyleri, çevrelerindeki insanları nasıl etkilediklerini, gruplara bölünmelerini ve insanların kendi hareketlerine nasıl bir tepki verebilecekleri konusunda düşündüklerini kapsamaktadır. Sosyoloji grupların nasıl işlediğini, birbirlerini nasıl etkilediklerini ve grupların fertlerin yaptıklarından nasıl etkilendiklerini açıklamaktadır. Kısaca sosyoloji insan davranışlarının, grup hayatının ve toplumların bilimsel incelenmesidir. Ancak ferdin sadece kendisi, ne bireysel ne de sosyal davranışları anlamaya yeterli bir ünedir. Çünkü birey toplumdan tecrit edilememektedir. Bu nedenle bireysel niteliklerin incelenmesi, sosyal davranışların açıklanmasında yeterli bir ünite sayılmamaktadır..."

Şüphesiz sosyoloji, birebir toplumun tüm sosyal etkileşimleri ve farklı sosyal boyutları üzerinde duran bir disiplin olduğu için, araştırma sınır-

larının nerede başlayıp nerede bittiğini kesin hatlarla çizmek oldukça güç bir meseledir. Hem diğer sosyal bilimlerle sıkı sıkıya bir ilişki içindedir, bir bakıma kapsar niteliktedir, hem çok geniş çerçeveli bir disiplin olduğu için de kapsamını kesin hatlarla belirlemeyi güçleştirmektedir. Bu yüzden daha geniş ve karmaşık olan bir yelpazeden bakmayı gerekli kılmaktadır. Öte yandan bir toplum-bilim disiplini olarak ilk kuramsal çerçevesinin belirlendiği 19. yüzyılın başlarından itibaren gerek kapsam, gerek bilgi yapısı, gerekse de yöntemibilimine çok ciddi itirazlar ve eleştiriler de yöneltilmiştir. Comte'un tasarladığı anlamda sosyoloji, daha ilk dönemlerinden itibaren sorunlu görülmüştür. Bu açıdan "sosyoloji" derken, ilkesel temellerinin kalın çizgilerle belirlendiği, herkesin üzerinde ortaklaştığı tek bir kuramsal çerçeveden çok, bir dizi teorik model ve karşı modeli de içine alacak şekilde süregelen kuramsal tartışma ve çabaların toplamını ifade eden bir disiplin olarak değerlendirmek doğru bir yaklaşımdır.

19. yüzyılın ilk yarısından itibaren August Comte'un açtığı izden yol alan sosyoloji kuramı, daha çok pozitif sosyoloji adı altında incelenmektedir. E. Durkheim sosyolojisi, yine kimi bakımlardan ayrıışsa da, buna K. Marks sosyolojisi de dâhildir. Comte'un geleneğini takip eden kuramcılar, örneğin toplumsal olguyu tanımlamak için doğal bilimlerin kullandığı yöntemibilimini olduğu gibi sos-

yolojiye de uyarlamışlardır. Ancak fizik ve kimya gibi doğa bilimlerinde geçerli olabilecek deneycilik ve yöntembilime yaptıkları vurgu ile geliştirdikleri toplumbilimsel iddialar ve bulgular için tartışmasız bir temel oluşturmayı ve felsefe gibi daha az deneysel olan disiplinlerden sosyolojiyi ayırtırmayı amaçlamışlardır. Pozitivizm olarak da tanımlanan bu yöntembilimle, tıpkı doğa olaylarını açıklamaya çalışan deneysel (pozitif) bilimler gibi toplumsal olayları açıklayabilen bir sosyolojinin (pozitif sosyoloji) yaratılabileceğini ummuşlardır. Bu temelde fizik, kimya ve biyolojik olgular gibi toplumun da herhangi bir olgu olarak nitelendirilmesi gerektiğine inanmışlardır.

Aynı yüzyılın başlarından itibaren toplumsal dünyanın pozitivist bir kuram ve yöntembilimle incelenebileceğini sorgulayan kimi bilim insanları ise, *"kendi başına kültürel"* olarak nitelendirilen daha farklı bir kuramsal görüş oluşturma çabasına girişmişlerdir. Toplumsal dünya ile doğal dünyanın aynı olmadığını tartışmaya açan bu bilim insanları, pozitivist kuramı karşıya alan bir söylem ile insan toplumuna özgü yanlar olan anlamlar, semboller, kurallar, normlar ve değerler gibi öğelere vurgu yaparak "kültür" olgusunu öncelleyen ya da temel alan bir görüş geliştirmişlerdir. Çünkü onlara göre bu öğeler hem kültürün bir sonucuydular, hem de kültür tarafından üretilmekteydiler. Bu görüş açısı, daha sonra Max Weber tarafından daha da

geliştirilmiş, anti-pozitivizm (insancıl toplumbilim) olarak da isimlendirilen Max Weber sosyolojisiyle somut kuramsal ifadesine kavuşmuştur. Toplumsal hayatın açıklanmasında kültürün esas alınması gerektiğini savunan bu görüşe göre, toplumsal araştırmalar daha çok insanın kültürel değerlerine odaklanmalıdır. Gerek Max Weber, gerekse onu öncelleyenlerin açtığı bu izden yol alan tüm kuramsal çabalar da böylelikle "kültür kuramı" adı altında incelenmiş/-ncelenmektedir.

19. ve 20. yüzyılda geliştirilmiş olan sosyolojinin ana teorilerine, aynı zamanda klasik sosyoloji teorileri denmektedir. Günümüzün sosyoloji teorileri ise, klasik sosyoloji teorilerinden daha farklı olan bir yaklaşım ve perspektife dayanmaktadır. Toplumsal olguyu açıklamada her biri farklı bir yaklaşım biçimini kullandığı için bu teoriler; işlevselci (fonksiyonalist), çatışmacı ve yorumcu teoriler olarak adlandırılmaktadır.

Günümüz dünyasında tüm bilgi yapıları olabildiğince parçalı kılınmış, akademik literatürde bilgi yapısı, konusu ve araştırma sahası bakımından birer ayrı "bilimsel dal" olarak nitelendirilen her disiplin bile kendi içinde bir dizi alt bölümlere bölünmüş durumdadır. Aslında toplumsal hayatı ve hakikati anlama amacından sapmış olan bilgi, bugünkü yapısıyla iktidar-sermaye bağlantılı bir "uzmanlık" görevini üstlenmiş bulunmaktadır. Toplumun yönetme ihtiyacının bir sonucudur ki, bugün ne-

redeyse adına "bilimsel dal" denmeyen bir alan kalmamış gibidir. Bilgi yapısının bu kadar parçalara bölünmüş olması nedeniyledir ki, insani gerçeklikte zihinsel-olgusal bütünlük bozulmuş, bu durum aynı zamanda sorunlara çözüm üretmeyen ve son derece krizli olan bir bilgi yapısına da yol açmıştır. Bu krizli durum en çok da sosyal bilimlerde yaşanmakta, daha fazla da sosyoloji planında kendini hissettirmektedir. İnsani gerçeklik açısından bir eylem kılavuzu olması gereken sosyoloji, mevcut konumuyla tüm tarihsel zamanların en anlamsız bilgi yığını olma konumunu sürdürmektedir. Bu konumu nedeniyle tarihte ne mitolojinin, ne de dinin günümüz sosyolojisi kadar insan toplumunu anlam yoksunu kılmadığını belirten Önder APO, bu konumu itibariyle de mevcut haline "bilim" bile denmeyeceğini önemle vurgulamaktadır. Geçmiş toplumbilimin köklü eleştirisi temelinde "sosyolojinin tarihsel ve mekânsal boyutuyla bir eylem kılavuzu olarak değerlendirilmesi" gerektiğine de vurgu yapan Önder APO, ilk kuramsal çerçevesi ile Avrupa merkezli, kapitalist iktidar-sermaye eksenli bir bilgi yapısı olarak doğup geliştiğinden sosyolojinin mevcut haliyle kabulü ya da aşılmanması halinde, toplumun hem kendini tanıması hem de kendi özgürlüğünü sağlaması anlamında hiçbir işe yaramayacağının altını da önemle çizmektedir. Toplumbilimsellik adına şimdiye kadar oluşagelen bu bilgi yapısının ve bu anlamda

yürütülen kuramsal çabaların ne anlama geldiğini ya da nasıl değerlendirilmesi gerektiğini ise, Özgürlük Sosyolojisi adlı eserinde şöyle yorumlamaktadır:

"Avrupa merkezli bir bilgi yapısı olan sosyoloji, aslında pozitif bilim heveslerinin fizik, kimya ve biyolojide olduğu gibi, toplumu da benzer bir olgu sayıp, aynı yaklaşımlarla izah etme iddiasından öteye gitmemektedir. Çok farklı bir doğaya sahip olan insan toplumunun nesnelleştirmeye cesaret edilmesi, sanıldığı gibi aksine aydınlanmaya değil, daha sık bir putlaşmaya yol açmaktan kurtulamamıştır. Ulus-devletlerine bilgi yapıları sunmak için işe koşturulan Alman ideologlarının felsefe açılımları, İngiliz ideologlarının ekonomipolitik bilimiyle, Fransız filozoflarının sosyolojilerinin birer iktidar ve sermaye birikim aygıtlarını meşrulaştırma araçları olduğunu, günümüz bilim tartışmaları yeterince açıklığa kavuşturmadır. Son tahlilde Alman felsefesi, İngiliz ekonomipolitiği ve Fransız sosyolojisi yükselen ulus-devletin milliyetçiliğine zemin oluşturmaktan kurtulamamışlardır. Bir bütün olarak Avrupa merkezli bu sosyolojilerin, Avrupa merkezli kapitalist dünya sisteminin bilgi yapıları olduklarını rahatlıkla söyleyebiliriz.

"İnsan toplumu üzerinde yeniden ve derin teorik yaklaşım metoduna şiddetle ihtiyaç vardır. Sayıların kalabalığına boğulmuş sosyolojik yöntemlerin gerçeği açığa çıkarmaktan

ziyade perdelediğini önemle kavramak gerekir. Mevcut sosyolojilerin mitolojilerden daha fazla gerçeği kapattıklarını söylemem mübalağa olarak görülmemelidir. Hatta mitolojideki gerçeği hissediş, kapitalist modernite sosyolojilerindeki anlama göre son derece insani ve hakikate daha yakındır.

"Toplumsal bilim şüphesiz önemlidir. Ama mevcut haline bilim demek zordur. Ortada duran sosyolojik söylemler resmi moderniteyi meşrulaştırmaktan öteye bir anlamı pek ifade edememektedir. Bu konuda köklü bir bilimsel devrime ve yöntemsel çıkışa ihtiyaç vardır."

Görüldüğü üzere Önder APO, sosyolojinin mevcut haline "bilim" bile denilemeyeceğini belirtmektedir. Bunun toplumbilim adına yaşanan temel bir yöntem ve bilim yanlışlığından kaynaklandığını vurgulamakla birlikte, bu duruma karşın öngördüğü toplumbilimin ana esaslarını ise, Demokratik Uygarlık Manifestosu adlı eserinde şöyle ortaya koymaktadır: "Fernand Braudel çok yerinde olarak "Tarih sosyolojikleşmeli, sosyoloji tarihselleşmeli" derken temel bir yöntem ve bilim yanlışlığına dikkat çekmektedir. Tarihin de süre-toplum ilişkileri anlamlıca belirlenmedikçe ayrı ayrı tarih ve sosyoloji anlatımları toplumsal gerçekliği büyük yaralamaktan, anlam yitimine uğratmaktan kurtulamazlar. İstedğin kadar belgelere dayalı olay yığ, istediğin kadar toplumsal kurum ve kural belle, belgelerle açıkla, ne-

rede ne zaman hangi içerikte, yaşananlar ne diyor sorularına yanıt verilmedikçe tarih ve sosyolojinin anlam bilimine katkıları kaba malzeme olmaktan öteye gitmez.

"Yapısal konuları inceleyen sosyoloji alt dalına "Yapısal Sosyoloji" demek, uygun bir anlamlandırma olabilir. En uzun süre inceleme konularını da "Temel Kültür Sosyolojisi" olarak adlandırmak bütünüleyici kapsam itibarıyla yerinde olacaktır.

"Kısa süre dâhilindeki olayları temel aldığı için August Comte sosyolojisi demek yerinde bir adlandırma olabilir. Diğer deyişle "Pozitif Sosyoloji" adlandırılması (temel eleştirisini göz ardı etmeden) uygun düşebilir. Sosyolojinin olaylar dalını inceleyen bir bölümü olmalıdır. Özellikle kaotik dönemlerde olaylar ağırlık ve belirleyicilik kazanırlar. Sosyolojinin Temel Kültür ve Yapısal Sosyolojiyle birlikte, olaysal anlatım olan Pozitif Sosyolojiyle bütünletirmek tamamlayıcı nitelikte olacaktır.

"O halde kısıtların en kısa süresindeki yaratılış konularını toplumsal açıdan ele alan sosyolojiye de bir ad düşünmek uygun olacaktır. Benim şahsi önerim "yaratılış" anını toplumsal olaylarda konu edinen sosyolojiye "Özgürlük Sosyolojisi" demek yerinde olacaktır. Daha da önemlisi toplumsallık tarafından eşsiz bir kabiliyete erişen insan zihnindeki müthiş esneklik ve yol açtığı yaratıcılık nedeniyle bir nevi zihniyet sosyolojisi de diyebileceğimiz Özgürlük Sosyolojisi'nin son derece gerekli bir

dal olduğu kanısındayım. Özgürlük düşüncesi ve iradesini incelemek en başta gelen konu olsa gerek. Kaldı ki yaratılış anındaki gelişme, özgürlük yanı olan gelişme olduğuna göre bir nevi Yaratılış Sosyolojisi de diyebileceğimiz bu kısılar kısası "kuantum anı" ve "kaos aralığı" en çok toplumsal alanı kapsadığından dolayısıyla ilgilendirdiğinden ötürü Özgürlük Sosyolojisi, en çok geliştirilecek sosyoloji konularının başında gelmektedir.

"Çok iyi bilmek gerekir ki günümüz Yapısal Sosyolojisi ciddi bir "anlambilim" yoksunluğu yaşamaktadır. Genel Sosyolojinin bir parçası olarak kendini gözden geçirirse anlambilimin yetkin bir ifadesi olabilir.

"Temel Kültür Sosyolojisini Genel Sosyoloji ile de özdeşleştirebiliriz. Bu durumda zihniyet biçimleri, aile kurumu ve etnik-kavimsel varlıkların (başta üç büyük kültüre dayalı olmak üzere diğer tüm kültürlerle dâhil olanlar) değişim ve dönüşümleri Genel Sosyoloji konusu yapılabilir. Daha önemlisi Özgürlük Sosyolojisi ile Yapısal Sosyolojinin karşılaştıkları dayanakları ve sonuçları olarak yaşadıkları "kaos ve çürüme ortamları" konu olarak Genel Sosyolojinin kapsamında incelenebilir.

"Uygarlık yorumu öncelikle Yapısal Sosyolojinin bir sorunudur. Bilim olmanın temel koşulu eğer pozitivizm bataklığında debelenmek olmayıp özne-nesne ayrımını aşan "anlambilime" buna en çok ihtiyaç Yapısal Sosyoloji alanında vardır. Genel Sos-

yolojinin biricik görevi (nasıl doktorun yaptığı teşhis ve tedaviyse) toplumun teşhis ve tedavisidir. Bilmenin bir tek gerekçesi olabilir: Çok bağlı olduğumuz yaşamı anlamlandırmak, yaşamın anlamlandırılması ise, yapı-sallıklar sorununu anlamamızı ve varsa sağlıksızlıkları yeniden yapılandırmamıza imkân verecektir."

Sosyolojiye ilişkin uzunca yer verdiğimiz bu değerlendirme ve yorumları ile Önder APO, anlaşıldığı üzere en nihayetinde sosyolojiyi özgürlük perspektifine dayandırmakta, ama sosyolojinin kapsamını sadece özgürlükle sınırlandırmamaktadır. Geçmiş kuramsal yaklaşımların ortaya koyduğu çerçevenin çok ötesinde sosyolojinin kapsamını daha geniş bir yelpazeye dayandırmaktadır.

"Şüphesiz sosyolojinin kapsamı özgürlük ile sınırlı değildir. Karmaşık bir toplumsal yelpaze ile (tarih öncesi toplum, hiyerarşi, sınıf, devlet, kent, uygarlık, sermaye, ekonomi, iktidar, demokrasi, sanat, din, felsefe, bilim, politika, savaş, strateji, örgütlenme, kurumlaşma, ideoloji, ekoloji, jineoloji, teoloji, eskatoloji vb.) uğraşması gerektiği bilinmektedir." (Özgürlük Sosyolojisi)

Geçmiş sosyolojinin en köklü eleştirisine örnek verebileceğimiz çok temelli bir konu da Önder APO'nun kendi kuramsal modelinde yer verdiği jineoloji konusudur. Bu konuda da şu değerlendirmeyi yapmaktadır.

"Feminizm yerine jineoloji (kadın bilimi) kavramı amacı daha iyi karşı-

layabilir. Jinoloji'nin ortaya çıkarcacağı gerçekler; herhalde teolojinin, eskatolojinin, politikolojinin, pedagojinin velhasıl sosyolojinin birçok bölümlerine ilişkin lojilerden daha az gerçeklik payı taşımayacaktır. Kadının toplumsal doğanın hem fizik, hem anlam olarak en geniş bölümünü teşkil ettiği tartışma götürmez. O zaman neden çok önemli olan bu toplumsal doğa parçası bilime konu edilmesin. Pedagoji gibi çocuk eğitim ve terbiyesine kadar bölümlenmiş sosyolojinin jinolojiyi oluşturmaması egemen erkek söylemli olmasından başka bir hususla izah edilemez." (Özgürlük Sosyolojisi)

Soykırım: İkinci Dünya savaşı yıllarında geliştirilen ve 1948'de Birleşmiş Milletler Anlaşması'nca da kabul edilen bir terimdir. Soykırım ya da jenosit kavramı 1944'de Polonya Yahudisi bir hukukçu olan Raphael Lemkin tarafından Yunanca "ırk", "soy" anlamına gelen génos ile Latince "katletmek" anlamına gelen cidium kökünden geçmiş cide sözcüklerinin birleştirilmesiyle oluşturulmuştur.

Soykırım kavramı, daha çok Hitler Almanya'sının Yahudileri yok etme politikasını uyguladığı 2. Dünya Savaşı yıllarındaki uygulamalarını tanımlamak için kullanılan bir kavram olarak gelişmiş, sonrasında toplu kıyımlar için de aynı tanım kullanılmıştır. Ancak bu yaklaşım tartışmalı bir konu olarak varlığını korumaktadır. Yahudi endeksli değeren-

dirmeler sadece Yahudilere uygulananı soykırım olarak değerlendirmektedir. Birinci Dünya Savaşı'nda Türkler tarafından Ermeni toplumuna uygulananı da soykırım değil, katliam olarak değerlendirmektedirler. Ne tür uygulamaların soykırım kapsamına alınabileceği konusunda farklı değerlendirme ve yorumlar vardır.

Genelde soykırım; "ırk, canlı türü, siyasal görüş, din, sosyal duruma da başka herhangi bir ayırıcı özellikleri ile diğerlerinden ayırt edilebilen bir topluluk veya toplulukların bireylerinin, yok edicilerin çıkarları doğrultusunda önemli sayıda ve düzenli biçimde yok edilmeleridir" şeklinde tanımlanmaktadır. 1948'de Birleşmiş Milletler Soykırım Suçunun Engellenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nin 2. maddesi de soykırımı; "ulusal, etnik, ırksal ve dinsel bir grubun bütününe ya da bir bölümünün yok edilmesi niyetiyle girişilen şu hareketlerden herhangi biridir: grubun üyelerinin öldürülmesi; grubun üyelerine ciddi bedensel ya da zihinsel hasar verilmesi; grubun yaşam koşullarının bunun grubun bütününe ya da bir kısmına getireceği fiziksel yıkım hesaplanarak kasti olarak bozulması; grup içinde doğumları engelleyecek yöntemlerin uygulanması; [ve] çocukların zorla bir gruptan alınıp bir diğerine verilmesi" şeklinde tanımlar.

Bu soykırım tanımlamasının uygulama bakımından eksik bıraktığı, netleştirmedeği ve altını önemle çiz-

mediği uygulama zihinsel ve kültürel asimilasyondur. Uygulama bakımından etnik, dini, siyasi ya da sosyal bir topluluğun tümünü ya da bir bölümünü fiziksel yok etmekle, asimilasyon türü politikalar ile varlığını ortadan kaldırmak ya da kendisi olmaktan çıkarmak arasında bir fark yoktur. Asimilasyon da bir soykırım biçimidir. Bu açıdan ayırt edici olabilen etnik, dini, siyasi ve sosyal bir topluluğu kendisi olmaktan çıkaran ve yok edici nitelikte olan tüm sistematik uygulamalar soykırımdır şeklinde tanımlayabiliriz. Örneğin etnik-kültürel bir topluluk iki şekilde yok edilebilir. Birincisi fiziki katliamla, ikincisi ise, asimilasyonla. Nitekim asimilasyon da beyaz katliam olarak tanımlanmaktadır. Netice itibarıyla soykırım, bir topluluğu ortadan kaldırma uygulaması ise, söz konusu uygulama yönteminin biçimi ne şekilde gelişirse gelişsin bir topluluğu ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel ve zihinsel yok etmeyi amaçlayan uygulamaların tümü soykırım olarak nitelendirilebilir.

Söylence (efsane): Tanrılar, kahramanlar, önceki çağların olayları üzerine anlatılanlar, masallar, öyküler. Devletçi hiyerarşik yapılanmanın temel ideolojisi de olan Mitojiler yöntem olarak söylenceleri esas almaktadır. Bu anlamda söylencelerin tarih içinde ve günümüzde oynamış olduğu rolü unutmamak gerekir. Mitojilerin devletçi toplumun oluştu- rulmasındaki ve demokratik toplum-

sal yapının dağıtılmasındaki zihniyet oluşumunu akıllardan çıkarmamak gerekir. Onun için söylence denince bir ideolojik argüman olduğu kadar bir toplumsal kültürün de ifadesi olarak görmek gerekir.

Spartaküs: Roma'ya karşı gelişen Gladyatör Ayaklanması'nın önderi. (İ.Ö. 73-71) Trakya doğumlu olan Spartaküs, Romalılar tarafından yakalanıp köle olarak satıldı. İ.Ö. 73'te 70 kadar Gladyatörle birlikte Roma'ya altmış kilometre uzaklıkta olan Capua'daki Gladyatör okulundan kaçarak Vezüv Yanardağı'na sığındı. Burada başka kaçak köleler de çeteye katıldı. Kölelerden oluşan güçler, ard arda iki Roma Ordusunu bozguna uğrattıktan sonra İtalya'nın güneyinin büyük bölümüne egemen oldu. Sonunda sayıları en az 90 bin'e ulaştı. Sprakatüs, İ.Ö.72'de o yılın iki konsülünü yendikten sonra Kuzeye, Alplere doğru ilerledi. Amacı, İtalya sınırlarından çıktıktan sonra askerlerini kendi yurtlarına göndermekti. Adamları, İtalya'yı terk etmeyi reddedince Spartaküs Lucania'ya döndü ve ordularını Sicilya'ya geçirmeye çalıştı. Ama kendisine karşı gönderilen yeni Romalı Komutan Marcus tarafından durduruldu. Marcus'un seviz lejyonu tarafından kuşatılan Spartaküs'ün ordusu, bölündü. Önce Galyalılar ve Germenler yenik düştü. Spartaküs'ün kendisi de savaşarak öldü.

Spinoza, Baruch: 1632-1677 yılları arasında yaşamış olan ünlü pan-

teist (evrenin tanrı ile özdeş olduğu ve evrende töz, güç ve yasalar dışında Tanrı olmadığına dayalı öğreti savunucusu) düşünür. Temel eserleri arasında Teolojik-Politik Deneme, Anlama Yetisinin Düzeltilmesi Üzerine, Geometrik Bir Tarzda İspatlanmış Etika adlı eserleri bulunan Spinoza, dini baskı ve engizisyon nedeniyle, İspanya'dan Hollanda'ya kaçmış olan Yahudi bir ailenin çocuğudur. Daha 24 yaşındayken, felsefi görüşlerinden dolayı, Yahudi camiasından aforoz edilen filozof, hayatını optik araçlar yaparak, lens tamir ederek kazanmıştır.

Kendi felsefesini kurarken, en fazla Descartes'tan etkilenmiştir. Descartes'ın belli problemleri ve konuları ele alış tarzından, onun felsefenin, ereksel nedenleri değil de, fail nedenleri ele alması gerektiği tezinden, ideal yöntem ve terminoloji konusunda etkilenen Spinoza, modern felsefenin kurucusu Fransız düşünüründen ayrıca Descartesçiliğin mantıksal sonuçlarını çıkarsamak bakımından da etkilenmiştir. Spinoza, 17. yüzyıl rasyonalizminin ikinci büyük düşünürü olarak, sisteminin kurup ifade ederken geometrik yöntemi benimsemiştir. Birtakım önermelerin, açık seçik düşünceleri ifade eden tanımlardan ve apaçık aksiyomlardan tümdengelim yoluyla çıkarsamasından meydana gelen geometrik yöntem, Spinoza'ya doğru felsefeyi geliştirmenin tek gerçek ve yanılmaz yolu olarak görünmüştür. O, her tanımın açık ve seçik bir düşünceden

meydana geldiğini ve her tanım ya da açık seçik düşüncenin doğru olduğunu düşünmüştür. Başka bir deyişle, akıl açık ve seçik düşüncelerden hareket edip, bunların mantıksal sonuçlarını çıkartırsa, asla yanlışla düşmeyip, kendi doğasına uygun bir tarzda işlemiş olur.

Spinoza'nın yönteminin doğruluğuna ilişkin sarsılmaz inancının temelinde, onun açık ve seçik düşüncelerden yapılan tümdengelimsel çıkarımın dünyaya ilişkin olarak açıklayıcı bir görüş sağladığı inancı bulunmaktadır. Bu inanç ya da bakış açısının temelinde ise, nedensel ilişkinin mantıksal içerme ilişkisine eşdeğer olduğu kabulü yer almaktadır. Düşüncelerin düzeni ile nedenlerin düzeni bir ve aynıdır. Buna göre, uygun bir tanım ve aksiyomlar öbeğinden yapılan mantıksal bir tümdengelim, metafiziksel bir tümdengelimle aynı olup, bize gerçekliğin bilgisini sağlar. Spinoza, bu bağlamda, Descartes'ın 'var olmak için kendisinden başka hiçbir şeye ihtiyaç duymayan varlık' olarak töz tanımından yola çıkıp, Tanrı'yla işe başlar. O burada, Tanrı düşünce düzeninde ilk varlık olduğu için, ontolojik kanıtı kullanmak durumunda kalır. İşe Tanrı'yla başlayıp, nedensellik ilişkisini mantıksal içerme ilişkisiyle özdeşleştirerek, sonlu şeylere geçiş ise, evrenden olumsuzluğu atmak anlamına gelir. Başka bir deyişle, var olan her şeyin Tanrı'ya olan nedensel bağımlılığı, mantıksal bağımlılıkla bir ve aynıysa eğer, maddi şeylerin dünyasında

olumsallığa, insanın dünyasında ise özgürlüğe yer kalmaz. Bundan dolayı, varlık açısından metafiziksel bir determinizmi benimseyen Spinoza, ahlâk alanında bağdaşabilir bir tavırla determinist bir etik görüşü benimsemiştir.

O da, tüm diğer metafizikçiler gibi, varlığı ya da dış dünyayı açıklama çabasında, çokluğu birliğe indirgemeye çalışmıştır. Buna göre, o sonlu şeylerin, maddi varlıkların varoluşunu nihai ve en yüksek bir nedensel etmen aracılığıyla açıklamaya çalışmıştır. Yani, Spinoza deneyimin sonsuz sayıda varlığını kendisinin Tanrı ya da Doğa adını verdiği biricik sonsuz töze başvurarak açıklamıştır. Mantıksal içermeyle de nedensel ilişkiyi birleştirdiği için, Spinoza sonlu varlıkları zorunlu olarak sonsuz tözden çıkan şeyler olarak tanımlamıştır. Spinoza'ya göre, bir şeyi bilmek için, onun nedenini bilmek gerekir; başka bir deyişle, bir şeyi açıklamak demek, onun neden ya da nedenlerinden söz etmek demektir. Töz, bu çerçevede içinde, onda 'kendinde ve kendisi aracılığıyla kavranan şey' olarak tanımlanmaktadır. Kavramı başka bir şeyin kavramına bağlı olmayan, kendisinin dışındaki bir nedenin sonucu olmayan, dolayısıyla kendi kendisinin nedeni olan, başka hiçbir şeye değil de, salt kendisine bağımlı olan bu varlık, özü varoluşunu içeren söz konusu varlık Tanrı'dır. Varoluş tözün özünden ayrılmaz olduğundan, töze ilişkin tanım zorunlulukla varoluşu içerir. Ona gö-

re, bir ve yalnızca tek bir töz, sonsuz ve ezeli-ebedi olan tek bir töz vardır. Tek tözün, yani Tanrı'nın özü her tür kusur ve eksiği dışta bıraktığı ve mutlak yetkinliği içerdiği için, O'nun varoluşu, apaçık, mutlak ve kesindir.

Tek töz olan Tanrı, sonsuz ya da sınırsızdır. Zira sonlu ya da sınırlı olsa, başka bir töz tarafından sınırlanacaktır. Sonsuz töz, sonsuz sayıda ana niteliğe sahip olmalıdır, çünkü Spinoza'ya göre, bir şey ne kadar çok ana niteliğe sahip olursa, onun gerçekliği o kadar fazla olacaktır. Sonsuz tanrısal töz bölünemez ve biricik varlıktır. Sonlu şeyler, deneyimin bir parçası olan maddi varlıklar, ona göre, Tanrı'nın, tek tözün tezahürleri, modifikasyonlarıdır. Her ne kadar tek töz sonsuz sayıda ana niteliğe sahip olsa da, sonlu zihinler olarak bizler, bunlardan yalnızca iki tanesini bilebiliyoruz. Bu iki ananitelik de, düşünce ve yer kaplamadır. Spinoza'nın, Descartes'ın tözsel ikiciliğinin niteliksel bir ikiciliğe dönüştüğü sisteminde, sonlu zihinler, Tanrı'nın düşünce ananiteliği altındaki tezahür ya da modifikasyonları, sonlu cisimler ise, Tanrı'nın yer kaplama ananiteliği altındaki modifikasyon ya da görünümleridir. Doğa, demek ki, ontolojik olarak Tanrı'dan ayrı değildir; ayrı olmamasının nedeni ise, Tanrı'nın sonsuz olup, kendisinde tüm gerçekliği içermesidir. Bununla birlikte, Spinoza, Tanrı'dan başlayan mantıksal tümdengelim sürecinde, sonsuz tözden hemen ve doğrudan doğruya sonlu cisim ya da zihinlere geçmez.

Bu ikisi arasında sonsuz ve ezeli-ebedi modüsler bulunmaktadır. Tanrı doğaya aşkın değildir, dolayısıyla hareket doğanın kendisinin bir niteliğidir. Hareket ve sükunet yer kaplayan doğanın temel özelliğidir. Doğadaki toplam hareket, evrendeki toplam enerji miktarı sabit ve değişmezdir. Fiziki evren, hareket halindeki cisimlerin kendine yeter kapalı bir sistemidir.

Başka bir deyişle, Spinoza'nın metafiziğine göre, kompleks ya da bileşik cisimler parçacıklardan meydana gelmiştir. Her parçacık bireysel bir cisim olarak görülebilirse eğer, insanların bedenleri ya da hayvanların vücutları daha yüksek düzeyden bireylerdir. Onlar birtakım öğeler ya da parçacıklar yitirir ve bu anlamda değişirler. Spinoza'ya göre, daha da karmaşık olan cisimler tasarlayabiliriz; bu şekilde sonsuzca ilerlemeye devam edecek olursak, bu takdirde parçaları, yani tüm cisimleri değişen bir birey olarak bütün bir doğaya ulaştırırız. Bir bütün olarak bu birey, sonlu cisimlerden meydana gelen mekanal sistem olarak Doğadır.

Spinoza bilgi görüşünde, üç tür bilgidен söz etmiştir. Bunlardan birincisi, duyumsal bilgidir. Bu bilgi duyulardan ya da imgelerden türetilmiş olan ide ya da fikirlere dayanır. Bunlar, başka idelerden mantıksal tımdengelimle çıkarsanmamış olduğu için, zihin bu idelerden meydana geldiğı sürece, pasif ve alıcı durumdadır. Söz konusu duyumsal bilgi düzeyinde, insan başka insanların

ve cisimlerin bilgisine sahip olmakla birlikte onları bireysel şeyler olarak bilir. Başka bir deyişle, onların özüne ya da doğasına ilişkin upuygun bir bilgiye, bilimsel bilgiye sahip olmaz. İkinci bilgi türü, upuygun fikirlerden meydana gelen bilimsel bilgidir. Spinoza bilginin bu düzeyine, daha önceki duyu ve imgelem düzeyinden farklı olarak akıl düzeyi adını verir. Bilim adamlarında söz konusu olan bu bilgi türünde, şeylere ilişkin gerçek bir kavrayış için, mantıksal bakımdan gerekli olan ortak ide ya da fikirler gündeme gelir. Bunlar, matematik ve fiziğin ilkelerinin temelini meydana getirmektedir. Bu ilkelere mantıksal olarak türetilen sonuçlar da açık ve seçik fikirlere karşılık geldiğı için, gerçekliğe ilişkin sistematik ve bilimsel bir bilgiyi mümkün kılan bu ortak fikirlerdir. Bu ikinci bilgi türü zorunlu olarak doğru olup genel önermelerden oluşan tımdengelimsel bir sistem içinde ifade edilir. Fakat bu bilgi de Spinoza'ya göre, en yüksek ve tam bir bilgi değildir. En yüksek bilgi türü onun sezgisel bilgi adını verdiğı üçüncü bilgi türüdür. Burada, Doğanın özsel, ezeli-ebedi yapısını tanrısal ananeliklerden mantıksal olarak türetme, bireysel varlıkları, yalıtlanmış fenomenler olarak değil de, Tanrı'yla olan ilişkileri içinde değerlendirme söz konusu olur.

Spinoza, etik anlayışında, insanı doğanın ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirir. İnsan davranışı, herhangi başka bu doğal fenomen gibi,

nedenler, sonuçlar ve matematik aracılığıyla açıklanabilir. İnsanlar, ona göre, her ne kadar Özgür olduklarını düşünseler de, bu tarz bir düşüncede bir yanılsamanın kurbanı olup çıkarlar. Çünkü insan bilgisizlikten dolayı, irade özgürlüğüne sahip olduğunu düşünür. Fakat Spinoza, doğanın birliğini savunmuş ve insanın doğanın ayrılmaz bir parçası olduğunu öne sürmüştür. Tek töz, iki temel niteliği çerçevesinde, çeşitli görünümmler almış, farklı farklı varlıklar haline gelmiştir. İnsan da bu varlıklardan biridir. İnsan, bundan ötürü belirli nedenler tarafından oluşturulmuştur. Spinoza, insanın tüm eylemlerinin, hem zihinsel hem de fiziksel eylemlerinin daha önceki nedenler tarafından belirlendiğini söyler. Şu halde, insanda Özgür bir irade bulunduğundan söz edilemez. İnsanların kendilerinin özgür olduklarını sanmaları yalnızca yaptıkları işlerin farkında olmalarından, ancak bu işleri belirleyen nedenleri bilememelerindendir. Bundan dolayı, gerçek özgürlük kendi doğamızın zorunluluğunu bilmek, buna ayak uydurmaktır. Yani, Özgür olma, zorunlulukları bilmektir, zorunlulukların bilincinde olmaktır. İnsanlar bilmediklerinin tutsağıdır, bilgiye ulaşıncaya özgürleşirler.

Spinoza'da tanrı inancı vardır, ancak bu öyle kaba ve yüzeysel bir inanç değildir. Buna metafizik determinizm de denir. O'na göre, Tanrı'ya olan nedensel bağımlılığı, mantıksal bağımlılıkla bir ve aynıysa eğer, maddi şeylerin dünyasında olumsal-

lığa, insanın dünyasında ise özgürlüğe yer kalmaz. O'na göre özgürlük ancak anlamakla olur. Bu yüzden anlamamanın özgürlük olduğunu kabul eder. Spinoza'nın bu yaklaşımı; 'İnançlı akıldan, akıllı inanca' olarak değerlendirilmiştir.

Önderlik Spinozayı "...kapitalist modernitenin başlangıç mabetlerinden Amsterdam'da ilk büyük seküler-laik felsefi çıkışın öncüsü" olarak değerlendirir: "Spinoza yeniçağı zihniyet açısından başlatan en önemli simadır. İlk Yahudi laiklerindendir (Laikliği daha çok sinagogun dışına çıkmış veya çıkarılmış kişilere ilişkin belirtiyoruz). ...Özgürlüğün de büyük düşünürlerindendir. "Anlamak Özgürlüktür" felsefesi ona çok şey borçludur...Spinoza, "Anlamak özgürlüktür" demişti. Onun dışında özgürlük olmadığına ben de inanıyorum".

Spiritüalizm (Ruhçuluk): Spiritüalizm, Latince ruh anlamına gelen Spiritus sözcüğünden türetilmiştir. Buna ruhçuluk da denir. Türkçe karşılığı tinselciliktir. Günümüzde birçok dinsel, mistik ve felsefi akımlar, ekoller, gruplar kendilerine Spiritüalist adını vermelerine rağmen aralarında ilke, görüş ve kavram bakımından büyük farklılıklar vardır. Aralarındaki ortak nokta ruh veya can denilen manevi bir varlığı kabul etmeleridir. Buna göre ruh maddeden ayrı bir cevherdir. Ancak ruh konusunda aralarında bir anlaşma yoktur. Kimilerine göre ruh özgündür ve oluşum amacıyla yeniden bedenlenir. Ruhun

yeniden bedenlenmesi bir ilke olarak kabul edilir. Kimine göreyse de ruh özgün olmakla birlikte diğer varlıklar gibidir ve ruhun yeniden bedenlenmesi diye bir durum yoktur. Spiritüalizmdeki bu farklı yorumlama ikili bir durum veya tanımlama ortaya çıkarmıştır. Bunlardan birincisi felsefi olarak spiritüalizmdir. İkincisi ise deneysel spiritüalizmdir.

Felsefi Spiritüalizm, kökenlerini Antik çağ Yunan felsefecilerinden alır. Bu dönemin felsefecileri madde- den bağımsız ruh denen bir cevherin olduğuna inanmış ve bunu savunmuşlardır. Ancak bunlar arasında da ruhun kendisine özgü orijinal bir varlık olup olmadığı konusunda bir netleşme veya anlaşma yoktur. Her iki düşünceyi savunanlar da vardır. Ancak felsefi bir ekole 19. Yüzyılda ulaşır. Fransa, İngiltere ve Amerikalı kimi felsefeciler tarafından geliştirilir.

Deneysel Spiritüalizm ise daha karışıktır. Bu anlayışın kökenini Antik çağ Yunan filozoflarından Platon ve Pisagor'a kadar götürmek mümkündür. Bu eğilim 19. Yüzyıla kadar sistemsiz bir şekilde gelmiştir. Temel yaklaşımı, ruh göçü anlamına gelen Reenkarnasyonun varlığını bir yasa olarak kabul edip bunu deneyle ispatlamaktır. Bu eğilim ilk defa Fransa'da Alan Kardac tarafından sistemli hale getirilmiştir. Bu yüzden kimi Latin Amerika ülkelerinde Kardeizm olarak bilinir. Ancak kimi yaklaşımlar, Kardec'in ruh göçünü bir adım daha ileri götürerek batıl inançlarla birleştirip dinsel bir havaya sokmuş-

lardır. İngiltere ve ABD'deki kimi Spiritüalist topluluklar ise ruh göçünü kabul etmemekle beraber, ruhçuluğu kabul ederler. Bu yaklaşım özünde Hristiyanlığın değişik bir versiyonudur.

Star: İlk Tanrıça. Mezopotamya'da bereket Tanrıçası. Dağların kraliçesi. Dağ ve tarım Tanrıçası. Mezopotamya'da tanrıça, Aryen dil yapısında yıldız anlamına gelen Star adını alırken, sonradan Akadça İştar, Yahudi dilinde Astarte adını alır.

Bitki yetiştirilmesi ve hayvanların evcilleştirilmesi, ağırlıklı olarak bir anlamda kadının düşünce ve pratiğine bağlı olduğu için, hepsini doğuran Ana Tanrıça olarak önem kazanmasına yol açmıştır. Kadının çok yaygın ve hakim tanrıça olarak önem kazandığı, bu dönemden kalma, adeta her neolitik yerleşim yerinde bulunan kadın heykellerinden netçe anlaşılmaktadır. O, bereketli toprakların benzeri olan, doğuran ana tanrıçadır. Kadın büyük bir kutsallık kazanıyor, eski totem dinini ikinci plana düşürüyor, kendi kültürünü egemen kılıyor; kendisine Güneş, Ay, Yıldız gibi göksel değer atfediliyor. Aryen dillerinde 'Stêrk' hem tanrı, hem kutsal büyüklük, hem de yıldız anlamına gelmektedir. Kürtçede halk içinde halen 'ya star' denilmesi kaynağını bu tanrıça kültüründe bulmaktadır.

Statüko: Latince bir deyim olan statükonun sözlük karşılığı, mevcut olan durum demektir. Statüko, daha

çok da süregelen, yürürlükte bulunan veya geçerli konumunu sürdürmeye devam eden ve durağan olan politik-toplumsal duruma karşılık kullanılan bir deyimdir. Örneğin yürürlükte olan politik-toplumsal bir düzeni olduğu gibi korumak, statükoyu sürdürmek anlamına gelir. Bu yüzdendir ki mevcut durumu korumak, değişime karşı ayak diremek ve var olan düzeni olduğu gibi sürdürmek statükoculuk olarak adlandırılır.

Strateji: Strateji kavramının etimolojik kökeni Eski Yunancaya dayandırılmaktadır. Buna göre strateji, Eski Yunancada "stratos" (ordu) ve "ago" (yönetmek, yön vermek) kelimelerinin birleştirmesiyle oluşturulmuştur. Başka bir ifade biçimi de, daha çok savunma alanıyla ilgili Eski Yunanlı General Strategos'un adına atfen kullanılan ve bu generalin savunma alanındaki bilgi ve taktiklerini ifade eden bir kavram olduğu yönündedir. Buna karşın kimi araştırmacılar ise, strateji kavramının Latince bir deyim olan "stratum" kelimesinden türetildiğini ifade etmektedir. Latincede stratum; yol, çizgi, nehir yatağı anlamlarına gelmektedir. Strateji kavramının kökenine ilişkin bu gibi farklı etimolojik yaklaşımlar olsa da, günümüzde stratejinin sözlük tanımı, belirlenen bir amaca varmak için izlenilen yol demektir. Örneğin, bir siyasal ve toplumsal amacı gerçekleştirebilmek için ne tür bir yola ya da yöntemle başvurulacağına saptanması, bir stratejinin çizilmesi

anlamına gelir. Bunun için strateji demek, varılması öngörülen amaç ve hedef doğrultusunda yolun belirlenmesi, yani temel mücadele biçim ve yönteminin tayin edilmesi demektir. En genelde ise stratejiyi, siyasal bir amaç doğrultusunda izlenilecek olan mücadelenin şekli, yol ve yöntemi olması kadar, söz konusu mücadelede temel ve tali ittifakları belirleme, konumlandırma, mevzilendirme, toplumsal düzlemde en geniş desteği ve eylem birliğini sağlama, mevcut olan tüm iç ve dış imkânları bir arada kullanma ve bu temelde tüm potansiyel güçleri aynı anda harekete geçirme ve mümkün olan en kestirme yoldan hedefe varma sanatı olarak tanımlayabiliriz.

Sübjektivizm (Öznellik): Felsefede, dış dünyanın varlığını özne varlığına indirgeyen anlayışa denir. Buna göre, olay ve olguların açıklanmasında özneli önceleyen, öncül kabul eden ya da özneli temel ölçüt sayan tüm felsefi öğretiler sübjektivizm kapsamına girer. Sübjektivizm bu anlamda tüm bir felsefi idealizmi kapsayacak genişlikte bir kavramlaştırma olmakla birlikte, gündelik yaşamda ise daha çok maddi temelleri olmayan, keyfi, kişinin niyet ve önyargılarına dayalı gelişen anlayış, yorum ve düşünceler için kullanılan bir deyimdir. Yine olay ve olguları mübalağa etmek (abartmak), maddi gerçekliğe dayanmayan kuşkululuk gibi anlayış ve yaklaşımlar da sübjektivizm olarak nitelendirilmekte-

dir. Kısacası bireylerin somut gerçeklikten kopuk, kendi öznel niyet, duygu ve değer yargılarını esas almasına ya da gerçekliği sadece bundan ibaret sayması sübjektivizm olarak değerlendirilebilir.

Sühreverdi: Asıl kimliği Ebu'l Fütuh Şahabettin Yahya bin Habeş bin Emirek olan Sühreverdi, 1155 yılında İran'ın, Sühreverde kasabasında doğmuştur. Doğduğu yerle anılarak kendisine Sühreverdi denilmektedir. Birçok konudaki bilgi-birikim ve yorumlarından dolayı şihap yıldızından esinlenerek kendisine Şehabeddin ismi verildiği söylenir. Yine dini konulardaki derinliği içtihadı ve çalışmasından dolayı kendisine Ebu'l Fütuh denilmiştir. MS 10 yy'da İslam dünyasında da, batıdaki Rönesans'a benzer bir aydınlanma dönemi yaşanır. Felsefe ve bilim dine taşırılmaya çalışılır. Ezbere ve itaate dayanan İslami anlayış yerine, okula bilgiye dayanan gelişmeler yaşanır. Aristo, Platon, Pisagor gibi batı felsefecileri ve düşünürlerinin eserleri tercüme edilmekte, yeni Plâtoncu akımlar gelişmektedir. Meşailik ekolü bu anlamda çok gelişmiştir. İşte Sühreverdi eğitimini, yeni Plâtoncu ekollerin temsilcilerinden olan meşailik okulunda yapar. Bu ekol üzerinde yoğunlaşır, derinleşir ve kimi eserler bırakır. Ancak bu felsefi yaklaşım da arayışlarına tümünden cevap olmadığından onunla bütünleşmez. Bunun üzerine tarihteki felsefi akımlar ya da inançlar, özellikle de Zerdüştlük üzerinde

yoğunlaşır. Ondan oldukça etkilenir. Dönemindeki diğer İslami bilginlerden de etkilenir. En fazla etkilendiği bilginlerin başında Hallacı Mansur gelir. Enel Hak felsefesinde derinleşir. Asıl bilgiye ulaşmak için özgürce düşünmek gerektiğine inanır. Böylece kendi felsefi öğretisini yaratır. Düşüncesi, felsefesi kısa sürede yayılır. Etkisi artar, ancak giderek yozlaşan, tutuculaşan, muhafazakârlaşan, şüpheyi akli iman dışı sayan İslam ulemasıyla çelişir, çatışır. Sünni İslam uleması, Sühreverdi felsefesini, İslam akidesine ters düşüğü, şüphenin zındıklık olduğu, güçlü imanın mutlak itaat olduğunu söyleyerek, bu felsefenin din dışı olduğunu ilan eder. Bunun sonucunda Selahattin Eyyubi'nin oğlu Melek zahir'in misafiri olarak bulunduğu Halep'te, Halepli fakihlerin kararıyla 1191 yılında Selahattin Eyyubi döneminde tutuklanmış ve 35 yaşında derisi yüzülerek katledilmiştir.

Bu kısa ve çalkantılı yaşamında onlarca eser bırakmıştır. Ancak, diğer İslam bilginleri gibi, eserleri Latinceye çevrilmediğinden batıda fazla bilinmemekte, tanınmamaktadır. 50'ye yakın eseri günümüze ulaşmıştır. Bunlar daha sonra dört büyük kitapta toplanmıştır.

Hikmetül işrak

Pertev name

Hiyakitun nur

Elvahul imadiye

Sühreverdi düşüncelerini işrak adını verdiği ekolde toplar. Platon, Aristo ve Zerdüş'ten Mezopotamya,

Mısır felsefesinden daha çok ta İmam Gazali, İbni Sina ve Hallacı Mansur'dan etkilenir. Ancak bunların taklidi yerine kendine özgü bir yorum geliştirir. Felsefesinin temeline doğruya, gerçeğe ulaşmayı koyar. Yeni Plâtoncuların salt akılla hakikate ulaşabileceğini kabul etmez. Hakikatin Allah'a mahsus olduğunu ona ulaşamayacağı yönündeki dogmayı da kabul etmez. Aklın ve sevginin birleşmesiyle hakikat, yani tanrıya ulaşabileceğini belirtir. Evreni dikey bir düzlemle ikiye böler. Doğunun maddiyattan arınmış salt meleklerin ve ışığın mekanı olduğunu, Batının ise maddiyat dünyası olduğunu söyler. Bu iki yerin tam ortasında ışıkla karanlık birleşir. İşte ışıkla karanlığın mücadelesi hakikati getirecektir. Bu ayrımı beden ve ruhta da yapar. Beden karanlığı ruh aydınlığı temsil eder. Ruh manevi faziletlerle kuvvetlenir, beden zaaflarını aşır ruhla bütünleşir ve özgürleşir. Böylece hakikate ulaşılır. Ona göre nur (ışık) hakikatin cevheridir. Bilme kavrama ışığın şuur aydınlığını oluşturmasıdır. İşte eşyayı anlamamızı sağlayan bu ışıktır, nurdur. Fakat ışıkla vücut bulan bilgi, tanrı tarafından geldiğinden, insanüstüdür. Akıl ve sezgiyi birleştiren biri, o bilgiye erişebilir, keramet gösterip, varlık gösterip olaylara müdahale edebilir. Yani "Enel Hak" a ulaşabilir. "Enel Hak" a ulaşan birisi için bilginin üzerindeki gizlilik perdesi kalkar. Bu yönüyle bakıldığında, işrakiliğin sufi geleneğine yaklaştığı, hatta benzedi-

ği söylenebilir. Ancak manevi sezgiyi sufi geleneğinden farklı yorumlar. Yine sufilikte yoğunca kullanılan transa girerek, kendinden geçme gibi zikir ve cezbi kullanmaz. Sühreverdi, akılsal düşünce ile sezgisel düşünceyi kendi felsefesinde birleştirir. Ona göre rasyonel bilgi önemlidir. Hatta onunla sezgisel bilgiye yaklaşma imkanı vardır. Ancak hakikate ulaşmada bu bilgi tek başına yeterli değildir. Çünkü varlık ya da hakikat bunun da ötesindedir. Bu da, ancak, sezgiyle olur. Yani akıl ve duygu birleştiğinde varlık yani hakikat doğar.

10-12 yy.da başta Fatımiler ve Kermatiler olmak üzere İslamiyette gizli muhalif, mezhep ve tarikatlar iktidara gelmişlerdir. Bu durum farklı düşünce, inanış, tarikat ve tasavvurların gelişmesine de imkan sunmuştur. Toplumdaki bu karışık ilişkiler, ideolojik yapılanmalara da yansımaktadır. Bu da çeşitli akımları, filozofları öne çıkarmaktadır. Sühreverdi'yle birlikte, El Kindi, Farabi, İmam Gazali, İbni Sina, İbni Rüşt ve Hallacı Mansur bunlardan bazılarıdır. Bu gibi kişilikler dışlanan felsefeyi, yeniden İslam'a taşımaya çalışırlar. Onlara göre felsefe çağı Aristo ve Platon'la başlamamış, aksine bunlarla bitmiştir. Bu yüzden yeniden felsefeye dönmek gerekir. İslamiyet'in katı, tutucu, dogmatik düşünce tarzı onların bu çıkışını, bilimsel ve felsefi gelişmeleri kâfirlik olarak değerlendirebilir. Bunlarla uğraşan kişileri sapkın ve zındık olarak değerlendirecek yaşamlarına izin vermez. Sün-

ni geleneğin yeniden iktidar olmasıyla, içtihadın tüm kapıları kapatılır, filozoflar tehdit edilir. Zihniyette tam bir softacılık yaşanır. İşte böylesi bir dönemde Sühreverdi, ibreti âlem olsun diye, derisi yüzülerek katledilir. Bu ve benzeri cezalandırma yöntemleri ile İslam dünyasındaki aydınlanma çabaları bastırılır ve karanlık dönem başlar.

Sykes - Picot Anlaşması (1916):

Birinci Dünya Savaşı sırasında Rusya'nın onayıyla Fransa ve İngiltere arasında yapılan ve Osmanlı Devletinin paylaşılmasını öneren gizli anlaşma. Osmanlı Devletinin Balkan Savaşları (1912 - 13) sırasında içine düştüğü durumdan yararlanmak isteyen İngiltere ile Fransa 1912 de bu ülkenin topraklarındaki nüfuz alanlarını belirleyen ve Suriye ile Kuzey Kürdistan'ın güneybatı bölümünü Fransa'ya bırakan bir anlaşma yaptılar. 4 Mart ve 10 Nisan 1915 de İngiltere, Fransa ve Rusya arasında yapılan bir gizli anlaşmayla doğu Trakya, İstanbul, Marmara Denizi ve Çanakkale Boğazı Rusya'ya bırakıldı. 26 Nisan 1915 de imzalanan ve İtalya'nın da taraf olduğu Londra anlaşmasında ise, Antalya ve çevresi ile bütün güneybatı Anadolu İtalya'nın nüfuz alanı sayıldı. 1915 sonlarında Arabistan Yarımadasını ele geçirerek Hindistan yolunu güvenlik altına almak isteyen İngiltere Mekke şerifi Hüseyin bin Ali ile bir anlaşma imzaladı. Buna göre Mekke şerifi Hüseyin bin Ali'nin Osmanlı Devletine

karşı girişeceği anlaşmayı destekleyecek böylece Filistin ve Irak dışında kalacak Arabistan Yarımadası toprakları üzerinde İngiliz denetiminde bir Arap devleti kurulacaktı. Fransa daha önce kendisine vaat edilen toprakları yitirmesi anlamını taşıyan bu anlaşmayı bir süre sonra öğrendi ve İngiltere'ye baskıda bulunarak yeni bir anlaşma imzalanmasını istedi. Adını İngiliz görüşmeci Sir Mike Sykes ile Fransız görüşmeci Georges Picot'dan alan Sykes-Picot anlaşması bu görüşmelerin sonucunda doğdu. Anlaşmaya göre: 1. Rusya'nın payına Erzurum, Trabzon, Van ve Bitlis vilayetleri ile Kuzey Kürdistan'ın güneybatısındaki bazı topraklar. 2. Fransa'nın payına Lübnan ve Suriye kıyısıyla, Adana, doğu Akdeniz bölgesi (Kilikya), Antep, Urfa, Mardin, Diyarbakır ve Musul. 3. İngiltere'nin payına Bağdat dahil, güney Mezopotamya ile Hayfa ve Akka limanları düşecek. 4. Fransa ile İngiltere'ye bırakılan topraklar arasında bir Arap Devletleri Konfederasyonu ya da Fransız ve İngiliz nüfuz alanlarına bölünmüş tek bir bağımsız Arap devleti kurulacak. 5. İskenderun serbest liman olacak. 6. Filistin'de buradaki kutsal yerler nedeniyle uluslararası bir rejim oluşturulacaktı. Bu gizli anlaşma İngilizlerin Mekke şerifi Hüseyin bin Ali'ye verdikleri sözlerle çelişiyordu. Hüseyin, Araplara Osmanlı Devletinin dağılmasında daha büyük pay verileceği izlenimi ile Osmanlılara karşı ayaklanmıştı. İtalya ise anlaşma konusunda, Almanya'ya

savaş açtıktan sonra Ağustos 1916 da bilgilendirildi. Ama İngiltere ve Fransa Nisan 1912 de yapılan Saint Jean De Maurien anlaşması ile güney ve güneybatı Anadolu'yu İtalya'ya vermeyi taahhüt ettiler.

Sümer Mitolojisi: Tarihte bilinen en eski devletli uygarlığa beşiklik eden Sümerler, aynı zamanda ilk yazılı mitolojinin de yaratıcısıdır. Sümer mitolojisinin ayırt edici özelliği ve önemi, yazılı tabletler halinde günümüze değin ulaşmış olan en eski bir mitoloji olmasıdır. Sınıflı uygarlığın ilk ve en eski yaratıcısı konumunda olan Sümerler, buna uygun ilk orijinal mitolojilerini de yaratmışlardır. Evrene ve yaratılışa dair nasıl düşündükleri, evren ve yaratılış hakkında nasıl bir inanca sahip oldukları, karşılaştıkları olay ve olguları mitolojik bir dille nasıl kurgulayıp destanlaştırdıkları, dişil ve eril simgeleri nasıl kişileştirdikleri; dolayısıyla da mitolojilerini kalıcı hale getirmelerinin önemi, ilk ve en orijinal haliyle yarattıkları uygarlığın belli başlı özelliklerini çok daha yalın bir dille sunan yazıtlar bırakmış olmalarıdır.

Uygarlığı, ana rahmindeki ilk oluşum özellikleri ile daha kolay anlamamıza olanak sunması bakımından Sümer mitolojisi orijinaldir ve kendinden sonraki mitolojik anlatım ve öyküleri besleme bakımından da ana kaynak rolündedir. Nitekim daha sonra geliştirilen birçok mitolojik anlatım ve öykü, Sümer mitolojisinin ya tıpatıp bir benzeri, ya da kısmen

değişikliklere uğratılmış farklı bir versiyonu olmuştur. Örneğin Sümerlerin mirası üzerinde varlık bulan Babil mitolojisi, Sümer mitolojisinin olduğu gibi bir devamı niteliğindedir. Biraz daha geliştirilmiş ya da derinleştirilmiş olmaktan öte orijinalinden pek bir farkı yoktur. Sümerlerin en ünlü destanları olan Gılgamesh ve İnanna destanlarının Babil versiyonunda bulunmuş olması bunu yeterince ispatlamaktadır. Babillerin bilinen yaratılış destanı Ennuma-Eliš dahi birçok bakımdan Sümer yaratılış mitolojisinin bir devamıdır. Aralarında görülebilen en çarpıcı benzerlik; Sümerlerin İnanna-Dumuzi destanının Babillerde İştar-Tammuz olarak geçmesidir. Konu ve anlatımda herhangi bir farklılık yoktur, sadece isimlerde benzerliğe yakın değişiklikler vardır. Aralarında çok yakın benzerlikler bulunan başka birçok simgesel özelliğe rastlamak da mümkündür. Zaten Sümer ve Babil mitolojisi, ismen farklı olmak dışında hemen-hemen aynı mitoloji olarak kabul edilmektedir. Yine kutsal kitaplarda yer alan birçok olay ve anlatımın da ilk orijinal örneğine Sümer mitolojisinde rastlamaktayız. Örneğin kutsal kitaplarda yer bulan Nuh Tufan'ı, insanın balçıktan yaratılması gibi önemli dinsel olayların ilk yaratıcısı da Sümerlerdir. Sümer mitolojisi bu anlamda tek tanrılı dinsel inancın da ilkesel kaynağını oluşturmuştur denilebilir.

Sümer mitolojisinin içeriğinin anlaşılması, şüphesiz büyük oranda

Sümer yazıtlarının çözülmesiyle mümkün olmuştur. Günümüze değin ulaşmış bulunan Sümer yazıtları Sümer mitolojisi, panteonları ve simgesel inançları hakkında çok önemli bilgiler sunmaktadır. Bu tabletlerde yer alan bilgilere göre, Sümer panteonun (tanrılar meclisi) başı, yani tüm Sümer tanrılarının babası ve kralı Hava Tanrısı Enlil'dir. Enlil sözcüğü, bahsi geçen tabletlere göre, soluk, hava, nefes, 'Havanın Beyi' gibi anlamlara gelmektedir. Sümerler yeri ve göğü onun yarattığına inanırlardı. Sümerlerin inancına göre, çok eskiden (daha yer ve gök yok iken) her yer dipsiz, uçsuz bucaksız bir denizdi. Sümerler, bu uçsuz-bucaksız denizi tanrıça Nammu olarak kişileştirmişlerdir. Bir gün bu deniz, simgeleştirilmiş kimliğiyle Tanrıça Nammu, koskoca bir dağ doğurur. Bunu gören Tanrı Enlil, hemen o dağı ikiye ayırır. Böylece ikiye bölünen bu dağın altı yer, üstü de gök olur. Yer'e Ki, Gök'e de An adı verilir. Sümer mitolojisindeki Tanrıça Ki ve Tanrı An, Yer ve Gök'ün kişileştirilmiş simgeleridir. Sümer mitolojisi üzerine önemli araştırmaları olan Samuel Noah Kramer, Ninhursag'ın yeryüzü tanrıçası Ki ile aynı karakter olabileceğine işaret etmektedir. Ki, yeryüzünün toprağı taşı; Enlil ise havası, soluğu ve nefesidir diyen Ludingirra, bu yüzden yaşamın Enlil'siz var olmayacağına işaret eder.

Her kentin bir tanrı tarafından kurulduğuna ve onun koruması altında olduğuna inanılan Sümerlerde, Enlil

Nippur kentiyle ilişkilendirilir. Bu kentin kurucusu ve tanrısı odur. O'nun evi de (tanrıların evlerine tapınak denir) bu kentteki Ekur Tapınağı'dır. Enlil bu tapınakta yaşar. Sümer Tanrılar Meclisi kendi toplantılarını bu tapınakta ve Enlil'in başkanlığında yapar. Tanrıların toplandığı ve kararların alındığı yer burasıdır. Yerin ve göğün yaratıcısı olarak görülen Enlil, diğer tanrılara burada emirler ve görevler verir, Sümer'i buradan denetler. Uzak yakın pek çok ülkeden hediye adı altında toplanan haraç bu tapınağa getirilir. Enlil, Bel (lord, efendi) unvanı taşırdı. Bir yoruma göre ünlü Tufan'ı bir ceza olarak kararlaştıran Enlil'dir. Tufan'ın Babil versiyonu olan Gılgamış Destanı'na göre ise, Tufan'ın yapıcısı tek başına Enlil değil, tanrılar meclisidir.

Kuşkusuz Sümerlerin hemen her konuda simgeleştirdikleri bir tanrısı vardı. Sümerlerin yaratıcı tanrılarının biri Enlil olmakla birlikte, bir başka yaratıcı tanrısı daha vardı. Bu da, Sümerlerin en kurnaz tanrısı bilinen Enki'dir. Enki için, Eridu kentinin Su Tanrısı olarak da söz edilmektedir. Sümer tarihine ilişkin bir araştırmasında Samuel Noah Kramer, Enki'nin dipsiz su Abzu'da oturduğunu ve Abzu'nun da Eridu kentinde olduğunu belirtmektedir. Sümer efsanesine göre, kilden (çamurdan) ilk insanı yaratan Enki'dir. Sippar Kralı Susudra'ya haber verip gemi yapmasını ve kendisini kurtarmasını söyleyen de odur. Yine bir riva-

yete göre Enki, insanların hayvanlar gibi kanunsuz ve kuralsız yaşadığı uzak bir geçmişte denizden ortaya çıkmıştır. Başlangıçta iki başlı ve balık-adam biçimlidir. İnsanlara bir günde uygarlığı (tarım, zanaat, mimari, büyü ve kanunu) öğretip geri denize döner. Sümerler'in ilk insan olarak kabul ettiği Adapa (Sümerlerin Adem'i), efsaneye göre tanrı Enki'nin oğludur ve Tufan öncesinin ilk Sümer kenti olan Eridu'nun kralıdır. Akad mitlerine göre konuşmayı (dili) Adapa keşfetmiştir. Tevrat'ın Âdem'i, adı da dâhil, Sümer mitolojisindeki Adapa'nın bir kopyası olduğu anlaşılmaktadır. Burada Enki'ye addedilen Sümer efsanesinde ilginç olan bir yan vardır ki, bir günde uygarlığın buluşlarını insanlara öğretmiş olmasıdır. İnanna Destanı ise bu konuda çok daha dikkat çekici olan bulgular sunmaktadır. İnanna Destanı, Uruk kentinin tanrıçası olan İnanna ile Eridu tanrısı olan Enki arasında çok çetin geçen bir çekişme ve kavgaya da yer vermektedir. İnanna ve Enki arasındaki bu kavga ve çekişmenin sosyolojik anlamını Bir Halkı Savunmak adlı kitabında, "anaerkil kült ile ataerkil kült arasındaki denge, mücadeleye ve bir geçiş dönemi" şeklinde değerlendiren Önder APO, bu destanı şöyle yorumlamaktadır: "Sümer şehir devletini başlatan Uruk tanrıçası İnanna Destanı çok çarpıcıdır. Halen kadın kültü ile ataerkil kültün dengede olduğu bir dönemi yansıtan bu destan çok çetin geçen bir sürecin anısını dile getirmektedir. Uruk tan-

rıçası olarak, Eridu tanrısı olan 'Enki'nin sarayına gidip, oradan daha öncesinde kendisine ait olan 104 'me'sini çeşitli yöntemlerle ele geçirmesi ve Uruk'a kaçırması bu dönemi izah etmede kilit bir role sahiptir. 'Me'lerle kast edilen, temel uygarlık buluşlarıdır. İnanna bu buluşların ana-tanrıça kadına ait olduğunu, bunda erkek tanrı 'Enki'nin rolü olmadığını ve kendisinden zorla ve kurnazlıkla çaldığını ısrarla vurgulamaktadır. İnanna'nın tüm çabası bu ana-tanrıça kültünü tekrar ele geçirmektir."